

0000001514

...de kans dat mensen worden aangevallen ...verwaarloosbaar....
even onthouden

Het gros van de wolven dat in Nederland werd waargenomen, kwam via Drenthe of Overijssel ons land binnen. Een hek om te voorkomen dat de dieren ook naar Friesland trekken is ongewenst, schrijven onderzoekers.

JON VAN SCHILT

In Nederland zijn sinds 2013 al verschillende wolven waargenomen. Dit is allemaal kwamen ze via Drenthe of Overijssel Nederland binnen. Van de Noordtoeren trekken ze naar de Veluwe, waar inmiddels een roedel is, of via een andere route naar de Achterhoek. Sommige dieren zijn verder zuidwaarts of naar het noorden van Noord-Brabant. Slechts een enkele wolf in Zuid-Nederland is van oorsprong afkomstig van de Alpen.

De belangrijke rol die Drenthe vervult als wolvencorridor blijkt uit het gisteren gepubliceerde onderzoek. Het wolf team in Nederland, dat

1

5

6

0000001694

Oct 6

...

Wolven zijn 'extreem schuw'. Er zullen dus niet veel ontmoetingen zijn, geeft men hier aan.

Toch heb ik van onze leden al meerdere observaties gehoord waarbij de wolf juist reageert op menselijk handelen. En de mens dus opzoekt.

Hoe verklaart men dat?

Wolf is weer een inheemse diersoort in Nederland

Biologie: In Nederland passen misschien wel tachtig roedels. Maar is daarvoor „maatschappelijk draagvlak”?

nrc.nl

8

10

20

0000001695

To: [redacted]@gelderland.nl]
From: [redacted]
Sent: Wed 4/21/2021 11:54:04 AM
Subject: Stand van zaken kosten Overbruggingsopdracht monitoring Wolf
[Offerte actieve monitoring Wolf provincie Gelderland](#)
[20210421 Kostenoverzicht WMP provincie Gelderland.xlsx](#)

Hallo [redacted]

Zoals we vorige week hebben besproken, stuur ik je bij deze in het Excelbestand (zie bijlage) de laatste stand van zaken rondom de kosten voor de provincie Gelderland van de Overbruggingsopdracht monitoring Wolf.

De aanleiding hiertoe was:

1. **Verlenging** Overbruggingsopdracht. De Overbruggingsopdracht (met het ordernummer [redacted] 03) wordt verlengd tot in ieder geval mei 2021. Mogelijk tot later in juni. Oorspronkelijk liep de opdracht van sep 2020 t/m maart 2021 en zou daarna de Aanbestedingsopdracht gaan lopen. Deze aanbestedingsopdracht wordt betaald uit de begroting van BIJ12. Echter zal deze Aanbestedingsopdracht pas vanaf juni gaan lopen, waardoor een verlenging van de huidige opdracht nodig is. *N.B. zie in dit overzicht tevens de toelichting op de afwijkende bedragen voor de periode januari en mei.*
2. **Aanschaf van 10 extra camera's en beveiliging van 30 camera's**. In de bijlage zie je de afstemmen en het akkoord van [redacted] hierop.
3. Daarnaast verwachten wij nog de kosten voor de camera als vervanging voor de gestolen camera. Daar heb ik van [redacted] nog geen reactie op gehad. Deze kosten zullen wij in de factuur richting jullie ook opnemen.

Dit tezamen zorgt ervoor dat de initiële kosten (€18.807,-) die ik in een offerte van 26 oktober 2020 aan jullie verstuurd had (zie bijlage), overschreden worden. In de Excel kun je zien wat de verwachte kosten worden.

Hopelijk kun je hiermee uit de voeten. Laat gerust weten als je meer toelichting wenst, dan bellen we even.

Groet,

[redacted]

Werkdagen: [redacted]
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Van: [redacted]@gelderland.nl>

Verzonden: dinsdag 13 april 2021 16:28

Aan: [redacted]@bij12.nl>

Onderwerp: RE: camera gestolen Zuid-Veluwe

Hoi [redacted]

Ik heb helaas geen telefoonnummer van jou. Misschien kun je mij morgenochtend even bellen zodat we even kunnen overleggen.

Zou je mij willen laten weten wie de nieuwe camera inclusief diefstalbeveiliging gaat doen?

Is dat Bij12 of de Zoogdierenvereniging?

Graag ontvang ik dan de offerte hiervoor zodat ik er een inkooporder voor kan maken.

Groetjes,

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Thema Natuur

026 [redacted] | sms of whatsapp 06-[redacted] | [redacted]@gelderland.nl | www.gelderland.nl

werkdagen: [redacted]

provincie

Gelderland

Van: [redacted]@gelderland.nl>

Verzonden: donderdag 8 april 2021 10:40

Aan: [redacted]@bij12.nl>

CC: [redacted]@gelderland.nl>

Onderwerp: RE: camera gestolen Zuid-Veluwe

Dag [redacted]

Vervelend, ik vind dat we ten minste eenmalig aangifte moeten doen, en neem aan dat de eigenaar dit doet, ZVV dus. Verder is aanschaf nieuwe prima, er loopt al een verzoek over batterijen en sd kaarten rechtstreeks bij ons, ik zou het

0000000385

dan daar mee willen combineren. Collega [REDACTED] is daarmee bezig.

Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[\[REDACTED\]@bij12.nl](mailto:[REDACTED]@bij12.nl)>

Verzonden: donderdag 8 april 2021 10:12

Aan: [REDACTED] <[\[REDACTED\]@ gelderland.nl](mailto:[REDACTED]@ gelderland.nl)>

Onderwerp: FW: camera gestolen Zuid-Veluwe

Dag [REDACTED],

[REDACTED] van de Zoogdierverseniging geeft aan dat er een camera is gestolen op de Zuid-Veluwe. Ben jij akkoord voor de aanschaf van een nieuwe (inclusief beveiliging)? De kosten zullen denk ik weer rond de €300,- liggen.

Ik ga nog bij haar na voor meer informatie (locatie, was de camera beveiligd, precieze kosten nieuwe aanschaf).

Groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED] - Zoogdierverseniging <[\[REDACTED\]@zoogdierverseniging.nl](mailto:[REDACTED]@zoogdierverseniging.nl)>

Verzonden: donderdag 8 april 2021 09:52

Aan: [REDACTED] <[\[REDACTED\]@bij12.nl](mailto:[REDACTED]@bij12.nl)>

Onderwerp: camera gestolen Zuid-Veluwe

Hoi [REDACTED]

er is een camera gestolen op de Zuid-Veluwe. Kan jij aangeven of we daarvoor een nieuwe kunnen kopen?

groet

[REDACTED]

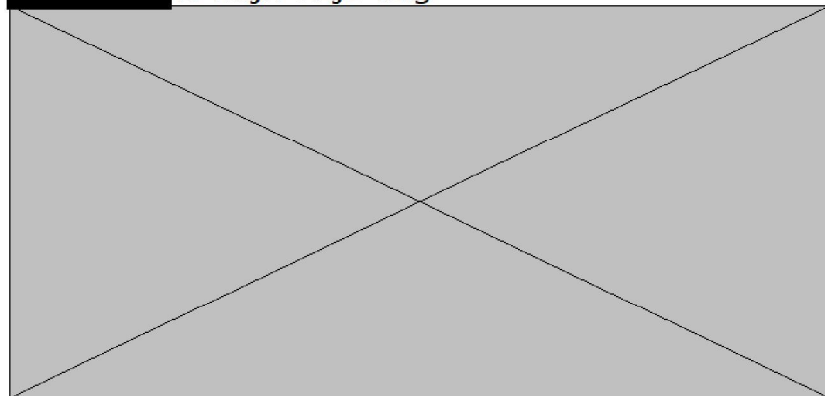
Zoogdierverseniging/Dutch Mammal Society

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen

Mobiel: +31 6 [REDACTED] Secretariaat: +31 247 410 500

Website: www.zoogdierverseniging.nl | Twitter: @zoogdierversenig

[REDACTED] is mijn vrije dag

Steun de otter: neem dit logo over in jouw signature! (Ontwerp: [REDACTED])

To: [REDACTED]@ gelderland.nl]
From: [REDACTED]
Sent: Mon 5/3/2021 11:50:49 AM
Subject: Stand van zaken werkzaamheden
Received: Mon 5/3/2021 11:50:50 AM

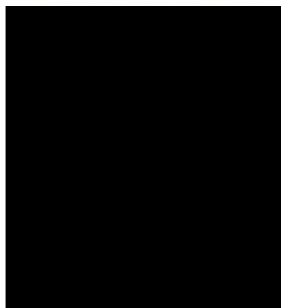
- Beleidsdossier wolf (vanuit provinciezijde): Er gaat geen dag voorbij zonder dit onderwerp, bijvoorbeeld door media-aandacht maar ook beleidsadvies richting subsidieverlening of beleid maken om vanuit GLB-geld de preventie te kunnen betalen, moeizame trajecten. De wolf en de gevraagde aandacht ervoor gaat niet meer weg.

Offertenummer : 20191190
Debiteurnummer : 0247
Datum : 20-03-2020
Uw referentie : -

Onder dankzegging voor uw aanvraag doen wij u hierbij de volgende offerte toekomen:

Aantal	Omschrijving	Stuksprijs	BTW%	nettobedrag
	Dit betreft offerte aanpassing m.b.t. het resultaat van het overleg met [REDACTED]			
	--			
	ca. 350 m afrastering:			
1,00	Klic-melding		21,00	
18,00	Paal, kastanje 300/12-14		21,00	
100,00	Paal, kastanje 250/10-12		21,00	
300,00	W-isolator zwart		21,00	
3,00	Gallagher schroeven		21,00	
100,00	Live Tip Afstandisolator hout 16 cm		21,00	
28,00	Roterende spanner		21,00	
28,00	Trekveer 2,5 mm draad		21,00	
86,00	Hoekisolator S zwart versterkt/st		21,00	
2,00	Tornado draad HT 2.5 mm, 25 kg		21,00	
100,00	Grondkabel 2.5 mm/mtr		21,00	
60,00	Draadklem Rond	03	21,00	03
12,00	Verende hekafsluiter		21,00	
9,00	Poortpaal eiken 350/20/20		21,00	
2,00	Dubbel landhek vol gaas 2 x 2.5 m op schuine stuk		21,00	
1,00	Dubbel landhek vol gaas 2 x 2.5 m recht		21,00	
2,00	Landhek vol gaas, 2.5 m zonder U-beugel		21,00	
16,00	Stelscharnier M16 x 130		21,00	
6,00	Grondpen voor landhek		21,00	
6,00	Grondpen voor landhek		21,00	
16,00	Duimen voor landhek		21,00	
2,00	Sluiting met slotlip landhek		21,00	
			Transporteren	

tel
e-mail
www

KvK
BTW
IBAN
BIC

Stichting Schapedrift
Postbus 3085
3850 CB ERMELO

Offertenummer : 20191190
Debiteurnummer : 0247
Datum : 20-03-2020
Uw referentie : -

Aantal	Omschrijving	stuksprijs	BTW% Transport	Nettobedrag
				5.665,34
6,00	Opzetstuk voor landhek 45 graden anti-wolf	03	21	03
1,00	Lichtnetapparaat MB2800i		21	
1,00	Aansluiten+aarding lichtnetapp		21	
1,00	Inbraakwerende kast speciaal model		21	
2,00	Betonmat 5/5 gegalvaniseerd en gecoat		21	
5,00	Bentonite aardingsmix		21	

Totaalbedrag excl. BTW	03
BTW-bedrag 21%	1.792,23
Totaal te voldoen	10.326,65
	=====

Bij deze offerte zijn wij uitgegaan van schone grond en een vrije werkstrook van minimaal 2 meter.

Uitgegaan van machinale plaatsing, handmatige plaatsing wordt meerwerk.

Deze offerte is geldig tot 14 dagen na dagtekening.

Wij zien uw reactie met belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

vca^v

0000001252

1 [Zoogdieren] Wolf

De wolf is sinds 2018 terug in de Gelderse natuur. Wolven leven in familieverband, met een ouderpaar en de jongen van dat jaar en soms wat jongen van het voorgaande seizoen. Sinds 2019 is er een paartje wolven aanwezig op de Noord-Veluwe. In 2019 en 2020 heeft dit paar jongen gekregen .. Op de Midden-Veluwe leeft sinds 2018 een vrouwtje, maar tot in ieder geval begin 2021 zonder mannetje. In het nieuwe leefgebied op de Zuidwest Veluwe sneuvelde in maart 2021 een wolvijn, waarschijnlijk was dit de nakomeling van de Noord Veluwe. Dat dier vormde sinds december 2020 een paar met een uit Duitsland afkomstige wolf.

Van de meeste wolven die in Nederland terechtkomen is bekend waar ze zijn geboren. Het DNA dat hier wordt afgenomen uit wolvendrollen en prooi-resten, wordt vergeleken met dat van wolven in Duitsland en sinds kort ook met wolven uit de Alpen die nu ook het zuiden van Nederland hebben bereikt. Van vrijwel alle Duitse wolven is het DNA bekend, zodat achterhaald kan worden uit welke roedel een wolf afkomstig is. Het ligt voor de hand dat zwervende wolven de komende jaren onze provincie zullen blijven bezoeken.

Dat de wolf zich thuis voelt op de Veluwe laat zien dat de soort zich kan vestigen in Nederland, mits er voldoende rust, ruimte en een ruim natuurlijk voedselaanbod is. Wolven eten voornamelijk wilde hoefdieren zoals herten, reeën, wilde zwijnen. Als wolven zich uiteindelijk vestigen in een vast leefgebied zoals de Veluwe en de schapenhouders daar rekening mee houden, dan eten de wolven vrijwel uitsluitend wilde dieren. Echter, voordat een nieuw leefgebied gevonden is, doorkruisen jonge wolven ook boerenland, waar onbeschermd schapen kunnen worden aangevallen. Samenleven met wolven betekent dan ook dat landbouwhuisdieren zoals schapen zoveel mogelijk moeten worden beschermd door een wolfwerend raster met stroomdraad. De provincie Gelderland heeft medio 2020 een subsidie ingesteld voor maatregelen om wolven in hun leefgebied bij het vee weg te houden. Dit beschermt de schapen ook tegen andere roofdieren als vos en hond.

De wolf heeft als toppredator een belangrijke rol in ecosystemen van bossen en heiden in Nederland. De wolf brengt regelmatig aas in het systeem, waar allerlei andere dieren, van aaskever tot raaf van profiteren. Herten en zwijnen kunnen juist plekken gaan mijden waar vaker wolven komen. Op die plekken krijgen jonge boompjes weer een kans, omdat ze minder worden opgegeten door de herten. Het bos kan hierdoor op den duur afwisselender worden. De wolf draagt hiermee bij aan een grotere biodiversiteit in Gelderland.

Foto:

To: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]; [REDACTED]nl]; info@fauna-in-balans.nl[info@fauna-in-balans.nl]
From: [REDACTED] | Blaekend
Sent: Fri 9/24/2021 11:35:13 AM
Subject: TEKSTOPZET nieuwsbrief wolvencommissie Gelderland
Received: Fri 9/24/2021 11:35:49 AM
[210923 Copy nieuwsbrief oktober WC v1.docx](#)

Middag,

Ik heb weer een poging gewaagd om het nieuws vanuit de commissie begrijpelijk in woorden te vatten. Het zou eigenlijk nog korter en bondiger moeten, maar de nuance blijft belangrijk. Ik vond dat deze keer wat lastiger in het bericht over de oproep hoe we de aanvragen omhoog krijgen en het bericht over de wolf in Park De Hoge Veluwe. Willen jullie kritisch meelesen?

@ [REDACTED] ik heb het bericht een iets andere insteek gegeven. Akkoord met deze opzet?

Graag dinsdag voor 11 uur jullie reactie. Fijn weekend in het vooruit!

Vriendelijke groet,

namens de wolvencommissie Gelderland

[REDACTED]

M 06 [REDACTED]

To: [REDACTED]@ gelderland.nl
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [REDACTED] | Blaekend
Sent: Mon 3/29/2021 8:44:23 AM
Subject: Tekstversie / Look & Feel
Received: Mon 3/29/2021 8:44:46 AM
[210326 2 tekstversies\[1\].docx](#)
[210316 Factsheet wolvencommissie vergoedingen\[1\].pdf](#)

Hoi [REDACTED]
[REDACTED] geeft aan dat hij kiest voor de tekstvariant en de look en feel van de wolvencommissie. Daarmee is de huidige factsheet geschikt om door te plaatsen, maar laten we deze morgen nog even checken qua digitoegankelijkheid op basis van het gesprek met de vormgever en [REDACTED]. De complete set volgt!

Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED] | Blaekend <[REDACTED].com>

Datum: zaterdag 27 maart 2021 om 19:58

Aan: Wolvencommissie <wolvencommissie@gelderland.nl>

Onderwerp: Re: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi [REDACTED]
Welke tekstvariant heeft je voorkeur? En zullen we maandag bellen over de verschillende versies / afzenders?

Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED]@ gelderland.nl>

Datum: vrijdag 26 maart 2021 om 15:12

Aan: [REDACTED] Blaekend <[REDACTED].com>, Wolvencommissie <WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl>

Onderwerp: RE: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi,
Ik weet niet hoe het komt of wat de aanleiding is van dat er twee versies in omloop zijn. Mij lijkt 1 versie ook beter. Ik laat het even aan jullie over wat die versie dan moet zijn, met welke teksten. En in welke stijl: dat maakt in principe niet zo heel veel uit. Over de foutmeldingen. Ik vind het ook heel vervelend. En weet er het fijne ook niet van. Wij hebben een aantal collega's in huis die weten hoe het werkt en onze eigen vormgevers uiteraard ook. Ik zal even vragen of ze contact met jou willen opnemen hierover. Dat lijkt me beter.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED] Programma Natuur, Programma Agrifood en Natura 2000 beheerplan Veluwe

026 [REDACTED] sms of whatsapp op [REDACTED] | [REDACTED]@ gelderland.nl | www.gelderland.nl

twitter @prov gelderland | facebook provinciegelderland | platform <https://sprekend.gelderland.nl>

werkdagen: [REDACTED]

≡ provincie

Gelderland

Van: [REDACTED] Blaekend <[REDACTED].com>

Verzonden: vrijdag 26 maart 2021 13:43

Aan: [REDACTED]@ gelderland.nl>; WOLVENCOMMISSIE <WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl>

Onderwerp: Re: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi [REDACTED]
Er zijn nu twee tekstversies in omloop. Het toevoegen van de alinea aan de een zorgt voor een dubbeling in tekst. Welke tekstvariant heeft de voorkeur? Die van de wolvencommissie of die van de provincie? Dan trekken we het gelijk.

Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED] | Blaekend <[REDACTED].com>

Datum: vrijdag 26 maart 2021 om 13:19

Aan: [REDACTED]@ gelderland.nl>

CC: Wolvencommissie <wolvencommissie@gelderland.nl>

Onderwerp: Re: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi [REDACTED]
Ik zal het in deze laten aanpassen. Het gegeven dat er twee versies in omloop zijn; die van de wolvencommissie en die van de provincie Gelderland vind ik opmerkelijk. Ik weet niet wat de afweging is om wel of niet met de versie van de wolvencommissie te willen werken. Ik zal met [REDACTED] overleggen of de twee afzenders naast elkaar moeten blijven bestaan of dat het niet slimmer (en goedkoper) is om de provincie Gelderland als enige afzender te hanteren en 1 document te hanteren, die ook door de wolvencommissie Gelderland wordt ingezet. Dan hanteren we de template van de provincie en laten we de look en feel van de wolvencommissie los.

Vervelend dat er foutmeldingen blijven bestaan bij het omzetten van regulier naar digitaal toegankelijk. Met welke partijen werken jullie samen vwb vormgeving, wie weet kan ik beter overstappen naar een 'provinciale leverancier' die veel met digitoegankelijke formulieren werkt.

Met vriendelijke groet,

0000001539

06 - [REDACTED]

Van: [REDACTED]@ gelderland.nl>

Datum: vrijdag 26 maart 2021 om 13:00

Aan: [REDACTED] Blaekend <[REDACTED].com>

Onderwerp: FW: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi [REDACTED]

Zie hieronder een voorstel van mijn collega van subsidieverlening. Zullen we die alinea toevoegen aan 'jullie' factsheet? En die dan plaatsen? Op deze manier hebben we overal dezelfde informatie?

Als je dit een goed idee vindt, zou je dan de factsheet willen laten aanpassen? Dan zorgen wij voor plaatsing.

Ik kreeg overigens nog wel een paar foutmeldingen door van mijn online collega's op zowel de factsheet als de nieuwsbrief. Ik zal hierover een aparte mail sturen, anders lopen de documenten wellicht door elkaar. Ik heb namelijk moeite om alles goed te volgen

*

Met vriendelijke groet,

[REDACTED] Programma Natuur, Programma Agrifood en Natura 2000 beheerplan Veluwe

026 [REDACTED] | sms of whatsapp 06 [REDACTED] [REDACTED]@ gelderland.nl | www.gelderland.nl

twitter @provgelderland | facebook provinciegelderland | platform https://sprekend.gelderland.nl

werkdagen: [REDACTED]

≡ provincie

Gelderland

Van: [REDACTED]@ gelderland.nl>

Verzonden: vrijdag 26 maart 2021 09:22

Aan: [REDACTED]@ gelderland.nl>

Onderwerp: Factsheet vergoedingen wolf

Hoi [REDACTED]

Even verdere afstemming over deze factsheet.

Zoals je ziet is "onze" factsheet een afgeleide van de factsheet van de wolvencommissie.

De opmaak is anders maar feitelijk staat er hetzelfde.

Alleen staat in onze subsidieversie nog de volgende onderstaande alinea.

Deze is toegevoegd nadat de subsidieregels hierop zijn aangescherpt sinds 1 januari 2021.

Heeft u op het moment dat u de subsidieaanvraag indient gemiddeld meer dieren lopen in het leefgebied dan het gemiddelde van de 4 peildata? Dan houdt u voor de berekening toch het berekende gemiddelde aan. Heeft u gemiddeld minder dieren lopen in het leefgebied op het moment dat u de aanvraag indient? Dan gaat u uit van het laagste gemiddelde.

Vereist dit nog afstemming met de versie van de Wolvencommissie ([REDACTED])?

Zou mooi zijn als we beiden versies gelijk hebben en dan ook dezelfde versie overal hanteren/plaatsen.

Hoor graag!

Met vriendelijke groet,

026 [REDACTED] | [REDACTED]@ gelderland.nl | www.gelderland.nl

werkdagen: [REDACTED]

≡ provincie

Gelderland

To: [redacted].nl]; info@fauna-in-balans.nl[info@fauna-in-balans.nl]
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Fri 11/5/2021 6:26:06 PM
Subject: Telefonisch voorgesprek I di 9 november I 11 uur
Received: Fri 11/5/2021 6:26:15 PM

Hoi [redacted]
[redacted] belt dinsdag 9 november rond 11 uur naar [redacted] voor het telefonische interview. Aan de telefoon is er alle ruimte om [redacted] bij te praten over het werk van de wolvenconsulent. Woensdag om half elf pakt ze dan sfeer en de rest van het verhaal met de schapenhouder er ook bij.
Vriendelijke groet,
namens de wolvencommissie Gelderland

M 06 [redacted]

Van: [redacted] >

Datum: vrijdag, 5 november 2021 om 17:35

Aan: [redacted] | Blaekend <[redacted].com>

Onderwerp: Re: Interview De Boerderij I woe 10 november I 10.30 uur

Wat super !!

Op 5 nov. 2021 om 16:29 heeft [redacted] | Blaekend <[redacted].com> het volgende geschreven:

Goedemiddag,
Het is op de valreep voor het weekend gelukt om het interview te plannen.

Datum woensdag 10 november

Tijd 10.30 uur

Locatie [redacted] (10)(2e)

Gesprekspartners:

[redacted] wolvenconsulent vanuit de wolvencommissie Gelderland (*let op, dit staat niet gelijk aan de Provincie Gelderland*)

E info@fauna-in-balans.nl

M 06 [redacted]

[redacted] schapenhouder in Elspeer

E [redacted]@hotmail.com

M [redacted]

[redacted] zij wordt vergezeld door een fotograaf.

E info@fauna-in-balans.nl

M 06 [redacted]

Insteek van het gesprek is om meer te weten te komen over de rol en werkwijze van de wolvenconsulent. [redacted] is in september van start gegaan en kan nu meer vertellen over zijn eerste bevindingen.

[redacted] is eerder met [redacted] in gesprek gegaan over wolfwerende maatregelen voor zijn 12 schapen. Hij kan uitleggen waar hij in de praktijk tegenaan loopt en welke aanpassingen nodig zijn om zijn vee optimaal te beschermen.

@ [redacted] mocht je voorafgaand aan het gesprek op locatie al telefonisch informatie willen inwinnen, laat [redacted] dan weten wanneer je hem belt.

Volgens mij zijn we zo rond. Mochten er nog vragen zijn, bel of mail gerust. Anders wens ik jullie voor woensdag een goed gesprek toe. Dank in ieder geval voor jullie medewerking.

Fijn weekend!

Vriendelijke groet,

namens de wolvencommissie Gelderland

M 06 [redacted]

From: [REDACTED]
Sent: Thur 7/8/2021 10:38:00 AM
Subject: Ter info: Jagersvereniging breidt standpunt wolf uit en roept op tot meer duidelijkheid
Received: Thur 7/8/2021 10:38:06 AM
[Jagersvereniging breidt standpunt wolf uit en roept op tot meer duidelijkheid website.docx](#)

Geachte relatie van de Jagersvereniging,

Omdat u of uw werkgever – al dan niet beroepsmatig – betrokken is bij de monitoring van en het beleid over wolven in Nederland breng ik u namens de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging graag op de hoogte van de uitbreiding van ons standpunt over de wolf. Aangehecht vindt u ook het bericht dat de Jagersvereniging hierover vroeg in de middag op haar website zal publiceren.

De aanvullingen op het standpunt zijn ontstaan, omdat ervaringen in het buitenland en inmiddels ook in Nederland ons hebben geleerd dat bij aanrijdingen met wolven en bij het afschot van wolven in probleemsituaties er veelal een beroep wordt gedaan op de kennis en kunde van jagers. De Jagersvereniging concludeert echter ook dat de in het Wolvenplan omschreven scenario's niet compleet of onduidelijk zijn.

Uitsluitend handelen na opdracht bevoegd gezag

Om te voorkomen dat jagers te maken krijgen met negatieve consequenties die ontstaan door een onduidelijk kader adviseert de Jagersvereniging haar leden daarom uitsluitend te handelen na een opdracht tot ingrijpen van het bevoegd gezag. In dit geval gaat het om Gedeputeerde Staten. Die opdracht dient wat de Jagersvereniging betreft, schriftelijk bij onze leden binnen te komen.

Communicatie ook bij bevoegd gezag

Op dit moment zijn er tussen betrokken organisaties ook geen afspraken over de communicatie rond situaties waarbij menselijk ingrijpen nodig is. Dit zou tot tegenstrijdige berichtgeving over de beslissing kunnen leiden, wat negatieve consequenties kan hebben voor de betrokken jager. Om dit zoveel mogelijk voor te zijn, adviseren wij onze leden om ook het bevoegd gezag vooraf schriftelijk te laten bevestigen dat de volledige communicatie bij het bevoegd gezag ligt. Wij zouden graag zien dat er in een volgend plan over beide aspecten meer duidelijkheid komt en bieden bij deze onze kennis, expertise en netwerk aan om hier een bijdrage aan te leveren.

Met vriendelijke groet,

Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging

[REDACTED]
T (033) [REDACTED] • M 06 [REDACTED] • E [REDACTED]@jagersvereniging.nl

Prinses Marielaan 2 • Postbus 1165 • 3800 BD Amersfoort • www.jagersvereniging.nl

Schrijf in voor onze [gratis, tweewekelijkse nieuwsbrief](#) en blijf op de hoogte van het laatste nieuws over jacht, jagen en de Jagersvereniging!

Disclaimer

Dit bericht is vertrouwelijk en uitsluitend bedoeld voor de geadresseerde. Indien u niet de geadresseerde bent wordt u verzocht de afzender hiervan in kennis te stellen en dit bericht te vernietigen.

To: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [REDACTED] | Blaekend
Sent: Tue 10/6/2020 6:47:24 AM
Subject: Terugkoppeling <-> sessie over het voorkomen van schade door de wolf in Epe-Heerde
Received: Tue 10/6/2020 6:47:45 AM
[200512 Factsheet wolvencommissie eisen aan afrastering.pdf](#)
[200514 Factsheet wolvencommissie vergoedingen.pdf](#)

Beste allemaal,

Zaterdag was u aanwezig bij een van de drie sessies infosessies over het voorkomen van schade door de wolf in Epe-Heerde. Dank voor uw aanwezigheid. We zijn blij met de opkomst en feedback die we terug hebben gekregen.

Wij hopen dat de verkregen informatie u helpt bij het voorkomen van schade door wolven bij uw dieren. Wilt u preventieve maatregelen treffen? De provincie Gelderland ondersteunt dat graag.

Wolfwerende rasters

Tijdens de sessie heeft de wolvencommissie u samen met [Wolf-Fencing](#) en Wolven in Nederland laten zien aan welke eisen wolfwerende rasters moeten voldoen om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming uit de subsidieregeling van de provincie Gelderland.

Idealiter heeft u een opstelling gezien die past bij uw thuissituatie.

Factsheets

In de bijlagen vindt u de factsheets over:

- de specifieke eisen aan afrastering
- de vergoedingen en rekenvoorbeelden

Subsidie

U kunt als schapenhouder in het leefgebied van wolven (Noord- en Midden-Veluwe) subsidie aanvragen voor een vaste en/of verplaatsbare afrastering om uw dieren tegen de wolf te beschermen via <https://www.gelderland.nl/Subsidies/Voorkomen-van-schade-door-wolven>

Nogmaals dank voor uw aanwezigheid en feedback. Laten we ons samen richten op maatregelen die bijdragen aan het voorkomen van wolfschade bij dierhouders. Het effectief gescheiden houden van wolf en vee is een belangrijke stap.

Mocht u nog vragen hebben, aarzel niet om contact op te nemen via wolvencommissie@gelderland.nl of [REDACTED]

Met vriendelijke groet,

namens de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland

[REDACTED]

ingegrepen als dat echt nodig is.

- PD is akkoord

Door

To: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
Cc: [REDACTED].nl]; [REDACTED]@zoogdiervereniging.nl [REDACTED]@zoogdiervereniging.nl
From: [REDACTED] | Blaekend
Sent: Wed 6/23/2021 10:14:56 AM
Subject: Terugkoppeling sessie de wolf & preventiemaatregelen op 21 juni
Received: Wed 6/23/2021 10:15:38 AM
[210401 Factsheet Eisen afrastering wolvencommissie Gelderland.pdf](#)
[210401 Factsheet Vergoedingen wolvencommissie Gelderland.pdf](#)
[Presentatie preventie wolvenschade Gelderland v4.pdf](#)

Beste mensen,

Bijgaand een terugkoppeling op hoofdlijnen van de bijeenkomst van afgelopen maandag 21 juni over de wolf en de preventiemaatregelen in de gemeenten Ede en Renkum.

- [Meer achtergrondinformatie over de wolf](#)
- [Meer over de subsidiemogelijkheden](#) van de Provincie Gelderland
- Presentatie [REDACTED] (bijlage)
- De factsheets (bijlage) leggen uit welke specifieke eisen er aan een wolfwerende afrastering worden gesteld en hoe de rekenvoorbeelden voor de vergoedingen werken.
- [De kaart van het leefgebied van de wolf op de Veluwe](#), met Lunteren nu op de correcte plek.

Antwoorden op veel gestelde vragen

- **De wolf is in de buurt gesignaleerd, kom ik in aanmerking voor de subsidieregeling?**

De Provincie Gelderland houdt bij waar wolven zijn waargenomen. Als een wolf zes maanden in hetzelfde gebied verblijft, is er officieel sprake van vestiging. De provincie bepaalt vervolgens welk wolvenleefgebied daarbij hoort. Alleen veehouders die in het leefgebied van de gevestigde wolf schapen of geiten houden, kunnen subsidie aanvragen. De regeling zit nu zo in elkaar dat wanneer het leefgebied op basis van monitoring wordt uitgebreid er met terugwerkende kracht subsidie kan worden aangevraagd. Mocht u nu buiten het leefgebied wolfwerende maatregelen treffen en het wordt alsnog leefgebied dan ligt het voor de hand dat u straks alsnog subsidie kunt vragen. Wij kunnen echter niet in de toekomst kijken en geen harde garanties geven.

- **Komt er ook een vergoeding voor het nemen van preventiemaatregelen bij 'overige' dieren?**

De schade die door wolven kan worden aangericht, beperkt zich niet tot schapen en geiten. Op basis van de schadegevallen op de Veluwe zijn er enkel aanvallen op schapen gemeld. Dat laat onverlet dat de wolvencommissie alle dierhouders adviseert om passende maatregelen te treffen. De vraag of het schadepreventieplan moet worden uitgebreid met overige landbouwhuisdieren en hobbydieren speelt niet alleen in Gelderland. Het overleg hierover wordt nu landelijk gevoerd. De ontwikkelingen worden gecommuniceerd via onze nieuwsbrief.

- **Blijft de vergoeding voor wolvenschade voor hobby houders in de toekomst gelden?**

Op dit moment wordt de schade overal vergoed. Het wolvenplan werd januari 2019 vastgesteld en kijkt 3 jaar vooruit. Op dit moment wordt nagedacht hoe verder na 1 januari 2022. Principe is inderdaad dat er in wolvengebied een tijd moet zijn om de maatregelen te nemen. Stok achter de deur is dat dan na 3 jaar de schade niet meer wordt vergoed. Hoe dat precies werkt bij gebieden die er nog maar net zijn bijgekomen is nu niet uitgeschreven. De wolvencommissie wil de provincie daarover adviseren zodat met de actualisatie van het interprovinciale wolvenplan daarover begin 2020 duidelijkheid ontstaat.

Behoeft u meer informatie of heeft u vragen?

- In het veld is er behoefte aan praktisch advies over wolfwerende afrasteringen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat dan om de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen en controle na oplevering. Op dit moment is er vanuit de wolvencommissie nog geen wolvenconsulent actief, daarover zijn gesprekken gaande. Zodra de wolvenconsulent 'boekbaar' is, dan volgt hierover berichtgeving. In de tussentijd zijn er twee andere opties:

- Het praktijknetwerk preventie wolvenschade brengt dierenhouders die afrastering willen plaatsen in contact met collega's die dat al gedaan hebben. Aan welke eisen moet uw afrastering voldoen? Welke materialen kunt u gebruiken? Hoe past u een afrastering in het landschap? Welk onderhoud is nodig? Wat zijn de subsidiemogelijkheden? Meer over het praktijknetwerk leest u op de [website van het Platform KSG](#). Het initiatief staat voor alle schapen- en geitenhouders open.
- U kunt [Wolf-Fencing Nederland](#) benaderen. Deze stichting staat los van de wolvencommissie Gelderland en werkt met vrijwilligers, die veehouders helpen met het nemen van wolfwerende maatregelen.

- Voor grote professionele schapenhouders in de provincie Gelderland is er de mogelijkheid om deel te nemen aan de praktijktesten die de wolvencommissie initieert en mogelijk maakt. Doel: innovatie stimuleren en meer ervaring opdoen met de autowinder. Daarom richt de commissie zich ook buiten het wolvengebied op de professionele schapenhouders met >100 schapen die hier ervaring mee willen opdoen. Het gaat om beweidingsbedrijven die 's winters verschillende grote graslandpercelen bij agrariërs afgaan met grote groepen schapen. Er is behoefte aan praktijkervaring om deze innovatie verder door te ontwikkelen. In dit [filmpje](#) ziet u meer over de eerste ervaringen met het draadoprosysteem.

De beoordeling of een schapenhouder buiten het leefgebied in aanmerking komt, ligt bij de wolvencommissie en niet bij de subsidiebeoordelaar van de provincie Gelderland. Het betreft maatwerk wat zoveel mogelijk aansluit bij de tarieven van de

0000001542

subsidieregeling (€ 4.000, - voor een autowinder). Geprobeerd wordt om het beschikbare werkbudget zo effectief mogelijk te besteden, bij veel belangstelling worden keuzes gemaakt. Interesse?

- U heeft allen toestemming gegeven om de nieuwsbrief van de wolvencommissie Gelderland te willen ontvangen. Dat betekent dat u periodiek op de hoogte wordt gehouden van de laatste ontwikkelingen rondom preventie van wolvenschade in Gelderland.
- Met vragen kunt u terecht bij de hulplijn van de wolvencommissie. U mailt uw naam, organisatie (indien van toepassing), telefoonnummer en vragen naar wolvencommissie@gelderland.nl en krijgt dan direct advies of een voorstel voor een tijdstip voor een belafspraak of een link om in te loggen voor een videovergadering.

Nogmaals dank voor uw deelname.

Met vriendelijke groet,

namens de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland

Bespreking in de IPO werkgroep Natuurwetgeving d.d. 3 september 2020 heeft geleid tot de volgende aanvullingen en wijzigingen (op de eerder in dit kader verzonden stukken):

Doel en taakopvatting landelijk wolvenoverleg

De taakopvatting is nader benoemd:

Concreet betekent dit dat het landelijk wolvenoverleg betrokken wordt bij de resultaten en producten t.b.v. de actualisering van het Interprovinciale wolvenplan.

Op dit moment is voorzien in:

- Draaiboek handelingsperspectief bij incidenten
- Uitwerking bouwstenen voor overige scenario's
- Fact finding studie wolf
- Interprovinciaal wolvenplan 2.0

De taakafbakening tussen landelijk overleg en provinciale wolvencommissies is nader omschreven:

Het landelijke wolvenoverleg gaat daarmee niet over de taken die in de provinciale gebieds commissies aanwezig zijn. De opdracht die deze cie's meekrijgen zijn conform het Interprovinciale wolvenplan gericht op de gebiedsgerichte preventie. In het bijzonder het uitwerken van een schadepreventieplan, procesbegeleiding bij de uitwerking hiervan e.d.

Samenstelling

Voorgesteld wordt een onafhankelijk voorzitter te benoemen en de samenstelling als volgt te bepalen.

Meegegeven wordt dat deelnemende partijen zich op positieve wijze inzetten:

Met de kanttekening dat deelnemers de doelstelling van het overleg onderschrijven.

M.a.w. de deelnemers van het overleg dienen uit te gaan van het gegeven dat de wolf zich in Nederland heeft gevestigd respectievelijk verblijft. Het gaat daarbij vooral om hoe de samenleving hiermee omgaat. Bij instelling kan de voorzitter vooraf nagaan of dit het geval is.

De samenstelling is uitgebreid met een drietal extra organisaties, te weten:

NoWolvesNL
Wolf Fencing
WENR

De overwegingen zijn dat de breedte moet worden nagestreefd en dat wetenschappelijke inbreng van betekenis zal zijn.

Voorgesteld wordt om vertegenwoordigers uit de volgende organisaties te vragen:

LTO Nederland (vakgroep schapenhouderij),
Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders,

Verenging Gescheperde Schaapskudden,
Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging,
Staatsbosbeheer
Natuurmonumenten
Federatie Particulier Grondbezit,
Dierenbescherming,
Zoogdiervereniging

Voorzitter

Ter invulling van het onafhankelijk voorzitterschap zijn de volgende namen genoemd:

- [REDACTED] – oud gedeputeerde Friesland nu burgemeester..
- [REDACTED] – oud gedeputeerde Gelderland
- [REDACTED] – oud gedeputeerde Utrecht
- [REDACTED] – nu o.a. voorzitter van provinciale wolven cie's.

Profielschets

p.m.

Voor de voorzitter geldt dat deze enig gewicht in de schaal moet kunnen leggen om de diverse belangen evenwichtig een plek te geven. Bestuurlijke ervaring en bekendheid met het netwerk is gewenst. Het is een pré alsook inhoudelijk bekendheid is met het faunabeheer/faunaschade dossier e/o natuurbeleid.

Financiële consequenties

Het beoogde budget en de beoogde tijdsinzet is omhoog bijgesteld:

€ 25.000 (was 10.000)

120 uur (was 40)

Ten aanzien van het instellen landelijk wolvenoverleg wordt geadviseerd te faciliteren middels secretariële ondersteuning, een vergoeding voor de onafhankelijk voorzitter en eventuele vergaderfaciliteiten. Dit vergt een budget van naar schatting €25.000,- en een inzet van *minimaal* 120 uur ambtelijke ondersteuning, te leveren vanuit BIJ12 of een der provincies.

VOORSTEL:

Voorzitter landelijk wolvenoverleg

De gezamenlijke provincies, verenigd in het IPO, willen komen tot een landelijk wolvenoverleg waarin diverse betrokken maatschappelijke organisaties bijdragen aan de verdere ontwikkeling van het wolvenbeleid in Nederland.

Dit landelijk wolvenoverleg draag bij aan kennisuitwisseling, vervult een klankbordfunctie en kan bijdragen aan draagvlak voor het wolvenbeleid.

Functieprofiel

Per – datum – zoekt het IPO een voorzitter (m/v), die in staat is partijen bij elkaar te brengen voor breed gedragen besluiten.

De wereld van het beheer van in het wild levende dieren en de wereld van schade aan landbouwhuisdieren, hobbydieren e.d. is er een van tegenstellingen

in belangen, niet zelden gebaseerd op emoties, maar vaak ook op rationele cijfers, andere gegevens en ervaringen.

Het IPO is daarom op zoek naar iemand, die met bestuurlijke ervaring in gremia, waar belangen uiteenlopen, in staat is om die belangen bij elkaar te brengen en tot besluitvorming te komen.

Een ervaren, communicatief sterke bestuurder met een groot passend netwerk onder bestuurders, natuurbeheerders, dierenbeschermers, agrariërs en andere stakeholders.

Iemand die zich onafhankelijk kan en moet opstellen en alle belangen evenwichtig afweegt, aan welke eigenschap het bestuur veel waarde hecht. Inzicht in en voeling met het werkveld (o.a. natuur, landbouw, jacht, politiek) is daarbij gewenst.

Het IPO is daarom op zoek naar iemand die:

- een procesbegeleider is, die het geheel op de weg houdt en zich met name richt op de begeleiding van tijdigheid, compleetheid en juistheid van alle relevante processen, documenten en besluitvormingstrajecten.
- beschikt over een ruime bestuurlijke ervaring, bij voorkeur in de publiekrechtelijke wereld.
- goed kan luisteren en pas conclusies zal trekken en samenvattingen zal maken nadat alle meningen van de bestuurders tot uitdrukking gekomen en gewogen zijn.
- in staat is om volgens consensusmodel bruggen te slaan tussen de verschillende belangen en bestuursgeledingen.
- daartoe beschikt over het vermogen om inventief, creatief en soms improviserend te komen tot breed gedragen besluiten.
- beschikt over een sterk communicatief vermogen, niet alleen in woord en geschrift, maar vooral ook in intermenselijke relaties.
- warme interesse heeft in de processen van hetgeen zich op het gebied van de in het wild levende dieren in de provincie Zeeland afspeelt en de doelstelling van de Faunabeheereenheid Zeeland onderschrijft.

Ten aanzien van de overige aspecten geldt dat:

- hij/zij ten minste elk kwartaal een dagdeel (ochtend, middag of avond) beschikbaar moet zijn.
- hij/zij bestuurlijk niet (meer) betrokken is bij een van de stakeholders Een lidmaatschap van een organisatie van een der geledingen is geen probleem.
- het een pré is als hij/zij over goede contacten beschikt bij o.a. de provincie en voorts een ruim netwerk kent met andere maatschappelijke organisaties, die op een of andere manier te maken hebben met de fauna in het buitengebied.

Samenstelling landelijk wolvenoverleg: pm

TESTCASE UITZETTEN VAK 9 NETTEN**regulier flexinet****wolfwerend flexinet**

doel	binnenhouden schapen	buitenhouden wolf
hoogte	90 cm	120 cm
gewicht	xx kilo	xx kilo (35% zwaarder)
voormaaien -	niet	noodzakelijk
tussenpaaltjes bij ongelijke stukken plaatsen	niet	noodzakelijk
opspannen tussen zwaardere hoekpalen	niet	noodzakelijk
tijd plaatsen	00:45 uur	2:45 uur (ruim 3,5 keer langer)
tijd weghalen	xx uur	xx uur (ruim xx keer langer)

The return of the wolf

HOW 'PATCHES OF FEAR' AFFECT RED DEER AND WILD BOAR BEHAVIOUR; A SPATIAL ANALYSIS

Primary supervisor: [REDACTED]
Daily supervisor: [REDACTED]
University of Groningen
Faculty of Science and Engineering
13-09-2021

Abstract

After a period of absence of 150 years, grey wolves (*Canis Lupis*) established themselves in the Netherlands again. The return of this predator to a relatively small human-dominated area like the Veluwe could bring possible consequences. Wolves might induce trophic cascading effects on current ecosystem functioning. Landscape of fear theory predicts that ungulates change their spatial distribution and increase their level of vigilance as a response to a predator. However, this idea is mainly based on studies executed in relatively large natural landscapes. Whether this is the case at a smaller scale, and in a more anthropogenic landscape like the Veluwe, remains the question.

We conducted a spatial analysis on wolf observations. With the use of camera trapping we thereafter performed a behavioral analysis on video footage of red deer and wild boar. By executing an Optimized Hotspot Analysis in ArcGIS we assigned wolf risk scores to our plots and with the use of event logging software BORIS we determined visitation rates by red deer and wild boar and calculated associated vigilance levels. Finally, linear mixed-effects models were used to identify the factors that influenced spatial distribution patterns and vigilance levels. By placing our camera's in pairs, one being close to the nearest recreational trail (20m distance) and one further away (100m), we were able to take the effect of recreation into account.

We found a lower visitation rate of ungulates at 20m distance to the nearest trail compared to 100m distance. With less human disturbance during nighttime, this effect seemed to diminish for red deer during the night. Ungulate visitation rate was not affected by the number of wolf observations. However, areas associated with high wolf risk scores showed lower visitation rates by wild boar during the night, compared to the same plots during the day. Our results might indicate that ungulates avoid recreational trails, but that they do not seem to avoid areas frequently visited by wolves. However, with regards to wild boar, our result seem to indicate an indirect fear effect caused by the use of trails by wolves at night. From our study at the Veluwe we conclude that human recreation influences spatial distribution of red deer and wild boar more than predation risk by wolves.

Considering the return of several large carnivores to human-dominated landscapes in Europe, understanding the interplay between risk effects from human and predators is becoming increasingly important. For trophic cascading effects to occur, both time and spatial scale seem to matter. Therefore more long term studies over different geographical areas are needed.

Table of contents

Introduction.....	3
Methods	5
Study area and species	5
Camera trapping	6
Video scoring.....	6
Wolf observations.....	7
Spatial analysis.....	8
Statistical analysis.....	13
Results	15
Number of visits.....	15
Vigilance.....	17
Discussion	18
Acknowledgments.....	21
References.....	22
Appendix	25
A. Video scoring (BORIS)	24
B. Residual diagnostics (DHARMA)	24
C. AIC Model selection.....	26

Introduction

'Landscapes of fear' (LOF), as originally defined by Laundré et al. (Laundré, Hernandez, and Ripple 2010), is a term which refers to the spatial distribution of perceived predation risk by a population. The term became increasingly cited in recent ecological studies (Bleicher 2017). As a progeny of the so called 'ecology of fear', LOF describes how an animal or a population perceives its environment according to the cost-benefit analysis of a trade-off between food and safety, influenced by a variety of biological, evolutionary and sometimes even geographic variables (Bleicher 2017). According to LOF, predators can have both direct and indirect effects on ungulate populations and induce cascading effects on lower trophic levels (Kuijper et al. 2013). Predators directly affect ungulate populations and generate cascading effects by killing individuals (lethal effects) and thereby preventing plant species from being grazed. But predators also indirectly influence ungulate populations (non-lethal effects), by changing their movement patterns, changing their spatial-temporal distribution towards safer habitats, and/or shift their activity towards less risky times. The presence of a predator might alter the behavior of the ungulates as well, for example by increasing their vigilance level when they are foraging (Kuijper et al. 2013).

A clear example of such a LOF framework can be found when looking at the reintroduction of grey wolves (*Canis lupus*) in 1994-1995 in Yellowstone National Park after a period of absence of 70 years. Female elk (*Cervus elaphus*) and bison (*Bison bison*) responded to this new threat by increasing their vigilance levels in areas where the wolves were present (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). While the overall population of elk decreased, the populations of beavers (*Caster canadensis*) and bison increased after the reintroduction of the wolves. This might be due to the increase in woody plants. As browsing decreased, the recruitment of Aspen (*Populus tremuloides*) and cottonwoods (*Populus spp.*) increased (Ripple and Beschta 2012). A study conducted at Białowieża Primeval Forest in Poland shows similar results. Changes in ungulate density played an important role in shaping tree recruitment and species composition. Crashes in the density of ungulates stimulated the regeneration of a variety of tree species and thereby provided opportunities for more diverse and dynamic forest development (Kuijper et al. 2010).

As of the year 2015 the grey wolf has made his entrance in the Netherlands again. After a period of absence of 150 years, a couple of wolves established a territory where they reproduce at the Veluwe, a nature area located in the middle of the Netherlands (Wolven in Nederland 2021). The area, comprised of heathland and forest interspersed with roads, villages and agriculture, is being used for recreation, forestry and agricultural purposes. While we do see trophic cascading effects in large nature reserves with less human influence like Yellowstone National Park (Painter et al. 2015) and Białowieża Primeval Forest in Poland (Kuijper et al. 2013), it's not clear yet to what extent returning wolves affect ecosystems on a smaller scale and/or in more human-dominated areas like the Veluwe. Here humans form an important part of the local ecosystem too, thereby possibly influence the behavior of the wolves and change their cascading effects. Wolves use anthropogenic features such as roads and trails to alter their movements across the territories. While busy roads can impede their movements, often resulting into habitat fragmentation (Whittington, St. Clair, and Mercer 2004), wolves can also take advantage of roads, especially regarding smaller trails without traffic. Studies show that by using trails as their infrastructure, wolves are able to increase their travel speed and enhance their scent-marking across their territory (Bojarska et al. 2020; Zimmermann et al. 2014). They have adapted to use trails for

traveling and at the same time show behavioral plasticity by developing a cryptic behavior to avoid human encounters. This behavioral response seems to depend on road type, spatial scale, time of the day, reproductive state and behavioral state (Zimmermann et al. 2014). They seem to prefer using trails during times of low human activity, therefore mainly during the night (Zimmermann et al. 2014).

Whether deer and boar adapt their spatial distribution and behavior to changes in human activity, is a topic that is still under debate. While some studies showed wild boar to avoid places near roads, this seemed not to be the case with regards to red and roe deer (Theuerkauf and Rouys 2008). Other studies on the other hand showed strong effects of human recreation on habitat use in red deer and this seemed to differ between day and night (Coppes et al. 2017). Red deer avoided recreational trails during the day, whereas a positive association was found during the night (Coppes et al. 2017).

The potential for trophic cascading effects to occur and the extent to which human recreation affects ecosystem functioning, might be more spatially context dependent than we initially think. Returning large predators like the grey wolf are frequently thought of as saviors of biodiversity by causing trophic cascading effects. However, this idea is mainly based on studies executed in relatively natural landscapes, instead of more human dominated areas like the Veluwe. We still lack knowledge regarding the effects of large predators on ecosystem functioning in more anthropogenic landscapes (Kuijper et al. 2016). In this study, we investigated whether human recreation at the Veluwe affects the spatial distribution of ungulates and whether the presence of wolves around the trails during night time causes the vigilance levels of ungulates during the night to go up as distance to recreational trails decreases.

We aimed to address the following research questions:

- *How does distance to recreational trails affect the spatial distribution and vigilance levels of ungulates?*
- *How does the spatial distribution and associated vigilance levels of ungulates at the Veluwe relate to the spatial distribution of the grey wolves?*

We hypothesized that:

1. Ungulates avoid places with high abundance of wolves
2. Ungulates avoid places with human activity
3. Vigilance levels of ungulates increase around places with high abundance of wolves
4. Vigilance levels of ungulates increase as distance to trails decrease during daytime (human activity)
5. Vigilance levels of ungulates increase as distance to trails decrease during nighttime (presence of wolves)

To gain new insight in potential spatial patterns between wolf and ungulate distributions, we conducted a spatial analysis on wolf observations reported around the Veluwe. Subsequently we performed a behavioral analysis on video footage of ungulates, for which we made use of camera trapping. We thereafter statistically tested for possible relationships between the spatial distributions of wolves and ungulates and the associated vigilance levels of the ungulates. We tested whether the presence of wolves affected the number of visits and vigilance levels of ungulates at our camera plots. We then tested for a potential effect of distance to trails on vigilance levels of ungulates during day and night and connected the latter to the spatial distribution of the wolves.

Methods

Study area & species

The study was conducted at the northern part of the Veluwe, a natural area located in the middle of the Netherlands (figure 1). The ecosystem of the area consists of a characteristic forest and heather landscape, with mixed deciduous and coniferous forests (Bijlsma 2002). The study area (~5000ha²) is composed of resting areas (ungulate refuges which are prohibited for visitors) and recreational areas. With the latter containing hunting zones and hunting-free zones. Regulated hunting on ungulates takes place between July until February, depending on corresponding hunting quotas. Between sunrise and sunset the recreational areas are open for visitors and frequently used for activities like hiking, mountain biking and horse riding. The subset of areas within the Veluwe that were used in this study are Kroondomein het Loo, Leuvenumsebos, Vierhousterbos and Elspeeter Struiken. Respectively managed by the Royal Family, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer and gemeente Nunspeet. Both human and animals can freely move between all the different areas. All the areas mentioned above have their own hunting and recreation management. Since hunting is supposed to modify feeding site selections of ungulates and affect their vigilance levels (Benhaïem et al. 2008), we distinguished between the different areas later on in the statistical analysis.

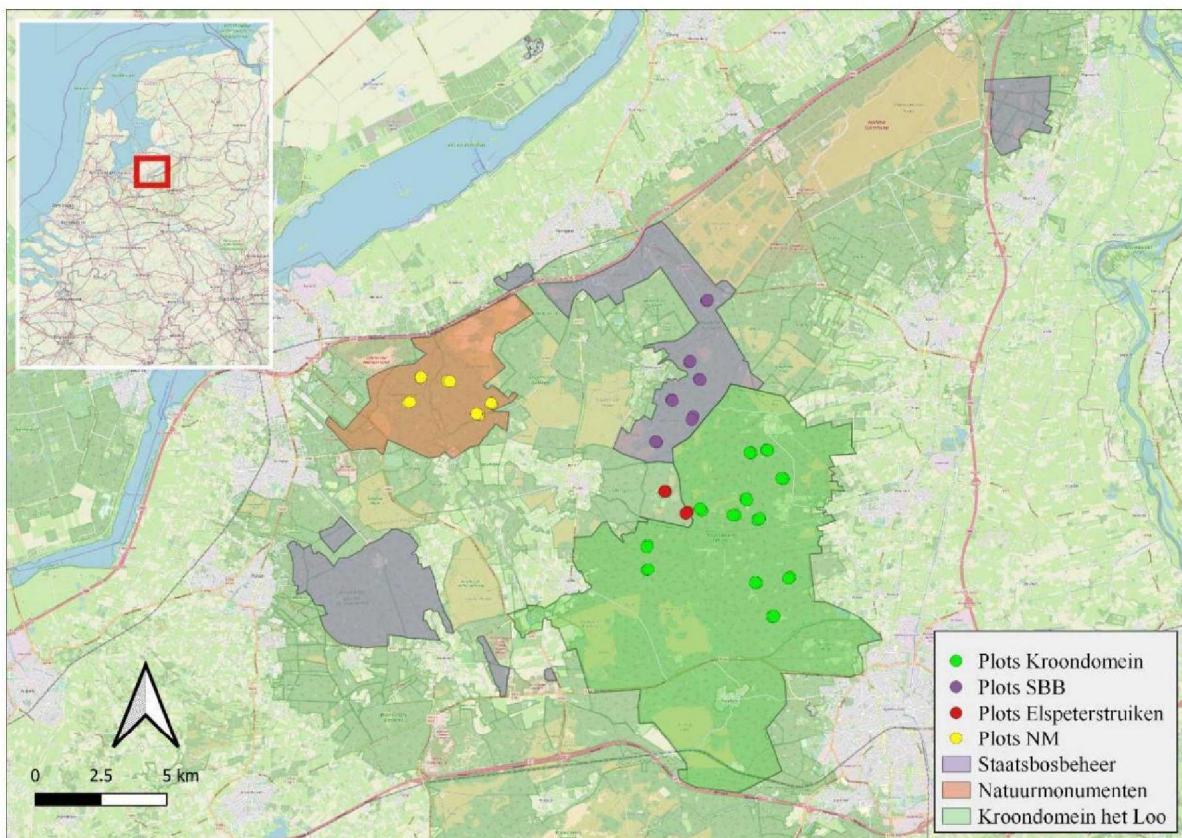

Figure 1: Study area Veluwe

The study was focused on areas dominated by coniferous forest with its underground mainly being composed of European blueberries (*Vaccinium myrtillus*) and Lingon berries (*Vaccinium vitis-idaea*). The ungulate species that are living in this area and that were of interest for this study are the fallow deer (*Dama dama*), red deer (*Cervus elaphus*), roe deer (*Capreolus capreolus*) and wild boars (*Sus scrofa*). The

predator of interest in this study is the grey wolf (*Canis lupus*). As of the start of the year 2021, the total population of wolves living at the Veluwe is estimated at eleven. Eight of these wolves are expected to have their territory in the north, one is residing around the middle part of the Veluwe and two wolves are living together at the southern part (Wolven in Nederland 2021). Recently new cubs have been born within the pack in the north, from which four cubs have been sighted with certainty (BIJ12 2021). Our study focused on the wolf pack established at the northern part of the Veluwe during the period from July until September 2020, which at that time included approximately eight wolves.

Camera trapping

To collect data on vigilance levels of ungulates we made use of 50 wildlife camera traps (type Bushnell Trophy Cam Aggressor 2017). These are equipped with an invisible infrared flash (with a range of up to 30 meters), and are able to film movement both at night and during the day. By checking for movement and body heat, the cameras check whether there is an animal in front and if so they start by making a photo and thereafter continue to record a short video of 15 seconds. The cameras were placed in pairs of two over 25 plots in total, spread over the subset of areas. We placed one of the cameras on 20 meters distance from the nearest recreational trail and the other one at a distance of 100 meters from the same trail. This allowed us to compare the vigilance levels and number of visits of the ungulates at different distances from the trail. In this way we could look for an effect of human disturbance during the day and an effect of disturbance by wolves during the night, since wolves use recreational trails among other things as a way to travel across their territory during the night. The cameras were attached to the trees at an height of approximately 1.20 meter, around the height at the withers of our ungulates of interest. We chose for trees facing open coniferous forest with an underground that is covered in European blueberries and Lingon berries in order to increase the likelihood of capturing wild life and to standardize the measurements. We avoided places with tree logs and different vegetations types, since we wanted to create a set up that is as homogenous as possible to be able to compare the different plots. The cameras were installed at one plot for approximately three weeks, whereafter we replaced the batteries and SD cards. We rotated the cameras between the different plots in order to avoid a bias caused by malfunctioning of the cameras themselves. This study looks at data collected during 2 recording sessions in total, covering the period from 15-07-2020 till 27-09-2020. As it is part of ongoing research, video recording sessions are still taking place.

Video scoring

To measure the distribution and vigilance levels of ungulates and wild boar at the plots, we conducted a behavioral analysis on our video footage using the event logging software BORIS (Behavioral Observation Research Interactive Software, version 7.9.7.) (Friard and Gamba 2016). Before the start of the behavioral analysis, recording rules were established in an ethogram (Appendix A.1). Different types of behaviors were defined, as well as the simple presence of a certain species, its sex, whether it involved an adult, young or adult with young and we noted down the time of the day. Auditory vigilant (head raised above shoulder level while scanning the surrounding), visual vigilant (vigilance while chewing), sudden rush (running in a short rush), running, walking while vigilant (walking with head raised above shoulder level), and unclassified vigilance (vigilant behavior that couldn't be classified in one of the previous categories) were types of behavior that were categorized as 'vigilant'. Foraging (collecting food), walking (walking with head raised below shoulder level), scratching, rutting (engaging in the annual period of sexual activity), lying, social interaction (interaction with individuals with same or other

species), walking while foraging, and unclassified non-vigilant behaviors were categorized as 'non-vigilant'. We excluded behavior categorized as 'unknown' (behavior for which it was not clear whether it depicted vigilant or non-vigilant behavior) from our analysis. We observed one individual at a time regardless of the number of individuals in the video and recorded every change in behavior and the duration of each behavior. We focused on the most visible adult, preferentially one located in the center of the video. The chosen focal individual was observed during the entire time interval of the video (15 seconds) or shorter when it appeared from sight (with a minimum duration of 5 seconds). This method is called focal animal sampling and allows for more detailed behavioral analysis compared to other sampling methods (Bosholn and Anciães 2017) (Appendix A.2). The dataset that resulted from video scoring the period from 15-07-2020 till 27-09-2020, included 902 records in total. We thereafter calculated the proportion of time spent on vigilant behavior by dividing the time spent on being vigilant by the total duration of recorded behavior (non-vigilant + vigilant).

Wolf observations

Data on wolf observations has been extracted from data provided by BIJ12 (national wolf monitoring). Citizens of the Netherlands can report their observations on wolves (encountered in the areas open for visitors) to the wolf reporting point of BIJ12, which is entrusted to the Zoogdierveniging (Mammal Society) (2021). Verified by BIJ12, the observations are thereafter added to a large databank. We had access to data on wolf observations covering the period from 15-10-2017 till 30-04-2021. The dataset distinguished between different levels of wolf observations (C1 and C2). Level C1 included actual sightings of one or multiple wolves and level C2 included wolf droppings or wolf tracks (Monitoringsplan Wolf, 2019). The dataset included 785 wolf observations in total, from which 2 observations took place in the year 2017, 54 in 2018, 143 in 2019, 334 in 2020 and 252 observations over the first 4 months of 2021. While the number of wolves at the Veluwe has increased over the past few years, so has monitoring efforts, explaining the increase in number of observations.

Spatial analysis

Heatmaps

By analyzing the video footage and scoring the presence of ungulates and wild boar at all the plots, we determined their spatial distribution over all our 50 plots during the video scoring period. The spatial distribution of the wolves has been mapped by making use of the dataset provided by BIJ12 (national wolf monitoring). We first explored the entire dataset by making different subsets of the data and visualized the spatial distribution of the wolves by making heatmaps (figure 2), using QGIS software (QGIS Development Team 2020). The heatmaps reflect the degree of spatial clustering over the entire study area.

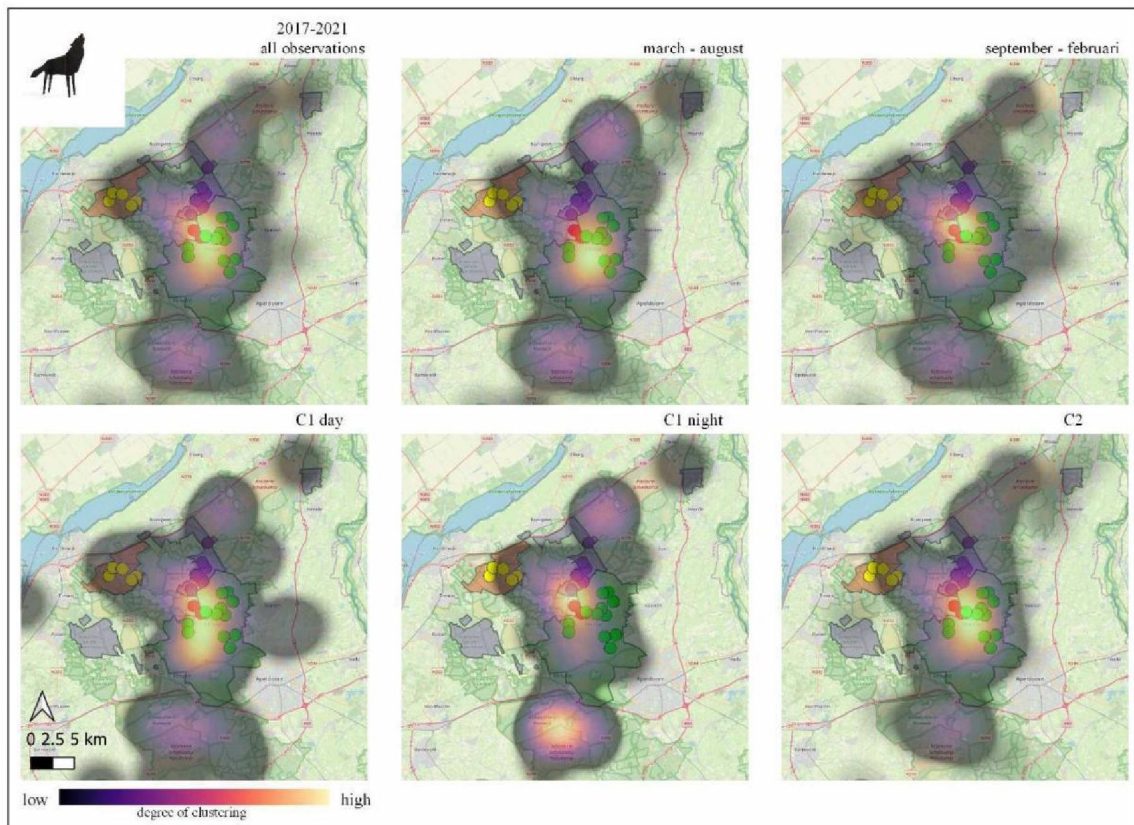

Figure 2: Spatial clustering of the wolves at the Noord Veluwe over the years 2017-2021; a comparison between den vs. non-den season, day vs. night and C1 vs. C2 observations

We looked at the distribution of the wolves over different periods. We distinguished between den (March until August) vs. non-den season (September until February), day vs. night, and between the different levels of wolf sightings (C1 and C2) as established in the national wolf monitoring plan (BIJ12 2019). During the den season, but also during the pup raising period, wolves are supposed to distribute themselves differently compared to the non-den season. Since reproducing wolves and their pups are most vulnerable to human disturbance, nesting sites are often located far from sources of human disturbance (Zimmermann et al. 2014). Wolves have the tendency to locate their dens and rendezvous sites (areas used to raise and leave pups after abandonment of the den) far away from humans and close to food resources. They are also likely to stay within or very close to protected areas when they are raising their pups (Bassi et al. 2015). Within the first years after the den wolves disperse from their natal territory, leaving behind security and food resources provided by the den, to look for a partner to breed

and to start a new pack (Mech 2020). Other members of the pack will use a larger area after the den season as well. As shown in figure 2 the core of the wolf observations seems to move a little to the center of Kroondomein het Loo (an area marked as protected area) during den season. While outside the den season, the wolves seem to concentrate a bit further to the north (between Kroondomein het Loo and the area around Elspeterstruiken). While the core of the observations seems to move a bit, the overall spatial distribution remains more or less the same during both den and non-den season. When looking at the heatmaps that reflect the number of observations during the day compared to the number of observations that took place during the night, spatial distribution patterns seem to look quite similar as well. Except from some spatial clustering in the south with regards to the night observations. Observations that entailed wolf sightings only (level C1) seem to follow the same spatial distribution as C2 observations (wolf droppings or wolf tracks). Due to the relatively small number of wolf observations (785 in total), from which most were reported during the past 2 years only, and the fact that exploration of heatmaps didn't show big differences in spatial distribution between periods, we decided to include all observations on wolves over the entire data covering period (2017-2021) in our final analysis, and we did not take subsets. It is hard to tell how long after the initial presence of a wolf at a certain spot, its presence still contributes to a landscape of fear effect, let alone when we include wolf droppings and wolf tracks. Since we were interested in the overall spatial distribution patterns of the wolf, instead of individual observations at specific moments in time, we took for every location the sum of all the observations over the entire data covering period. We felt like this would provide a more accurate description of how the wolves in this area distribute themselves spatially, than when we would have focused on individual observations at certain periods in time.

Optimized Hot Spot Analysis (Getis-Ord Gi*)

When performing a spatial analysis on our data in order to assign different 'wolf risk scores' to our plots, it is necessary to first determine whether or not an identifiable spatial pattern really exists. By studying the values that are associated with the locations of the features we can test for spatial patterns (Ord and Getis 1995). We defined statistically significant hot and cold spots by executing the Optimized Hot Spot Analysis, using ArcGIS Pro 2.8.0. (ESRI 2021). This analysis tool executes the regular Hot Spot Analysis (Getis-Ord Gi*) tool, by using parameters derived from characteristics of own input data. A local spatial pattern analysis tool, such as the Optimized Hot Spot Analysis tool, considers each feature within the context of its neighboring features and looks for statistical differences from the global pattern, indicated by a z-score and p-value for each feature in the dataset. To do so the tool uses G-statistics, a family of measures of spatial association. These statistics contain different attributes that measure association in spatially distributed variables and help you to evaluate the spatial association of a variable within a specified distance of a single feature by measuring the degree of association between the concentration of weighted features with all other weighted features within a radius of distance d from the initial weighted feature (Getis and Ord 1992). Since we are working with incident data and are more interested in assessing incident intensity rather than assessing spatial clustering of values associated with our data points, we needed to aggregate our data points prior to the execution of the Optimized Hot Spot Analysis. We created a grid over our point features by using the Fishnet tool of ArcGIS. We chose for a grid with Polygon as Geometry Type parameter, since we intended to overlay the grid with our dataset. The grid comprised an area of 576 km², ranging from 5,6645169°E 52,3673771°N (top left) to 5,9429946°E 52,2410401°N (bottom right), covering all of our camera plots and their nearby surroundings (figure 3).

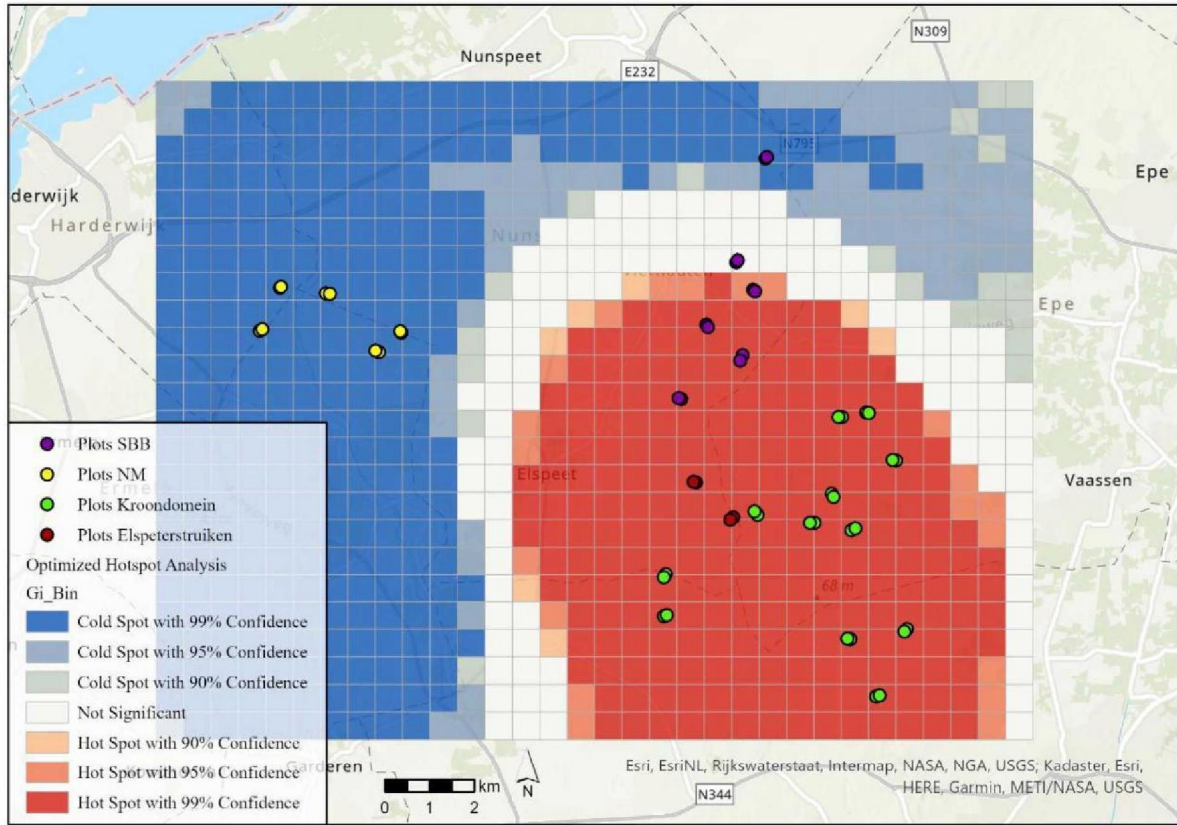

Figure 3: Optimized Hotspot Analysis (ESRI 2021)

When designing a grid over the study area, a decision has to be made about the size of the grids. To be sure not to capture shared individuals between sampling locations, a distance larger than the average home range of the focal species is normally used (Bubnicki et al. 2019). However, in sampling strategies designed to capture and model fine-scale continuous variation in landscape use by ungulates and carnivores, this rule of thumb does not always apply. Studies regarding cascading interactions in camera trapping and remote sensing data on ungulates in Białowieża Forest in Poland used grid sizes of 500 by 500 meter, much smaller than the daily ranges of ungulates (Bubnicki et al. 2019). Since our number of observations were limited, but we still wanted to do fine-scale modelling, we chose for a grid size of 1 by 1 kilometer. This seemed large enough to entail several wolf observations and small enough to be able to distinguish between different paired plots. After creating the grid we used the Spatial Join tool to count the number of observations falling within each of the grids. By creating a polygon grid we subdivided the area in n regions, $i = 1, 2, \dots, n$. Each of the regions is identified by a point for which coordinates are known. Every i is associated with a certain weight x (the join count created by the Spatial Join tool) taken from the variable X (our wolf observations). The $G_i(d)$ statistic (figure 4) makes it possible then to test for hypotheses regarding spatial concentration of the sum of x values associated with j points within d of the i th point. In which w_{ij} is a zero/one spatial weight matrix, containing ones for all links that are within distance d of a given i and zeros for all the other links. The numerator is then the sum of all x_j within d of i without including x_i and the denominator is the sum of all x_j without including x_i .

$$G_i(d) = \frac{\sum_{j=1}^n w_{ij}(d)x_j}{\sum_{j=1}^n x_j}, \quad j \text{ not equal to } i$$

Figure 4: $G_i(d)$ statistic (Getis and Ord 1992)

The report on statistical significance is automatically being adjusted for multiple testing and spatial dependency. In order to do so, the Optimized Hot Spot Analysis tool uses the False Discovery Rate (FDR) correction method. By applying the FDR correction, the number of false positives for a given confidence level is being estimated whereafter the critical p-value is being adjusted accordingly. As depicted in figure 3, most of our cameras (36) are within areas defined by the analysis as significant wolf hot spots, while 12 cameras are located within areas defined as cold spots. Two of our cameras are located in an area defined by the analysis as not being a significant hot or cold spot. From the output we extracted the z-scores that were associated with each of the grids that included one of our camera plots. Z-scores are measures of statistical significance that indicate whether the spatial clustering of high and low values is more pronounced than you would expect from a random distribution of the same values. The higher the z-score, the more intense the clustering.

Emerging Hot Spot Analysis (Space Time Pattern Mining)

Until now we only looked at spatial distribution patterns of wolves covering our entire dataset period. To gain insight in how the distribution patterns evolve over time we subsequently executed an Emerging Hot Spot analysis, using ArcGIS Pro 2.8.0. (ESRI 2021) again. This analysis tool works the same as the previously covered Hot Spot Analysis tool, as it looks for intensity of spatial clustering by considering each value for a certain bin within the context of neighboring bins using the Getis-Ord G_i^* statistic (Getis and Ord 1992). But instead of using the join count of all the data points, we first build a space-time cube of our dataset which we thereafter implemented in the analysis tool as input field. A space-time cube works as such that it could be considered as a 3D cube comprised of space-time bins for which the x and y dimensions represent space and the t dimension represents time (figure 5).

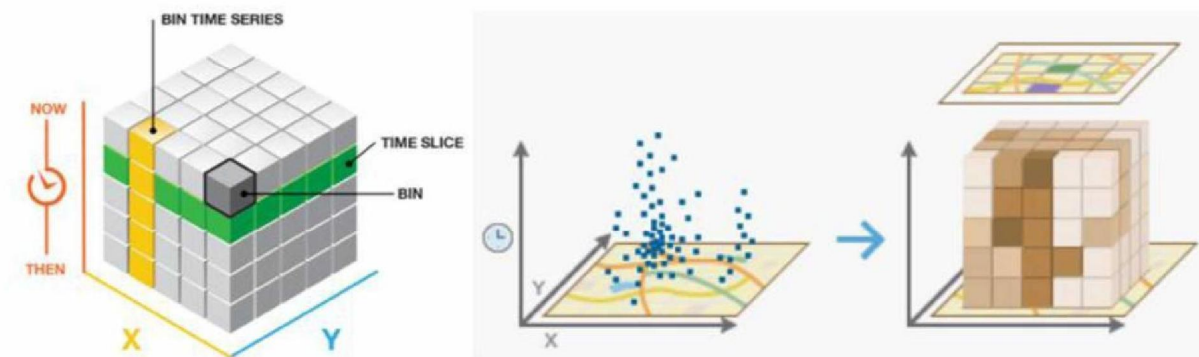

Figure 5: Building a space-time cube ("Create Space Time Cube By Aggregating Points (Space Time Pattern Mining)—ArcGIS Pro | Documentation" 2021)

Each bin within the space-time cube gets its own time_step_ID, location_ID and Count value. Bins that are associated with similar location ID's represent a time series. Bins that have the same time-step ID form a time slice. The count value is thereafter comprised of the number of observations that took place at a certain location within an associated time-step interval. As for time-step interval we decided upon a period of 1 month, which seemed long enough to entail several wolf observations and small enough to be able to detect patterns within our 3,5 years covering dataset.

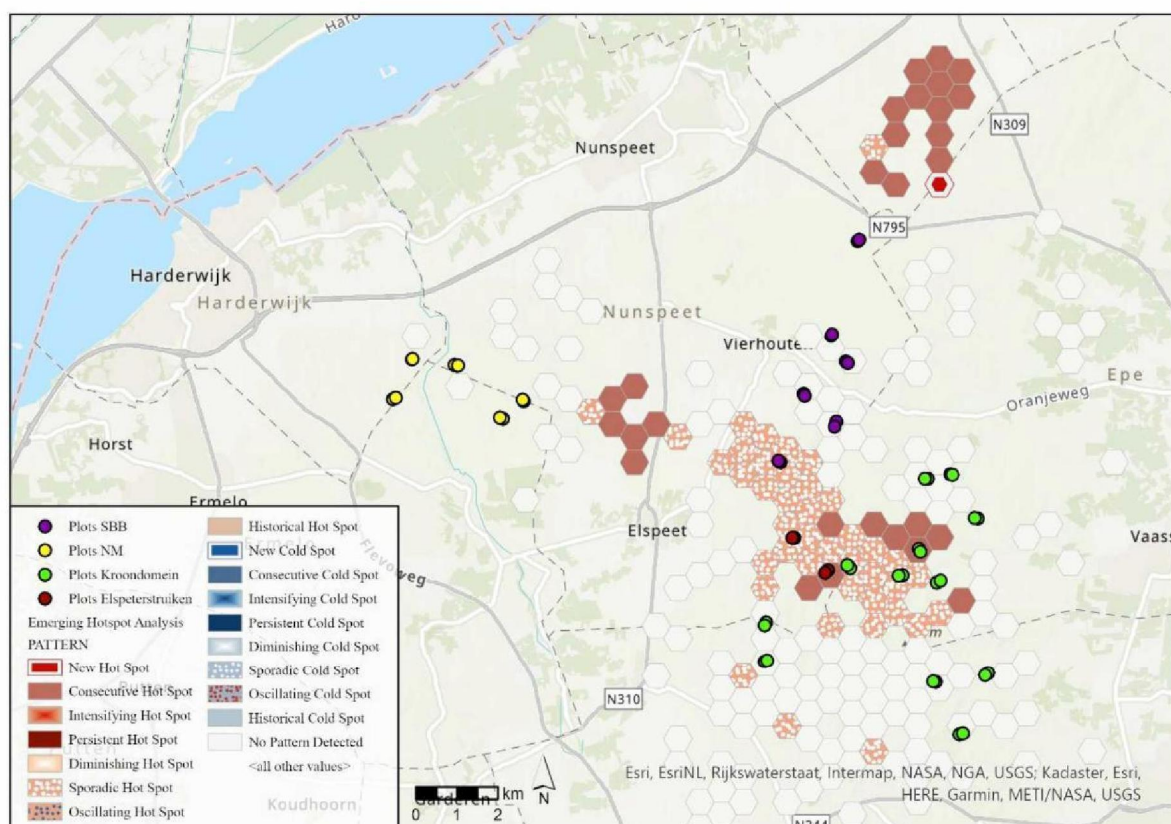

Figure 6: Emerging Hotspot Analysis (ESRI 2021)

Within our study area several Consecutive Hot Spots and Sporadic Hot Spots have been detected by the analysis tool (figure 6), suggesting some of the places to be consistently visited by wolves and some other places sporadic. Most of our camera plots are however in areas where no significant patterns have been detected. Interestingly we see a new hot spot arise in the north, just outside our study area. Suggesting this to be an area where observations on wolves are recently increasing.

Statistical analysis

The statistical analysis was executed in R (Version 4.0.3.). After exploration of the video scoring data, we noticed that only few fallow deer and roe deer were being recorded by the camera's and that they were present at only some of our plots. Since we wanted to avoid a bias caused by an unequal occurrence of the species over our study area in general, we decided to exclude all species categorized as 'fallow deer' and 'roe deer' from the analysis. Fallow deer are being chased away or shot at the area of Kroondomein het Loo and roe deer are known to avoid the places where lots of other deer reside. Mainly due to human regulation both red deer and wild boar are present over the entire study area and provided us enough observations to be able to perform the analysis. In the video scoring process we distinguished between different sexes and age categories. In order to improve the number of observations, these categories were merged together into two categories; 'wild boar' and 'red deer'. Subsequently a number of visits matrix was made by counting the number of observations, per species, per plot, over the video scoring period. Each encounter of a species in front of the camera counted as one observation, even if this encounter entailed a number of individuals of the same species. Thereafter we created a vigilance score matrix by assigning a vigilance score to each plot, where we again distinguished between red deer and wild boar. Vigilance scores were derived by dividing the time deer and boar spend on behavior categorized as 'vigilant', by the total time they had spent on behavior (vigilant + non-vigilant behavior). In this way we got a measure for levels of vigilance for each of our plots. For each plot we did not only determine the number of visits and vigilance scores, but also noted down the specific area in terms of management (AREA), whether the observation was during day or nighttime (DAY.NIGHT) and whether it concerned a camera at 20 or 100 meters distance from the nearest path (PATH). Finally we fitted generalized linear mixed-effect models (GLMM) to our data. This analysis approach allows to account for not only fixed, but also random effects, overdispersion and diverse response distributions (Johnson et al. 2015). We looked for the best possible model by performing AIC model selection using Akaike weights. A popular method to compare the adequacy of multiple models (Wagenmakers and Farrell 2004).

Number of visits: red deer

We could treat our data on the number of red deer visits as discrete count data. Unexplained stochastic variation around regression lines is often modeled by using a GLMM following a Poisson distribution (Lindén and Mäntyniemi 2011). Since dispersion is one of the main concerns when working with Poisson data, we used the 'DHARMA' package to check for dispersion problems ("DHARMA: Residual Diagnostics for Hierarchical (Multi-Level/Mixed) Regression Models" 2021). This package uses a simulation based approach to create residuals diagnostics for GLMM's. The QQ-plot (Appendix C.1) on our number of red deer visits showed no significant deviations from the expected distribution. However, the residual-plot showed some quantile deviations. A common approach to solve these types of dispersion problems is to allow the Poisson parameter to be a random variable with a probability distribution, leading to a hierarchy of distributions such as the negative binomial distribution (Shmueli et al. 2003). We tried to fit our data to a negative binomial distribution instead of a Poisson distribution, but this made the fit worse. Therefore the decision was made to stick to the initial Poisson distribution, which showed only little quantile deviations, but no significant deviations in the QQ-plot. Subsequently we fitted the data into generalized linear mixed-effect models including all possible combinations of mixed and random effects. With Nr of visits being our dependent variable, we included different combinations of the Z-score, PATH and DAY.NIGHT as fixed explanatory effects. We included AREA as a random effect and allowed for all possible combinations of two- and one three-way interaction

between the fixed effects. We selected the best possible model by doing AIC model selection on the models, including the null model.

Number of visits: wild boar

When trying to fit the count data on wild boars into a GLMM following a Poisson distribution, the residual diagnostics showed significant deviations from the expected distribution. We fitted our data to a GLMM following a negative binomial distribution instead. For the residual diagnostics see appendix C.2. With no significant deviations from the expected distribution anymore, we improved the fit and decided to use a negative binomial distribution instead of the Poisson distribution. The Z-score, PATH and DAY.NIGHT were again included as fixed effects and AREA as a random effect, allowing for two and three-way interactions between the fixed effects. By doing AIC model selection we then determined our best possible model.

Vigilance scores: red deer

Exploration of the data on the vigilance scores of red deer showed us that the data was not normally distributed. A common approach to deal with such non satisfying parametric test assumptions is transforming the data, for example by doing a log-transformation or square-root transformation. But as comparisons between models using transformed data, and models using Poisson and negative binomial to untransformed data has shown, these type of transformations perform poorly. With the exception of situations where dispersion problems are very small and mean counts are large (O'Hara and Kotze 2010). So we decided to fit a GLMM with Poisson and a GLMM with a negative binomial distribution to our untransformed data, but residual diagnostics showed significant deviations suggesting dispersion problems. Since we are working with relativity calculations, distributions like the Gamma, log-normal and the normal distribution seemed to be more suitable to use. In which the Gamma distribution has been known to provide best predictive accuracy and efficiency (Fu and Moncher 2004), but only works for positive data values between zero and one. Since there were many recordings of red deer showing exclusively vigilant or non-vigilant behavior instead of a combination of the both, the data included many zero's and one's. By changing the zero's to 0.00000001, the one's to 0.99999999 and the Z-scores to positive values we were able to fit a model using a Gamma distribution to the data. Although the residual diagnostics (Appendix C.3) still showed significant deviations, the Gamma distribution seemed to better fit our data then the Poisson or negative binomial distribution did. We again included all the fixed and random factors mentioned above and allowed for interactions between them. Thereafter we looked for the best explaining model by comparing the AIC values.

Vigilance scores: wild boar

When working with the data on vigilance scores of wild boar, we used the same distribution (Gamma) as we did when working with the vigilance scores of red deer. Residual diagnostics showed again significant deviations (Appendix C.4). We transformed the data to positive data values between zero and one, included all the fixed and random effects, and allowed for two and three-way interactions. We thereafter compared our models to the null-model by performing AIC model selection.

Results

Number of visits

During the video scoring period the plots were visited 293 times by red deer, from which 152 visits took place during daytime and 141 during nighttime. AIC model selection (Appendix B.1) showed that the best explanatory model to fit our red deer data included the Z-score, a two-way interaction effect between PATH and DAY.NIGHT, and AREA as a random effect (AIC of 549.42 compared to the null model AIC value of 598.12). The residual diagnostics of this model showed no significant dispersion problems and only little quantile deviations (Appendix C.1). The summary statistics of the model are shown in table 1. Significant effects ($\alpha=0.05$) are highlighted in bold (* = $p < 0.05$; ** < 0.01, *** < 0.001).

Table 1: Estimates of the best model predicting number of red deer visits

Number of visits: red deer				
Random effects				
Variable	Variance	Std.Dev.		
AREA	1.652	1.285		
Fixed effects				
Variable	Estimate	Std. Error	z-value	Pr(> z)
(Intercept)	0.65323	0.68036	0.960	0.33699
Z-score	0.07073	0.02602	2.718	0.00658 **
PATH20m	-0.82319	0.17720	-4.646	3.39e-06 ***
NIGHT	-0.34209	0.14954	-2.288	0.02216 *
PATH20m * NIGHT	0.70982	0.24441	2.904	0.00368 **

While only being a small effect (0.07073), the number of red deer visits seems to significantly increase when the Z-score increases. The number of visits significantly decreases (-0.82319) closer to the path (PATH20m) compared to the number of visits further away from the nearest path (PATH100m). However, at nighttime the number of visits close to the path (PATH20m) significantly increases (0.70982) compared to the number of visits during the daytime at the same distance (PATH20m). Overall there are significantly less (-0.34209) number of visits recorded during the night compared to during the day. This is shown in figure 7 as well, which depicts the number of red deer visits at plots at 100 meter distance from the nearest path, compared to the number of visits at the plots at 20 meter distance.

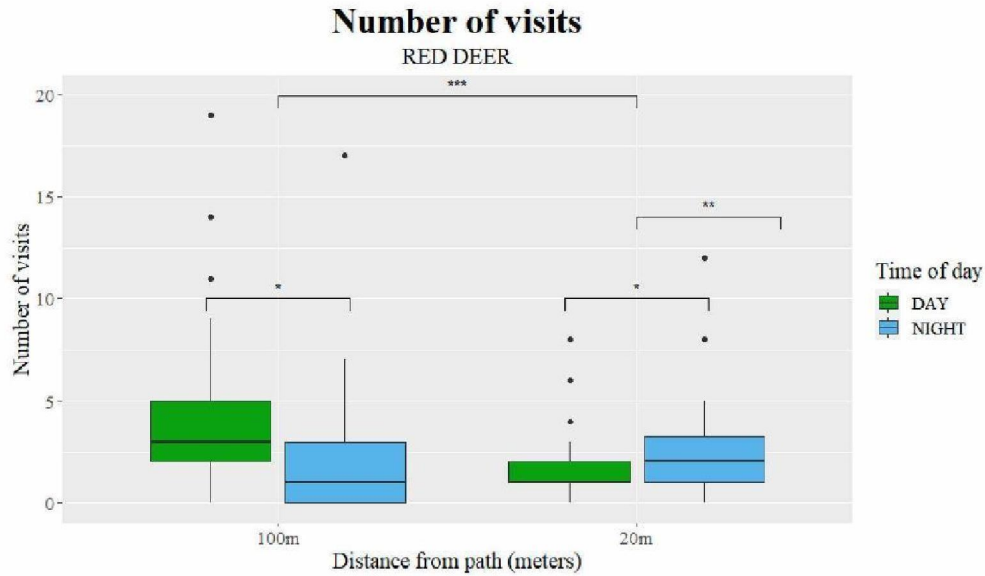

Figure 7: Number of red deer visits

Wild boar visited the plots 383 times in total (252 visits during the day and 131 visits during the night). From AIC model selection on wild boar (Appendix B.2) we determined our best model to be the one that included PATH as a fixed effect and that included a two-way interaction effect between Z-score and DAY.NIGHT (AIC of 467.88 compared to the null model AIC value of 482.55). The residual diagnostics of this model showed no significant deviations (Appendix C.2). The summary statistics of the model are shown in table 2. Significant effects ($\alpha=0.05$) are highlighted in bold.

Table 2: Estimates of the best model predicting number of wild boar visits

Number of visits: wild boar				
Fixed effects				
Variable	Estimate	Std. Error	z-value	Pr(> z)
(Intercept)	1.75542	0.26258	6.685	2.3e-11 ***
Z-score	0.02274	0.03131	0.726	0.46767
PATH20m	-0.61686	0.25061	-2.461	0.01384 *
NIGHT	-0.18719	0.33591	-0.557	0.57735
Z-score * NIGHT	-0.12176	0.04570	-2.665	0.00771 **

Again, the number of visits seems to significantly decrease (-0.61686) close to the nearest path (PATH20m), compared to the number of visits further away from the same path (PATH100m). The estimates of the model show a significant two-way interaction effect between the Z-score and NIGHT, suggesting that plots associated with high Z-scores have less number of visits during nighttime, compared to the same plots during the day (figure 8).

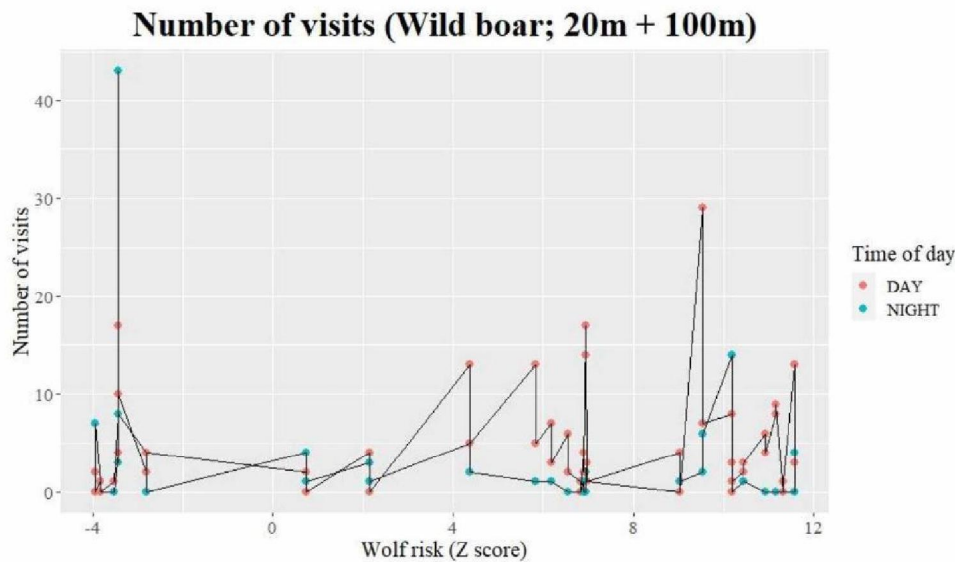

Figure 8: Number of wild boar visits at both 20m and 100m distance, related to wolf risk scores

Figure 9 shows the number of visits of wild boar at 100 meter distance from the nearest path, compared to the number of visits at 20 meter from the path. As depicted in the figure, we found no significant effect of the time of the day. This might feel counterintuitive since the difference in the total number of visits during the day compared to during the night is much larger within the wild boar data compared to the red deer data (for which we did find a significant difference). But the analysis looks for statistical significant differences in visitation rates between day and night at the same camera plot and not at the difference in day and night over all the plots in total.

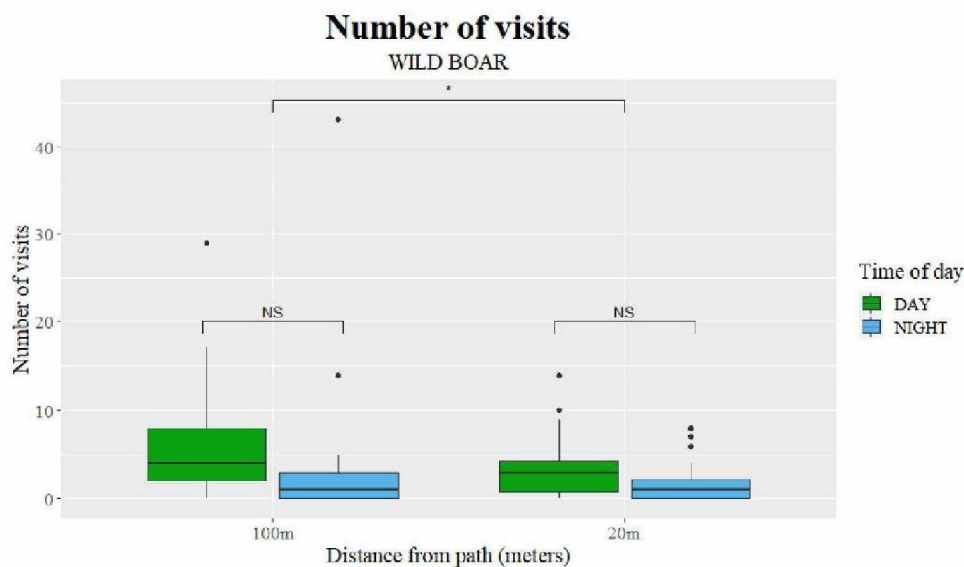

Figure 9: Number of wild boar visits

Vigilance

We recorded 18593 seconds of red deer behavior in total, from which 2097 seconds were categorized as showing vigilant behavior. We recorded 17977 seconds of wild boar behavior, from which 1992 seconds were categorized as vigilant. AIC model selection on both the red deer data (Appendix B.3) as wild boar data (Appendix B.4), selected our null-models to be the best models with the lowest AIC values.

Discussion

In this study we performed a behavioral analysis on video footage of red deer and wild boar at 25 paired camera plots at the Veluwe. Thereafter we conducted a spatial analysis on wolf observations and assigned wolf risk scores to the same plots. We determined visitation rates and vigilance levels of red deer and wild boar and linked them to the wolf risk scores. In line with our hypotheses, both red deer and wild boar seem to avoid areas with human activity, as the visitation rate at 20 meters from the nearest recreational trail was significantly lower compared to the visitation rate at 100 meters from the same trail. For red deer the effect of the proximity of a recreational trail seemed to diminish during the night. This seems reasonable since the areas are closed for recreation after sunset, resulting into less human disturbance around the trails during nighttime. Both the distance to recreational trails and the wolf risk scores did not seem to have an effect on vigilance levels. Overall red deer and wild boar did not seem to avoid places with high abundance of wolves. However, plots associated with high wolf risk scores showed lower visitation rates by wild boar during the night, compared to the same plots during the day. Since wolves seem to prefer using trails during the night (Zimmermann et al. 2014), this might form an explanation to why wild boar avoid the trails during nighttime in areas where lots of wolves are present.

Up till now, studies regarding the effects of recreation on habitat use of ungulates show different results. Some studies (executed in south-western Germany) showed strong effects of recreation on habitat use, including differences between day and night, with red deer avoiding recreational trails during the day (Coppes et al. 2017). While other studies (executed in Białowieża Forest in Poland) found only avoidance behavior to recreational trails by wild boar and not by red and roe deer (Theuerkauf and Rouys 2008). In our study we found an effect of recreation on visitation rates of both red deer and wild boar, including an effect of day and nighttime. As we see different results for different areas, the extent to which recreation affects habitat use might be very spatially dependent. Although we did find an effect of recreation on visitation rates, we did not find an effect of recreation on vigilance levels. Presumably other (unmeasured) factors could add explanatory value to our null model. The behavior in general might be hard to measure as well. We manually scored proportions of time spent on vigilant behavior, but other methods, such as remote monitoring using acceleration data (Kröschel et al. 2017) might be more suitable for determining levels of vigilance. By using acceleration sensors, remote observations of animal behavior can be obtained at very high temporal resolution (Kröschel et al. 2017).

Whether the presence of wolves alters the interplay between human and ungulate activity is not clear yet. To answer the question whether it is really human disturbance (both recreation and hunting) that affects spatial distribution patterns and vigilance levels of ungulates, rather than predation risk by wolves, more long term studies are needed. Since wolves have established themselves only recently at the Veluwe, ungulates might experience a bigger impact of human disturbance, simply due to the higher temporal and spatial predictability of human recreation and hunting compared to predictability related to wolf risk. Maybe more time is needed for a 'landscape of fear' to establish. When we again look at the reintroduction of grey wolves in Yellowstone National Park, an increase in the vigilance levels of elk and bison was found already within the first 5 years after the reintroduction of the wolves to the park (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). But one must be aware that these effects stabilize as well. It is therefore difficult to tell whether the absence of a significant 'wolf' effect indicates no effect, or whether the effect has already stabilized, or is still emerging as we speak. Therefore long term studies are needed. How much time is needed for cascading effects to occur and how much time it takes for these effects to

stabilize is a topic that is under debate. It might depend on spatial scale, but also on the species of interest, since species differ in the time they need to adapt their vigilance levels (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). In addition, studies report that not only the absolute numbers of wolves present in an area matters, but that the size of the pack itself significantly influences vigilance levels of ungulates as well (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). Since the Veluwe (~5000ha²) is a small area compared to an area like Yellowstone National Park (~900000ha²), and since wolf packs need large territories, it would be interesting to see how many packs the area could accommodate. As well as what the scale of the area means for the maximum size of the packs.

Due to the relatively low number of observations and short monitoring period, we did not distinguish between different age/sex groups of ungulates in our final analysis. However, many studies on ungulate species show sex/age group differences in vigilance, with adult females with young showing the highest vigilance levels (Proudman et al. 2020), it would therefore be interesting to compare different sex/age groups in follow-up research. Different levels of vigilance within the sex and age groups of ungulates could be explained by a biased selection by the wolves themselves. Susceptibility to predation by wolves is known to be greatly dependent on sex and age (Proudman et al. 2020). We also didn't account for group size, since we were not interested in the absolute number of deer and boar at our plots, but wanted to gain insight in their presence/absence as a species. However, the idea of group-size effect is an appealing one. Where individuals in a group cooperate to gain common benefit of a reduced need for vigilance. However, when we look at similar studies regarding the effects of wolves on elk and bison in Yellowstone National Park, no effect of group size was found (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). Many studies report negative correlations between group size and vigilance levels, but empirical evidence is lacking behind (Laundré, Hernández, and Altendorf 2001). It could be interesting to look for differences between hunting and non-hunting season too. Although we did account for the different areas within our study area in the statistical analysis, we didn't distinguish between the hunting and non-hunting seasons. Recent studies on vigilance levels of red deer in relation to spatio-temporal patterns of wolves and hunting by humans showed increased vigilance levels during hunting season (Proudman et al. 2020). The same applied to roe deer, who spend more time being vigilant during the hunting season than outside it (Benhaïem et al. 2008).

In our study we made use of the data provided by BIJ12 (national wolf monitoring). Although it provided us with many observations, such citizenship databanks are prone to human errors and biased by monitoring efforts. Especially since not all of the places within our study area are open for visitors. Recently new promising wolf monitoring methods came to existence which could be used for potential follow-up research. Monitoring tools, such as acoustic localization (Papin et al. 2018) and advanced global positioning system (GPS) tracking could improve the accuracy of the spatial analysis. As our spatial analysis showed the wolves are present over our entire study area, but hot spots seem to center around the core at Kroondomein het Loo. As became clear from the Emerging Hotspot Analysis, a new wolf hotspot is emerging in the northern part of the Veluwe, just outside our study area. For future research it might be interesting to add a new camera plot to this location.

Now that the number of wolves is increasing and more conflicts between human and wolves arise, it is important to know how the wolves distribute themselves spatially and to what extent they actually affect their surroundings. While the grey wolf is specialized to predate on different species of ungulates (wolves that live in natural habitats mainly feed on prey like deer and wild boars), wolves that live in

more anthropogenic habitats also feed on livestock, garbage food, plants and smaller prey (such as hares and rodents) (Zlatanova et al. 2014). In the period of February till April 2021 already seventeen records on damages on livestock at the Veluwe have been reported, from which nine records were proved to be caused by wolfs via DNA research (BIJ12 2021). Results of this study could be relevant for future policy making regarding the management of the wolf.

Understanding the interplay between risk effects from human and predators like the wolf in determining ungulate behavior is becoming increasingly important considering the return of several large carnivores to human-dominated landscapes in Europe. To what extent returning wolves affect ecosystems on a smaller scale and/or in more anthropogenic areas, where humans form an important part of the ecosystem too, looks inseparable from its spatial context. In our study at the Veluwe we saw an effect of recreation on visitation rates of red deer and wild boar, but no clear effect of presence by wolves. From our results we therefore conclude that human recreation at the Veluwe influences spatial distribution of red deer and wild boar more than predation risk by wolves.

Acknowledgments

This study would not have been possible without the help and contributions made by many different people. First of all I would like to express my gratitude towards [REDACTED] my daily supervisor. His enthusiasm and advice throughout the whole research period kept me motivated and brought me many new ideas. I also want to thank my supervisor [REDACTED] for helping me to keep in mind the bigger framework of this research project and for his supervision throughout the months. Furthermore I would like to thank Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, gemeente Nunspeet and the managers of [REDACTED] for allowing me to do fieldwork on their terrain. I also want to thank [REDACTED], with whom I developed the video scoring guideline and with whom I spend many hours in and outside the field, discussing our approaches and helping each other out. Many thanks as well to my friends [REDACTED] and the Geodienst, by answering all my ArcGis and R related questions. Last but not least, I would like to thank my family members for their patience and support during the fieldwork periods.

References

- Bassi, Elena, Stephen G. Willis, Daniela Passilongo, Luca Mattioli, and Marco Apollonio. 2015. "Predicting the Spatial Distribution of Wolf (*Canis Lupus*) Breeding Areas in a Mountainous Region of Central Italy." *PLOS ONE* 10 (6): e0124698. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0124698>.
- Benhaïem, Sarah, Marion Delon, Bruno Lourtet, Bruno Cargnelutti, Stephane Aulagnier, A.J. Mark Hewison, Nicolas Morellet, and Helene Verheyden. 2008. "Hunting Increases Vigilance Levels in Roe Deer and Modifies Feeding Site Selection." *Animal Behaviour* 76 (3): 611–18. <https://doi.org/10.1016/j.anbehav.2008.03.012>.
- BIJ12. 2019. "Monitoringplan Wolf." Steunstichting VZZ, Zoogdiervereeniging.
- . 2021. "Tussenrapportage wolf 15 juni 2021 - Inhoud." 2021. <https://publicaties.bij12.nl/tussenrapportage-wolf-15-juni-2021/inhoud/>.
- . 2021. "Ruim 600 Meldingen van Wolvensporen in Afgelopen Kwartaal." *Tussenrapportage Wolf Februari – April 2021*, June 15, 2021.
- Bijlsma, R. J. 2002. "Bosrelicten op de Veluwe : een historisch-ecologische beschrijving." 647. Wageningen: Alterra. <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/320647>.
- Bleicher, Sonny S. 2017. "The Landscape of Fear Conceptual Framework: Definition and Review of Current Applications and Misuses." *PeerJ* 5 (September): e3772. <https://doi.org/10.7717/peerj.3772>.
- Bojarska, Katarzyna, Joanna Sulich, Sibyll Bachmann, Henryk Okarma, Jörn Theuerkauf, and Roman Gula. 2020. "Opportunity and Peril: How Wolves Use a Dense Network of Forest Roads." *Mammalian Biology* 100: 203–11.
- Bosholn, Mariane, and Marina Anciães. 2017. "Focal Animal Sampling." In *Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior*, edited by Jennifer Vonk and Todd Shackelford, 1–3. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_262-1.
- Bubnicki, Jakub Witold, Marcin Churski, Krzysztof Schmidt, Tom A Diserens, and Dries PJ Kuijper. 2019. "Linking Spatial Patterns of Terrestrial Herbivore Community Structure to Trophic Interactions." *eLife* 8 (October): e44937. <https://doi.org/10.7554/eLife.44937>.
- Coppes, Joy, Friedrich Burghardt, Robert Hagen, Rudi Suchant, and Veronika Braunisch. 2017. "Human Recreation Affects Spatio-Temporal Habitat Use Patterns in Red Deer (*Cervus Elaphus*)." *PLOS ONE* 12 (5): e0175134. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175134>.
- "Create Space Time Cube By Aggregating Points (Space Time Pattern Mining)—ArcGIS Pro | Documentation." 2021. 2021. <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/tool-reference/space-time-pattern-mining/create-space-time-cube.htm>.
- "DHARMA: Residual Diagnostics for Hierarchical (Multi-Level/Mixed) Regression Models." 2021. July 7, 2021. <https://cran.r-project.org/web/packages/DHARMA/vignettes/DHARMA.html>.
- ESRI. 2021. *Environmental Systems Research International*. ArcGIS, ArcView, Redlands, CA. <Http://Www.Esri.Com>.
- Friard, Olivier, and Marco Gamba. 2016. "BORIS: A Free, Versatile Open-Source Event-Logging Software for Video/Audio Coding and Live Observations." *Methods in Ecology and Evolution* 7 (11): 1325–30. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12584>.
- Fu, Luyang, and Richard B Moncher. 2004. "Severity Distributions for GLMs: Gamma or Lognormal? Evidence from Monte Carlo Simulations."
- Getis, Arthur, and J. K. Ord. 1992. "The Analysis of Spatial Association by Use of Distance Statistics." *Geographical Analysis* 24 (3): 189–206. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1992.tb00261.x>.
- Johnson, Paul C. D., Sarah J. E. Barry, Heather M. Ferguson, and Pie Müller. 2015. "Power Analysis for Generalized Linear Mixed Models in Ecology and Evolution." *Methods in Ecology and Evolution* 6 (2): 133–42. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12306>.
- Kröschel, Max, Björn Reineking, Felicitas Werwie, Felix Wildi, and Ilse Storch. 2017. "Remote Monitoring of Vigilance Behavior in Large Herbivores Using Acceleration Data." *Animal Biotelemetry* 5 (1): 10. <https://doi.org/10.1186/s40317-017-0125-z>.

- Kuijper, Dries. P. J., C. de Kleine, M. Churski, P. van Hooft, J. Bubnicki, and B. Jędrzejewska. 2013. "Landscape of Fear in Europe: Wolves Affect Spatial Patterns of Ungulate Browsing in Białowieża Primeval Forest, Poland." *Ecography* 36 (12): 1263–75. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0587.2013.00266.x>.
- Kuijper, Dries. P. J., E. Sahlén, B. Elmhagen, S. Chamaillé-Jammes, H. Sand, K. Lone, and J. P. G. M. Cromsigt. 2016. "Paws without Claws? Ecological Effects of Large Carnivores in Anthropogenic Landscapes." *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 283 (1841): 20161625. <https://doi.org/10.1098/rspb.2016.1625>.
- Kuijper, Dries P.J., Bogumiła Jędrzejewska, Bogdan Brzeziecki, Marcin Churski, Włodzimierz Jędrzejewski, and Henryk Żybura. 2010. "Fluctuating Ungulate Density Shapes Tree Recruitment in Natural Stands of the Białowieża Primeval Forest, Poland: Fluctuating Ungulate Density Shapes Tree Recruitment." *Journal of Vegetation Science* 21 (6): 1082–98. <https://doi.org/10.1111/j.1654-1103.2010.01217.x>.
- Laundré, John W., Lucina Hernández, and Kelly B Altendorf. 2001. "Wolves, Elk, and Bison: Reestablishing the 'Landscape of Fear' in Yellowstone National Park," 79: 9.
- Laundré, John W., Lucina Hernandez, and William J. Ripple. 2010. "The Landscape of Fear: Ecological Implications of Being Afraid~!2009-09-09~!2009-11-16~!2010-02-02~!" *The Open Ecology Journal* 3 (3): 1–7. <https://doi.org/10.2174/1874213001003030001>.
- Lindén, Andreas, and Samu Mäntyniemi. 2011. "Using the Negative Binomial Distribution to Model Overdispersion in Ecological Count Data." *Ecology* 92 (7): 1414–21. <https://doi.org/10.1890/10-1831.1>.
- Mech, L. David. 2020. "Unexplained Patterns of Grey Wolf Canis Lupus Natal Dispersal." *Mammal Review* 50 (3): 314–23. <https://doi.org/10.1111/mam.12198>.
- O'Hara, R.B., and D.J. Kotze. 2010. "Do Not Log-Transform Count Data." *Methods in Ecology and Evolution* 1 (2): 118–22.
- Ord, J. K., and Arthur Getis. 1995. "Local Spatial Autocorrelation Statistics: Distributional Issues and an Application." *Geographical Analysis* 27 (4): 286–306. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1995.tb00912.x>.
- Painter, Luke E., Robert L. Beschta, Eric J. Larsen, and William J. Ripple. 2015. "Recovering Aspen Follow Changing Elk Dynamics in Yellowstone: Evidence of a Trophic Cascade?" *Ecology* 96 (1): 252–63. <https://doi.org/10.1890/14-0712.1>.
- Papin, Morgane, Julian Pichenot, François Guérol, and Estelle Germain. 2018. "Acoustic Localization at Large Scales: A Promising Method for Grey Wolf Monitoring." *Frontiers in Zoology* 15 (1): 11. <https://doi.org/10.1186/s12983-018-0260-2>.
- Proudman, Nathan J., Marcin Churski, Jakub W. Bubnicki, Jan-Åke Nilsson, Dries P. J. Kuijper, Nathan J. Proudman, Marcin Churski, Jakub W. Bubnicki, Jan-Åke Nilsson, and Dries P. J. Kuijper. 2020. "Red Deer Allocate Vigilance Differently in Response to Spatio-Temporal Patterns of Risk from Human Hunters and Wolves." *Wildlife Research* 48 (2): 163–74. <https://doi.org/10.1071/WR20059>.
- QGIS Development Team. 2020. *QGIS Geographic Information System. Open Source Geospatial Foundation*. URL <http://Qgis.Org>.
- Ripple, William J., and Robert L. Beschta. 2012. "Trophic Cascades in Yellowstone: The First 15 years after Wolf Reintroduction." *Biological Conservation* 145 (1): 205–13. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2011.11.005>.
- Shmueli, Galit, Thomas P. Minka, Joseph B. Kadane, Sharad Borle, and Peter Boatwright. 2003. "Of the Conway–Maxwell–Poisson Distribution."
- Theuerkauf, Jörn, and Sophie Rouys. 2008. "Habitat Selection by Ungulates in Relation to Predation Risk by Wolves and Humans in the Białowieża Forest, Poland." *Forest Ecology and Management* 256 (6): 1325–32. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2008.06.030>.
- Wagenmakers, Eric-Jan, and Simon Farrell. 2004. "AIC Model Selection Using Akaike Weights." *Psychonomic Bulletin & Review* 11 (1): 192–96. <https://doi.org/10.3758/BF03206482>.

- Whittington, Jesse, Colleen Cassady St. Clair, and George Mercer. 2004. "Path Tortuosity and the Permeability of Roads and Trails to Wolf Movement." *Ecology and Society* 9 (1): art4. <https://doi.org/10.5751/ES-00617-090104>.
- Wolven in Nederland. 2021. "Wolvenfamilie floreert op de Veluwe." Wolven in Nederland. January 11, 2021. <https://www.wolveninnederland.nl/nieuws/wolvenfamilie-floreert-op-de-veluwe>.
- Zimmermann, Barbara, Lindsey Nelson, Petter Wabakken, Håkan Sand, and Olof Liberg. 2014. "Behavioral Responses of Wolves to Roads: Scale-Dependent Ambivalence." *Behavioral Ecology* 25 (6): 1353–64. <https://doi.org/10.1093/beheco/aru134>.
- Zlatanova, Diana, Atidje Ahmed, Albena Valasseva, and Peter Genov. 2014. "Adaptive Diet Strategy of the Wolf (*Canis Lupus L.*) in Europe: A Review." *In Europe*, 14.
- All other images own work

Appendix

A: Video scoring (BORIS)

A.1 Ethogram

Behavior code	Behavior type	Description	Key	Behavioral category
unknown behaviour	State event			
date	Point event		1	background info
time of day	Point event		2	background info
temperature	Point event		3	background info
weather	Point event		4	background info
day/night	Point event		5	background info
social interaction	State event	interaction with individuals with same or other species	b	non vigilant
scratching	State event		c	non vigilant
other non-vigilant	State event	non-vigilant behavior that couldn't be classified in one of the other categories	m	non vigilant
rutting	State event	annual period of sexual activity	n	non vigilant
lying	State event		v	non vigilant
walking	State event	walking with head raised below shoulder level	x	non vigilant
foraging	State event	collecting food, also includes walking while foraging	z	non vigilant
running	State event		e	vigilant
visual vigilant	State event	vigilance while chewing	q	vigilant
sudden rush	State event	running in a short rush	u	vigilant
auditory vigilant	State event	head raised above shoulder level while scanning the surrounding	w	vigilant
other vigilant	State event	vigilant behavior that couldn't be classified in one of the other categories	y	vigilant
vigilant while walking	State event	walking with head raised above shoulder level	i	vigilant
presence	State event	without determining behaviour	a	

A.2 Focal animal sampling

Player #1

Events for "P50 30 maart tot 20 april" observation

	time	subject	code	
7	00:00:58.891	red deer female	unknown vigilant	STOP
8	00:01:04.220	red deer female	date	
9	00:01:04.220	red deer female	day/night	
10	00:01:04.220	red deer female	nr. of individuals	
11	00:01:04.220	red deer female	time of day	
12	00:01:04.220	red deer female	weather	
13	00:01:04.321	red deer female	other vigilant	START
14	00:01:12.371	red deer female	other vigilant	STOP
15	00:01:14.385	red deer female	walking	START
16	00:01:17.900	red deer female	walking	STOP
17	00:01:20.276	red deer female	date	
18	00:01:20.276	red deer female	day/night	
19	00:01:20.276	red deer female	nr. of individuals	
20	00:01:20.276	red deer female	time of day	
21	00:01:20.276	red deer female	weather	
22	00:01:20.676	red deer female	foraging	START
23	00:01:34.526	red deer female	foraging	STOP

B: AIC Model selection

Z=Z-score, P=PATH, DN=DAY.NIGHT, A=AREA

B.1

Number of visits: RED DEER				
Model	GLMM	AIC	Δ AIC	df
1	Z + (P * DN) + A	549.42	0	6
2	(Z * DN) + (P * DN) + A	550.17	0.75	7
3	(Z * DN * P) + A	552.44	3.02	9
4	Z + P + A	554.35	4.93	4
5	Z + P + DN + A	555.94	6.52	5
6	(Z * DN) + P + A	556.47	7.05	6
7	Z + A	567.70	18.28	3
8	Z + DN + A	569.29	19.87	4
9	(Z * DN) + A	569.82	20.40	5
10	Z + (P * DN)	579.79	30.37	5
11	(Z * DN) + (P * DN)	580.66	31.24	6
12	Z + P	584.73	35.31	3
13	Z + P + DN	586.31	36.89	4
14	(Z * DN) + P	586.96	37.54	5
15	Z	597.87	48.45	2
16	_null	598.12	48.70	1
17	Z + DN	599.46	50.04	3
18	(Z * DN)	600.11	50.69	4

B.2

Number of visits: WILD BOAR				
Model	GLMM	AIC	Δ AIC	df
1	(Z * DN) + P	467.88	0	6
2	(Z * DN) + (P * DN)	469.73	1.85	7
3	(Z * DN) + P + A	469.85	1.97	7
4	(Z * DN)	471.55	3.67	5
5	(Z * DN) + (P * DN) + A	471.64	3.76	8
6	Z + P + DN	472.85	4.97	5
7	(Z * DN) + A	473.45	5.57	6
8	(Z * DN * P) + A	474.15	6.27	10
9	Z + (P * DN)	474.81	6.93	6
10	Z + P + DN + A	474.84	6.96	6
11	Z + (P * DN) + A	476.79	8.91	7
12	Z + DN	477.04	9.16	4
13	Z + DN + A	479.03	11.15	5
14	Z + P	479.07	11.19	4
15	Z + P + A	481.07	13.19	5
16	_null	482.55	14.67	2
17	Z	483.31	15.43	3
18	Z + A	485.31	17.43	4

B.3

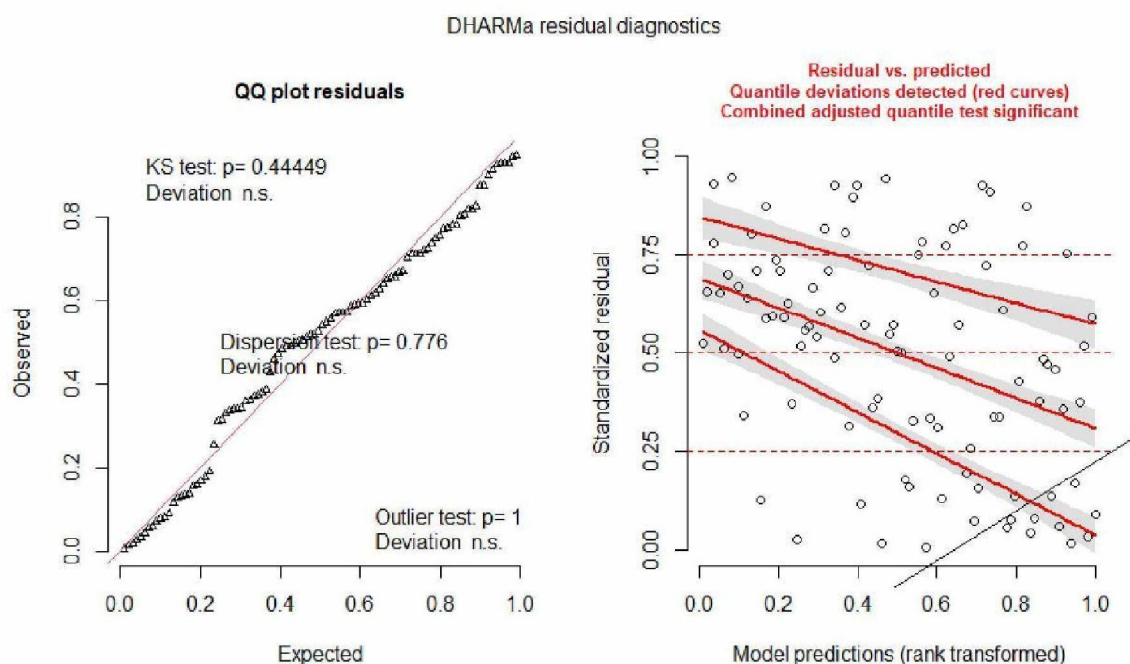
Vigilance score: RED DEER				
Model	GLMM	AIC	Δ AIC	df
1	_null	-310.07	0	2
2	Z + DN	-308.35	1.72	4
3	Z	-308.14	1.93	3
4	Z + P + DN	-306.82	3.25	5
5	Z + P	-306.53	3.54	4
6	(Z * DN)	-306.41	3.66	5
7	Z + (P * DN)	-305.09	4.98	6
8	(Z * DN) + P	-304.89	5.18	6
9	Z + DN + A	-304.35	5.72	5
10	Z + A	-304.14	5.93	4
11	(Z * DN) + (P * DN)	-303.18	6.89	7
12	Z + P + DN + A	-302.82	7.25	6
13	Z + P + A	-302.53	7.54	5
14	(Z * DN) + A	-302.41	7.66	6
15	Z + (P * DN) + A	-301.09	8.98	7
16	(Z * DN) + P + A	-300.89	9.18	7
17	(Z * DN) + (P * DN) + A	-299.18	10.89	8
18	(Z * DN * P) + A	-295.52	14.55	10

B.4

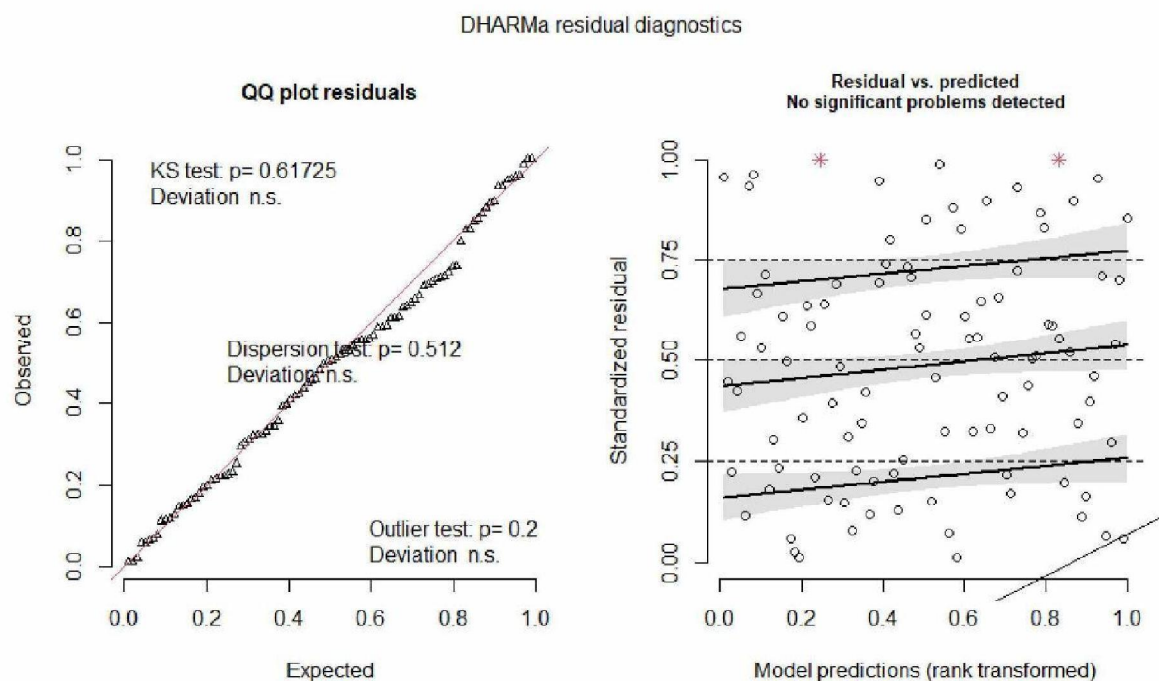
Vigilance score: WILD BOAR				
Model	GLMM	AIC	Δ AIC	df
1	_null	-1185.22	0	2
2	Z	-1183.67	1.55	3
3	Z + P	-1182.01	3.21	4
4	Z + DN	-1181.91	3.31	4
5	Z + P + DN	-1180.27	4.95	5
6	(Z * DN)	-1179.93	5.29	5
7	Z + A	-1179.67	5.55	4
8	Z + (P * DN)	-1178.68	6.54	6
9	(Z * DN) + P	-1178.28	6.94	6
10	Z + P + A	-1178.01	7.21	5
11	Z + DN + A	-1177.91	7.31	5
12	(Z * DN) + (P * DN)	-1176.68	8.54	7
13	Z + P + DN + A	-1176.27	8.95	6
14	(Z * DN) + A	-1175.93	9.29	6
15	Z + (P * DN) + A	-1174.68	10.54	7
16	(Z * DN) + P + A	-1174.28	10.94	7
17	(Z * DN) + (P * DN) + A	-1172.68	12.54	8
18	(Z * DN * P) + A	-1169.46	15.76	10

C: Residual diagnostics (DHARMA)

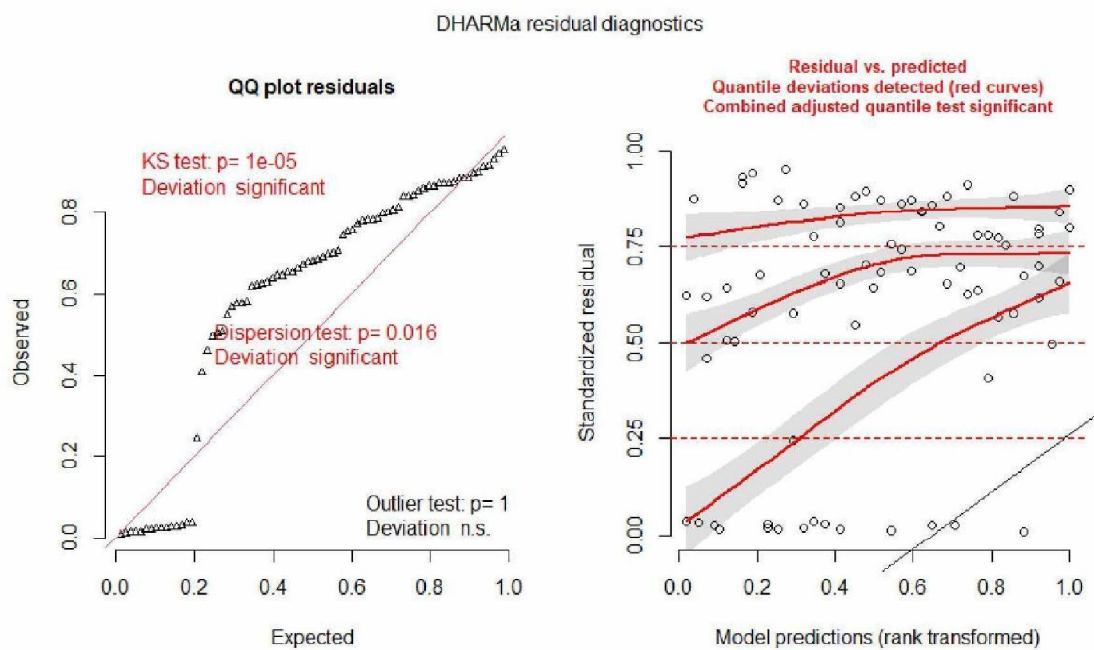
C.1 Residual diagnostics of model 1 Number of visits red deer

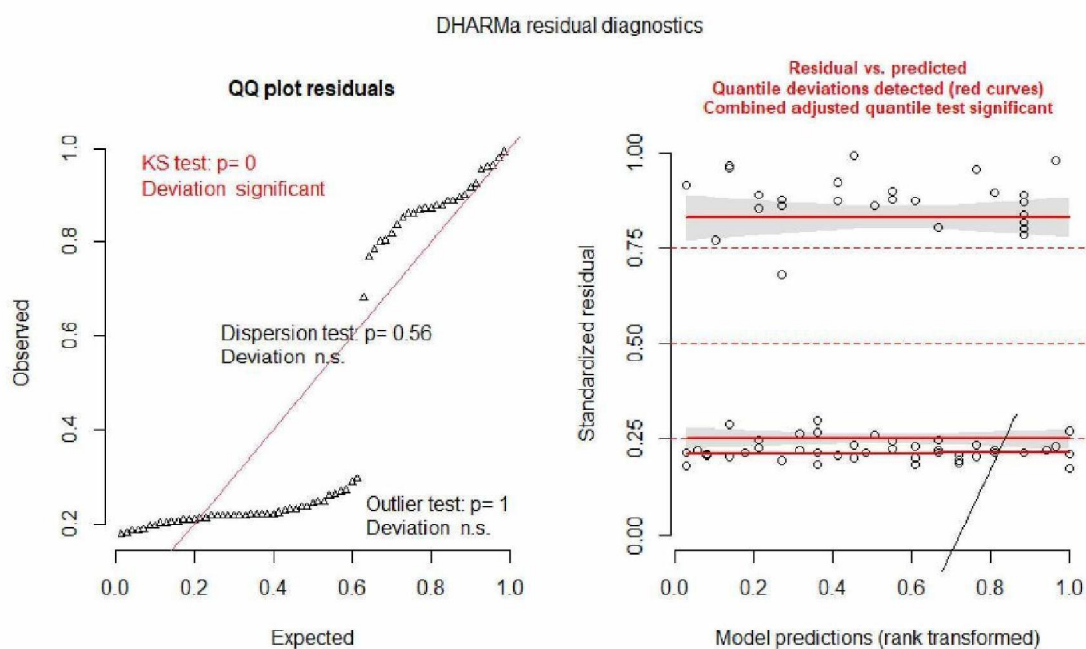
C.2 Residual diagnostics of model 2 Number of visits wild boar

C.3 Residual diagnostics of model 2 Vigilance score red deer

C.4 Residual diagnostics of model 2 Vigilance score wild boar

To: [redacted]@noord-holland.nl; [redacted]@noord-holland.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl;
[redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@fryslan.fr];
[redacted]@drenthe.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@ gelderland.nl;
[redacted]@flevoland.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@provincie-utrecht.nl;
[redacted]@provincie-utrecht.nl; [redacted]@provincie-utrecht.nl; [redacted]
[redacted]@noord-holland.nl; [redacted]@pzh.nl(w. [redacted]@pzh.nl; [redacted]@zeeland.nl;
[redacted]@Brabant.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@prvlimburg.nl;
[redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl;
Cc: [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl;
[redacted]@flevoland.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@zeeland.nl;
[redacted]@zeeland.nl; [redacted]@zeeland.nl; [redacted]@ gelderland.nl; [redacted]@ gelderland.nl;
[redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@provincie-utrecht.nl; [redacted]
[redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl;
[redacted]@fryslan.fr; [redacted]@fryslan.fr]; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl;
[redacted]@brabant.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@odnhn.nl; [redacted]@odnhn.nl;
[redacted]@pzh.nl; [redacted]@pzh.nl; [redacted]@IPO.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]
[redacted]@zeeland.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]
[redacted]@Noord-Holland.nl; [redacted]@provincie-utrecht.nl; [redacted]@provincie-utrecht.nl;
[redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl;
[redacted]@ gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl;
[redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@fryslan.fr; [redacted]@fryslan.fr];
[redacted]@fryslan.fr; [redacted]@fryslan.fr; [redacted]@fryslan.fr; [redacted]@fryslan.fr; [redacted]@Noord-
[redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl;
[redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]
[redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl;
[redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl;
[redacted]@flevoland.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl;
[redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl; [redacted]@bij12.nl;

From: [redacted]
Sent: Thur 4/29/2021 9:23:50 AM
Subject: Tkn: wolvennotities tbv vaststelling door BAC VP 27 mei 2021
Received: Thur 4/29/2021 9:24:27 AM
[210527 BAC VP Oplegnotitie Vervolgproces wolvendossier.docx](#)
[210527 BAC VP bijlage 1 Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt.docx](#)
[210527 BAC VP bijlage 2 Uitwerking actualisatie wolvenplan.docx](#)

Aan de leden van de IPO-werkgroep natuurwetgeving, cc leden wolvenwerkgroep,
Zoals in de WGNW op 1 april aangeven is in de wolvenwerkgroep overlegd hoe de notities zijn de notities handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie zodanig vormgegeven konden worden dat de voorbehouden die Overijssel er in de BAC VP in maart nog bij had, weggenomen konden worden.

TKN: dat heeft geresulteerd in bijgaande versies (plus de geüpdate oplegger van maart), die akkoord zijn bevonden door de wolvenwerkgroep, inclusief Overijssel. Ik reken op een soepele vaststelling in de BAC VP op 27 mei as (hamerstuk).

Groet,

Interprovinciaal Overleg

Senior adviseur

Herengracht 23

2511EG Den Haag

Tel: +31 [redacted]

Email: [redacted]@ipo.nl

Het nieuws van, voor en door provincies ontvangen? Meld je dan nu aan voor de IPO-Newsroom

Naar een duurzaam Nederland: bekijk [hier](#) wat provincies in de praktijk doen op het gebied van de energietransitie.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. IPO, the Association of the provinces of the Netherlands, accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent to the electronic transmission of messages.

Protocol wolf beoordeling prooi BIJ12/Faunazaken (veldformulier)

Dossiernr:

Veldgegevens wolfsprooi specifiek

NDDF volgnummer (later in te vullen)			
Naam waarnemer	(Wiberg Taxaties)		
Opnamedatum	17-5-2021		
Opnametijdstip	11.30 uur		
Coördinaten	X: [redacted]	Y: [redacted]	
Plaats	[redacted]		
BRS/UBN nummer (bij landbouwhuisdieren)	[redacted]		
Oormerk-nummers	[redacted]		
Transpondernummer			
Omschrijving vindplaats (weiland, tuin, bos, dekking, anders)	Weiland welke aan een kant niet omsloten is door bebouwing.		

Prooi

Soort prooi en aantal	Soort: Schaap	Aantal: 1
Aantal prooien per geslacht	♀: 1	♂: [redacted]
Conditie prooi	Gezond	
Aantal dode en/of nog levende prooien	Dood: 1	Levend: [redacted]
Prooi aangeraakt, zo ja, door?	Ja, door taxateur	
Prooi verplaatst?	Nee	
Vermoedelijke datum en tijd predatie	Tussen 16-05-2021 21.00 uur en 17-05-2021 08.00 uur	
Leeftijd geschat	jonger dan een jaar (4 weken)	
Bijzondere kenmerken	Geen	

Veldsectie wolfsprooi

Veldsectie (ja / niet mogelijk)	Nee
Bijtewonden (afstand tussen hoektanden)	Geen bijtewonden
Vraatbeeld (buikholte geopend, ingewanden, botten, bloedingen etc.)	Hals en kop volledig weg. Achterlichaam volledig weg.
Krabsporen aanwezig?	Nee
Sleepspoor naar dekking?	Nee
Versleping van lichaamsdelen?	Nee
Mede benutting door aaseters geconstateerd? (vos, kraaiachtigen, wild zwijn, anders)	Hoogst waarschijnlijk vos

Overige aanwijzingen

Omgevingssporen (keutels / haar / prenten / anders)	Geen
Aanwijzingen van veehouder of waarnemer	Laatste check in de wei op 16-05-2021 om 21.00 uur en vondst dood lam op 17-05-2021 om 08.00 uur.

Uitslag/conclusie:

Monsternummers DNA-swabs	WENR 191392
Predator zeker/onzeker (leg uit waarom)	Hoogst waarschijnlijk vos. Gezien locatie, vraatbeeld en ontbreken van sporen die op wolf kunnen duiden.
Opmerkingen:	

Versie 200214

0000000927

Taxatie prooidier door wolf

Dossiernr:

A. Grondgebruiker/veehouder

- 1 Naam
2 Adres
3 Postcode/Woonplaats
4 Telefoon mobiel
5 E-mail
6 UBN/BRS nummer
7 KVK-nummer
8 Relatienummer BIJ12
9 IBAN nummer

niet door taxateur in te vullen

niet door taxateur in te vullen

niet door taxateur in te vullen

B. Datum en tijd

- 10 Constatering schade
11 Ontvangst melding
12 Bedrijfsbezoek
13 DNA opgestuurd
14 DNA uitslag

Datum	Tijd
17-5-2021	08.00
17-5-2021	10.30
17-5-2021	11.30
17-5-2021	15.00 uur

27. Beschrijving gebeurtenis

Laatste check door veehouder in de wei op 16-05-2021 om 21.00 uur, veehouder vindt dood lam op 17-05-2021 om 08.00 uur in de wei. In deze wei liepen meerdere schapen. Allen zonder verwondingen.

C. Vindplaats

- 15 Adres vindplaats
16 Postcode/gemeente vindplaats
17 Coördinaten vindplaats
18 Omschrijving locatie
19 Afrastering (uitvoering omheining, spanning)

X:	Y:
Weiland welke aan een kant niet omsloten is door bebouwing.	
Drie draads 20, 40 en 80 cm. Spanning 3,2 Kv	

meten voltage, aantal draden, afstanden en foto's

D. Veldsectie

- 20 Prooi aangeraakt
21 Prooi locatie verplaatst
22 Status prooi (dood/levend)
23 Oormerken
24 Aantal zonder oormerk + reden geen oormerk

Ja, door taxateur		(ja/nee door wie)	
Nee		(ja/nee door wie)	
Dood:	1	Levend:	0
		(aantallen noemen)	
		(nummers noteren)	
		ontbrekende nummers uit I&R)	

E. Prooi (en)

- 25 diersoort, ras en kenmerken

ras	geslacht	leeftijd	stamboek*	toeslag**	zwoegervrij	dubb. ARR	drachtig	aantal
Texelaar	vrouw	lam slacht/weide 0 - 15 kg	nee	€ 25,00	nee	nee	nee	1

* raszuiver en geregistreerd bij een Europees of Brits stamboek

** Toeslag of korting stamboek te berekenen met tabblad 3. 'toeslag of korting'

F. Schadeberekening

Basisprijs	Toeslagen stamboek	Toeslag	Zwoegervrij	Dubbel AR	Drachtig	Aantal	Prijs
€ 75,00	€ -	€ 25,00	€ -	€ -	€ -	1	€ 100,00
	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	0	€ -
	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	0	€ -
	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	0	€ -
	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	0	€ -
	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	0	€ -

- 26 Kosten dierenarts
27 destructiekosten
28 Overige kosten (abortus, gederfde melkproductie, biologisch)

-----> factuur toevoegen
-----> Factuur of tarief Rendac
----->

€ 26,77

€ 126,77

- 29 Bijzonderheden prooi(en)

Hals, kop en achterlichaam afgevreten. Er is nog gezocht naar de lichaamsdelen, zonder resultaat.

aldus opgemaakt d.d.

18-5-2021

te

Nagele

naam taxateur

handtekening taxateur

Toelichting op toeslag of korting stamboekschapen

Correctie op basis van ras voor verschillen in marktwaarde fokdieren. In deze correctie is ook verdisconteerd de meerwaarde van het stamboekdier indien het behoort tot een zeldzaam ras in Europa (populatie kleiner dan 6000 stamboek geregistreerde dieren in Europa). Indien het ras niet is genoemd, is een toeslag of korting niet van toepassing in eerste instantie niet aan de orde. Zie ad 5

Correctie Ras	Texelaar, Blauwe Texelaar, Charolais, Suffolk, Hampshire Down	Swifter, Flevolander Noordhollander, Rijnlam, Zwartbles Ned. Melkschaap (Fries en Zeeuws), Romanov, Kerryhill, Scottish Blackface, Ruischaap,	Soay, Ouessant, Kameroen, Heideschaap (o.a. Mergellander, Kempisch, Groot, Drents Veluws, Schoonenbeker), Kameroen, Karakul, Castlemilk Moorit, Shetland
ooilam tot 1 jaar, niet gelamd	€ 25,00	€ 0,00	-€ 25,00
1 keer gelamd of ouder 1 jaar	€ 50,00	€ 0,00	-€ 50,00

Vul hier correcties
in

€ 25,0

		ooi	ram
top 10% stamboek		€50-€200	€100-€400
10 beste lammeren regio-/nationale	< 1 jaar	€50-100	€50-€100
(reserve-)kampioen	> 1 jaar	€100-€250	€100-€250
overig waardevol stamboek genotype inclusief rammoeders en rammen in rammencirkel bij heideschapen		€ 50	€ 50

totaal extra

€ 25,00

invullen in taxatierapport in
kolom extra

€ 0,0

€ 0,0

€ 0,0

€ 0,0

To: [redacted]@ gelderland.nl]
Cc: [redacted]@ pzh.nl]
From: [redacted]
Sent: Thur 7/8/2021 1:05:48 PM
Subject: Toestemming voor uit het lijden verlossen aangereden wolf?
Received: Thur 7/8/2021 1:06:13 PM

Ha [redacted]
Vandaag stuurde de Jagersvereniging een aangepast wolvenstandpunt rond. Dat hebben jullie ongetwijfeld ook ontvangen. Naar aanleiding daarvan bedachten wij dat het geen kwaad zou kunnen om ook in Zuid-Holland enkele 'valwildschutters' toestemming te geven voor het doden van een eventuele gewonde wolf. Hebben jullie in Gelderland ook zoiets? Zijn er jachtaktehouders die een aangereden wolf mogen doden? En zo ja, zou ik dat besluit mogen inzien?

Alvast dank, groet,

[redacted]
Juridisch adviseur
Afdeling Water en Groen

T 070 – [redacted]
M 06 – [redacted]
E [redacted]@ pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact
Werkdagen: [redacted]
Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearcheveerd.
-Vragen kunt u stellen via het [contactformulier](#).

To: [redacted]@zoogdiervereniging.nl [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted].nl]
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Wed 6/9/2021 2:09:04 PM
Subject: Tussenstand online sessie de wolf & preventiemaatregelen in Ede & Renkum: 21 juni
Received: Wed 6/9/2021 2:09:09 PM

Goedemiddag,

Voor de online sessie de wolf & preventiemaatregelen op 21 juni is de tussenstand van vandaag:

- 14 inschrijvingen
 - 1 professionele schapenhouder (en tevens lid van de wolvencommissie)
 - 1 taxateur
 - 12 hobbyhouders
- 7 direct betrokkenen

De schepen- en geitenhouders in het postcodegebied hebben een brief van de provincie ontvangen (271 adressen), de gemeente heeft er vandaag aandacht aan besteed via het gemeentenieuws en andere kanalen. Hopelijk komen daar nog wat inschrijvingen uit voort.

Wordt vervolgd.

Met vriendelijke groet,

namens de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland

[redacted]

To: [redacted]@zoogdiervereniging.nl [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]@oldebroek.nl [redacted]@oldebroek.nl [redacted]@heerde.nl [redacted]@heerde.nl
Cc: bosenfaunabeheer.born@gmail.com[bosenfaunabeheer.born@gmail.com]; [redacted]@hotmail.com; WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Tue 6/8/2021 7:48:16 AM
Subject: Tussenstand online sessie de wolf & preventiemaatregelen in Heerde & Oldebroek: 14 juni
Received: Tue 6/8/2021 7:48:20 AM

Goedemorgen,

Voor de online sessie de wolf & preventiemaatregelen op 14 juni is de tussenstand van vandaag:

- 18 inschrijvingen
 - 2 professionele schapenhouders (300/1000 schapen)
 - 1 boswachter
 - 9 hobbyhouders
 - 6 inschrijvingen hebben (nog) niet doorgegeven hoeveel vee ze weiden
- 8 direct betrokkenen

Zoals het er nu naar uitziet zitten we met 26 mensen in de Teams-meeting. Dat is een prima opkomst tot nu toe.

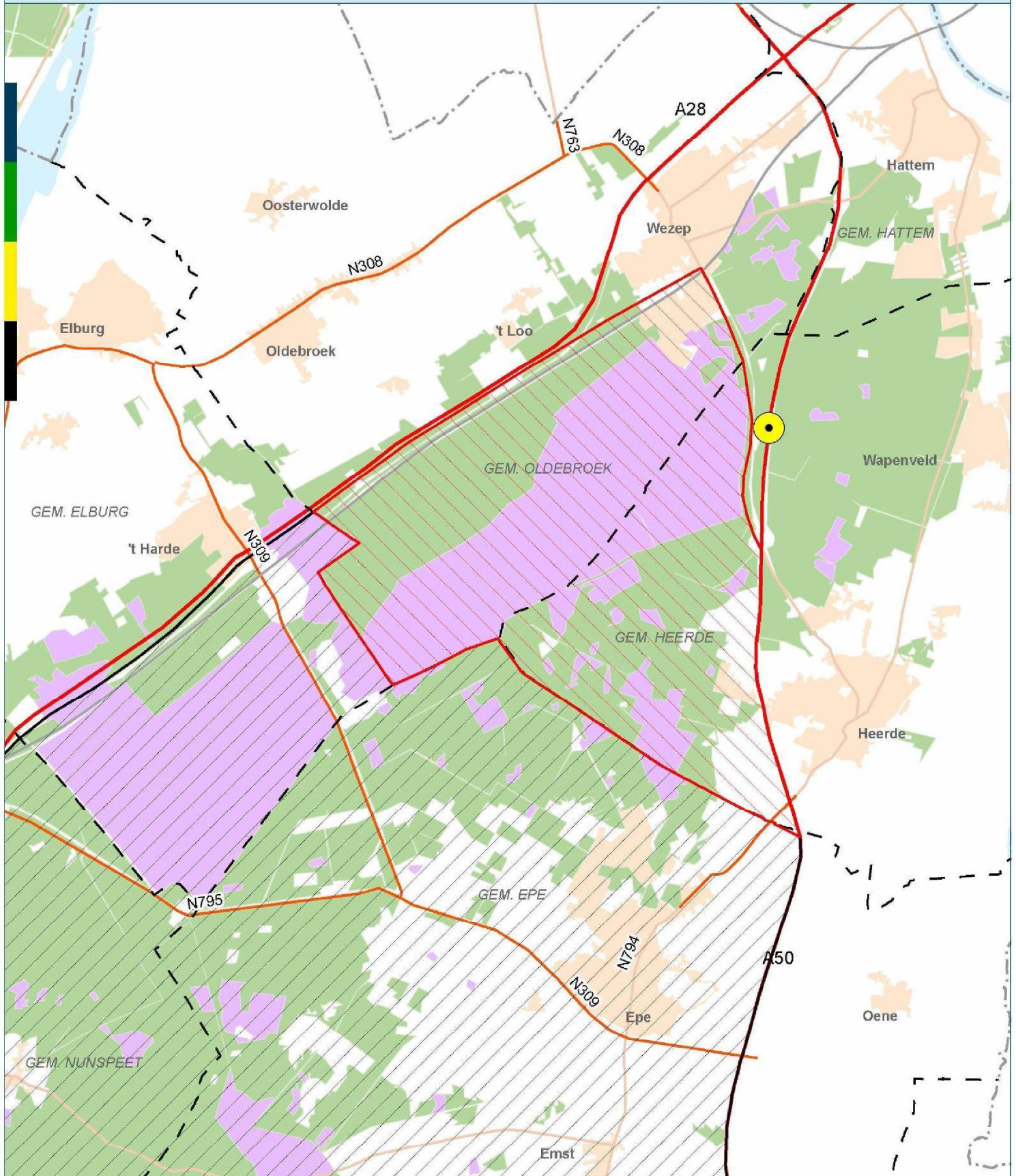
De schepen- en geitenhouders in het postcodegebied hebben een brief van de provincie ontvangen, de gemeente heeft er aandacht aan besteed via het gemeentenieuws en andere kanalen, wellicht kan er via social media nog aandacht aan worden besteed om een eindspurt te maken.

Wordt vervolgd, vrijdag stuur ik een update en een draaiboekje.

Met vriendelijke groet,

namens de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland

[redacted]

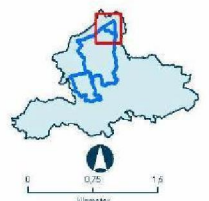

Legenda:

- Huidig leefgebied wolf
- Uitbreiding leefgebied wolf
- Ecoducten

Infrastructuur:

- Snelwegen
- Overige wegen
- Spoorlijn

Datum: 1 maart 2021

Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland
www.vgsn-schaapskudden.nl

UITNODIGING

LANDELIJKE HERDERSAVOND – lezing wolf

donderdag 3 december 2020, via Zoom

De Landelijke VGSN-Herdersdag 2020 moet helaas online gebeuren dit jaar. We organiseren (na onze besloten ledenvergadering) een lezing over de wolf en wat dat voor ons als herders betekent. Daarvoor nodigen we ook niet-leden uit.

PROGRAMMA

Lezing (ook voor niet-leden, en leden van de provinciale en landelijke wolvencommissies):

Neem deel aan de wolvenlezing via deze link:

<https://us02web.zoom.us/j/83813690955?pwd=YjIMVFVhL2VyOVp0aW5qb3FGVzQ1UT09>

20:20 ontvangst gasten

20:30 lezing over wat de wolf betekent voor herders door [REDACTED], Zoogdiervereniging

Kosten: De lezing is gratis, aanmelden is niet nodig.

To: [redacted]@renkum.nl]; [redacted]@ede.nl]
Cc: [redacted]@ede.nl]; [redacted]@ede.nl];
WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Tue 5/25/2021 9:07:27 AM
Subject: UITNODIGING Informatiesessie de wolf & preventiemaatregelen in Ede en Renkum
Received: Tue 5/25/2021 9:07:50 AM
[210525 Uitnodiging WC Ede Renkum.docx](#)

Goedemorgen [redacted]

In de bijlage vind je de opzet voor de uitnodiging voor de online informatiesessie de wolf & preventiemaatregelen in Ede en Renkum op maandag 21 juni. Zouden jullie deze willen verspreiden via de gemeentelijke kanalen die jullie tot je beschikking hebben? Via wettransfer > <https://we.tl/t-5wA2d8YKpo> > vind je ook beeld wat jullie kunnen gebruiken.

@ [redacted] ik heb geen e-mailadres van het bestuurssecretariaat van wethouder van der Schans. Als je deze stuurt, dan zal ik zorgen dat er een bevestiging zijn kant op gaat.

Ik zal wekelijks op vrijdag zorgen voor een terugkoppeling op het aantal aanmeldingen.

Planning op hoofdlijnen

Week 21 – 24 t/m 28 mei

- Verspreiding uitnodiging via gemeentelijke kanalen (o.a. website, gemeentenieuws, social media) (MV + AS)
- Brief Provincie Gelderland naar RVO-adressen
- via LTO (CTN)
- via Platform voor de Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (CTN)
- via VGSN (CTN)
- via terreinbeherende organisaties (CTN)

Week 22 – 31 t/m 4 juni

- Verspreiding uitnodiging via dierenartsen in de regio (CTN)

Week 23 – 7 t/m 11 juni

- Reminder uitnodiging via gemeentelijke kanalen (MV+AS)
- Persbericht lokale media (CTN)
- Via nieuwsbrief wolvencommissie (CTN)

Week 24

- Social media (o.a. provincie)

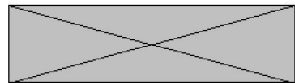
Week 25

- Maandag 21 juni > online bijeenkomst (CTN)

Mocht je nog vragen hebben, aarzel niet om contact op te nemen.

Hartelijke groet,

[redacted]

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [redacted]

To: [redacted]@heerde.nl]; [redacted]@oldebroek.nl]
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]; [redacted]@zoogdiervereniging.nl];
[redacted].nl]; [redacted]osenfaunabeheer.[redacted]@gmail.com]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Tue 5/18/2021 6:19:02 AM
Subject: UITNODIGING Informatiesessie de wolf & preventiemaatregelen in Heerde en Oldebroek
Received: Tue 5/18/2021 6:19:35 AM
[210517 Uitnodiging WC Heerde Oldebroek.docx](#)

Goedemorgen [redacted]

In de bijlage vind je de opzet voor de uitnodiging voor de online informatiesessie de wolf & preventiemaatregelen in Heerde en Oldebroek op maandag 14 juni. Zouden jullie deze willen verspreiden via de gemeentelijke kanalen die jullie tot je beschikking hebben? Via wettransfer > <https://we.tl/t-h0Ly3BcYiU> > vind je ook beeld wat jullie kunnen gebruiken.

Ik zal wekelijks op vrijdag zorgen voor een terugkoppeling op het aantal aanmeldingen.

Planning op hoofdlijnen

Week 20 – 17 t/m 21 mei

- Verspreiding uitnodiging via gemeentelijke kanalen (o.a. website, gemeentenieuws, social media) (MV + AS)

Week 21 – 24 t/m 28 mei

- Verspreiding uitnodiging via dierenartsen in de regio (CTN)
- Via LTO (CTN)
- Via Platform voor de Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (CTN)
- Via VGSN (CTN)
- Via terreinbeherende organisaties (CTN)

Week 22 – 31 t/m 4 juni

- Reminder uitnodiging via gemeentelijke kanalen (MV+AS)
- Persbericht lokale media (CTN)
- Via nieuwsbrief wolvencommissie (CTN)

Week 23 – 7 t/m 11 juni

- Social media (o.a. provincie)

Week 28 juni

- Maandag 14 juni > online bijeenkomst (CTN)

Mocht je nog vragen hebben, aarzel niet om contact op te nemen.

Hartelijke groet,

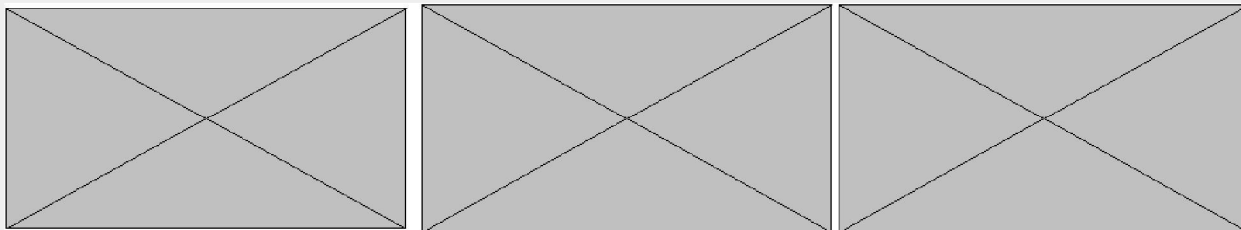
BLAEKEND

PROJECTMANAGEMENT

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [redacted]

0000001575

To: [redacted]@gelderland.nl]
From: Kennissymposium Faunazaken
Sent: Wed 9/1/2021 7:49:47 AM
Subject: UITNODIGING Kennissymposium Faunazaken | 30 september 2021
Received: Wed 9/1/2021 7:49:51 AM

UITNODIGING

BIJ12 Kennissymposium Faunazaken 2021 – 30 september 2021

'Kennis als kans, de waarde van onderzoek in faunaschade'

Op donderdag 30 september 2021 organiseert BIJ12 een online kennissymposium 'Kennis als kans, de waarde van onderzoek in faunaschade'. Het symposium is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij faunabeleid en -beheer. **Meld u vandaag nog aan!**

Kennis als kans, de waarde van onderzoek in faunaschade

Het opstellen van het faunabeleid is een bevoegdheid van de provincies. BIJ12 voert het beleid namens de provincies uit. Ook ondersteunen wij hen met informatie, kennis en advies over het voorkomen en bestrijden van faunaschade. In dat kader organiseren we op 30 september a.s. een online kennissymposium.

Experts uit binnen- en buitenland delen hier hun nieuwste inzichten, kennis en data over het voorkomen en bestrijden van faunaschade. Ook gaan we in gesprek over de waarde van deze kennis en de input die het kan geven aan een constructieve dialoog over faunabeleid en -beheer.

Datum: donderdag 30 september 2021

Tijd: 9.00 – 12.00 uur

Plaats: Online, live uitgezonden vanuit Studio Prodentfabriek in Amersfoort

Programma in het kort

- 08.30 uur Digitale inloop
- 09.00 uur Plenair welkom door dagvoorzitter [redacted] en een tafelgesprek met [redacted] Directeur BIJ12
- 09.15 uur Sessieronde 1
 - Deelsessie 1: Het succes van de Birdalert voor ganzenverjaging
 - Deelsessie 2: Wat kan Nederland leren van het Duitse wolvenbeleid?
- 10.15 uur Sessieronde 2
 - Deelsessie 3: Grasgroei onder invloed van ganzenvraat
 - Deelsessie 4: Registratie van afschot, wat kunnen we leren van Finland?
- 11.15 uur Plenaire talkshow: een panelgesprek onder leiding van [redacted]
- 12.00 uur Afsluiting

Aanmelden en sessiekeuze

Komt u ook naar ons kennissymposium? Meld u dan vandaag nog aan via [deze link](#) en geef uw sessiekeuze door. Meer weten over de sessies? [Bekijk hier de toelichting op de 4 deelsessies](#). Tijdens het symposium maken we gebruik van het online eventplatform van de Networkapp. Vanaf half september ontvangt u van ons een mail met praktische informatie en hoe u toegang krijgt tot de Networkapp. Heeft u

vragen? Stuur een mail naar kennissymposium@congresbureau.nl

Andere geïnteresseerden?

Kent u vakgenoten voor wie dit symposium ook interessant is? Stuur de uitnodiging vooral naar hen door.

Graag tot ziens op 30 september!

Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [REDACTED]
Sent: Wed 9/23/2020 10:30:07 AM
Subject: UITNODIGING Klankbord- en infosessie over voorkomen van schade door de wolf in Epe-Heerde - 3 oktober
Received: Wed 9/23/2020 10:30:57 AM
[Klankbord- en infosessie over voorkomen van schade door de wolf in Epe-Heerde - 3 oktober 2020.pdf](#)

Beste schapen- of geitenhouder,

Sinds enige tijd is er een wolvenroedel aanwezig op de Noord-Veluwe en specifiek in de regio Epe-Heerde. Enkele schapenhouders zijn de afgelopen periode geconfronteerd met schapen die gedood zijn door een wolf. De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland, de zogenoemde wolvencommissie, wil graag op korte termijn het gesprek aangaan met schapen- en geitenhouders in de regio om samen te kijken wat er gedaan kan worden om schade in de toekomst zoveel als mogelijk te voorkomen.

Daarom organiseren we een **bijeenkomst op zaterdag 3 oktober 2020 bij de Schaapskudde Epe-Heerde**. Je kan dan je ervaringen delen met andere schapenhouders en een kijkje nemen bij de demo-opstelling van vijf wolf-werende afrasteringen die in aanmerking komen voor subsidie van de provincie Gelderland.

Programma, tijden, inschrijvingsmogelijkheid en aanvullende info vindt u in een uitnodiging welke is bijgevoegd in een bijlage. **Aanmelden = verplicht.**

Met vriendelijke groet,

Namens LTO Nederland vakgroep Schapenhouderij

Betreft Bevestiging online sessie de wolf & preventiemaatregelen in Ede & Renkum

Beste veehouder,

Dank voor uw aanmelding voor de sessie over **de wolf & preventiemaatregelen in Ede & Renkum** op maandag 21 juni om 19.30 uur.

Het bijwonen van de sessie kan door middel van [het klikken op deze link](#). Er is geen wachtwoord, u wordt via de wachtkamer verwelkomd.

Via het programma Teams kunnen we virtueel met elkaar in gesprek. In sessie krijgt u informatie over wat de aanwezigheid van de wolf in hun regio betekent en wat veehouders ertegen kunnen doen. We staan stil bij de praktische uitvoering van de afrastering, de uitgangspunten voor een subsidieaanvraag en nemen een virtueel kijkje bij de 5 wolfwerende afrasteringen die in aanmerking komen voor subsidie van de provincie Gelderland.

Datum: maandag 21 juni

Tijd: 19.30 – 20.45 uur

Inloggen: Inloggen kan vanaf 19.15 uur starttijd: 19.30 uur. Log op tijd in zodat u kunt checken of microfoon en camera werken.

Teams-link: [Klik hier om aan de vergadering deel te nemen](#)

De bijeenkomst is een initiatief van de wolvencommissie Gelderland, in samenwerking met gemeenten Heerde en Oldebroek. Gesprekspartners zijn:

- [REDACTED] dossierhouder wolven Platform voor de Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, lid van de wolvencommissie in Gelderland en Drenthe
- [REDACTED] Wolvenmeldpunt bij Wolven in Nederland [REDACTED] Zoogdiervereniging.

Spelregels

Voor een goed verloop houden we onderstaande spelregels aan:

- Microfoon uit en camera aan, tenzij de gespreksleider u het woord geeft.
- Vragen stellen kan via de chat. De moderator verzamelt vragen waarna deze door de sprekers worden beantwoord. De gespreksleider kan u vragen om uw vraag toe te lichten. Zet dan het geluid aan en geef aan wie u bent.
- Mogelijk kunnen vanwege grote belangstelling niet alle vragen beantwoord worden. De moderator zorgt ervoor dat de meest gestelde vragen behandeld worden.
- Na afloop worden presentaties, factsheets, vragen & antwoorden opgestuurd naar de deelnemers.
- Behandel elkaar met respect en gebruik de chatfunctie niet om te discussiëren. De wolf kent voor- en tegenstanders. De wolvencommissie Gelderland organiseert de online sessie om veehouders te informeren over de wolf en preventieve maatregelen. Als u wilt discussiëren of het al dan niet goed is dat een wolf zich in de regio gevestigd heeft, dan zal u dit op een ander moment op een andere plek moeten doen.
- We stoppen uiterlijk om 20.45 uur

Via [deze link](#) treft u een stappenplan voor het gebruik van Teams. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om contact op te nemen via mail of 06 [REDACTED]

Met vriendelijke groet,
namens de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland

Postadres
Postbus gogo, 6800 GX Arnhem

t 026 359 85 68
e wolvencommissie@gelderland.nl

Projectleider communicatie

To: [redacted]@gmail.com [redacted]@gmail.com]
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] Blaekend
Sent: Wed 9/16/2020 12:30:52 PM
Subject: Uitnodiging sessie over voorkomen van schade door de wolf in Epe-Heerde / 3 oktober
Received: Wed 9/16/2020 12:33:00 PM
[200911 Uitnodiging wolvencommissie def.pdf](#)

Beste [redacted]
Fijn dat bureu u geattendeerd hebben op de uitnodiging. U vindt deze in de bijlage. Met de ervaring van een aanval op uw dieren is het nemen van preventieve maatregelen relevant. Zaterdag 3 oktober is er gelegenheid om daarover in gesprek te gaan.
Ik neem als [redacted] van de wolvencommissie de organisatie op me. Mocht u aanwezig willen zijn, dan hoor ik graag naar welke sessie de voorkeur uitgaat.
Hartelijke groet,
[redacted]

Van: [redacted]@gmail.com>
Verzonden: woensdag 16 september 2020 09:32
Aan: WOLVENCOMMISSIE <WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl>
Onderwerp: Brief

L.S. Van diverse mensen in onze omgeving hebben we gehoord, dat er een brief is verstuurd met uitnodiging voor een bijeenkomst om e.e.a. te bespreken m.b.t. tot de wolf.
Wij hebben nog niets ontvangen, wel al een schaap verloren. Zoals u wellicht heeft gelezen in het nieuws, werd deze doodgebeten door een hond. Dit bleek na DNA onderzoek door [redacted] taxateur.
Graag ontvangen wij de brief. Uiteraard hebben we een UBN nummer.
Vriendelijke groet,
[redacted]

[Disclaimer](#)

To: [REDACTED]@gmail.com]
From: Gelderland, PROVINCIELOKET
Sent: Mon 4/19/2021 8:03:41 AM
Subject: Uw verzoek over Ezels inzetten (V2021-005836)
Received: Mon 4/19/2021 8:03:47 AM

Beste [REDACTED]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

Van uw suggestie om ezels in te zetten tegen aanvallen van wolven op schapen hebben wij kennis genomen. Het is een werkwijze die bijvoorbeeld in Duitsland inderdaad wel wordt toegepast. Het kan effectief zijn, vooral in combinatie met andere preventieve maatregelen, bijvoorbeeld omdat ezels luidruchtig alarmeren en zich verdedigen. Op advies van de schapenhouders in de Gelderse WOLVENCOMMISSIE beperkt onze bijdrage in preventieve maatregelen zich tot wolfwerende rasters.

Meer informatie

Heeft u nog vragen over deze e-mail? Neem dan contact op met het Provincieloket.
Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn

Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

02635999 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [redacted]@gmail.com [redacted]@gmail.com]
From: provincieloket@gelderland.nl
Sent: Wed 10/20/2021 6:33:36 AM
Subject: Uw verzoek over Fietsforens en wolf (V-2021-008927)
Received: Wed 10/20/2021 6:33:39 AM

Beste [redacted]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

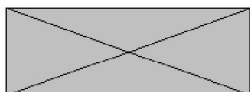
Dank dat u uw ervaring met een wolf met ons heeft gedeeld, dat moet inderdaad indrukwekkend zijn geweest. Voor zover wij kunnen nagaan is dit niet eerder zo voorgevallen maar registratie draagt bij aan het overzicht. Toevallige ontmoetingen tussen mensen en wolven kunnen zich blijven voordoen, zeker op de drukkere delen van de Veluwe. Als u het idee heeft dat de wolf bewust te dichtbij komt dan zou u deze kunnen verjagen door veel lawaai te maken. Wat het meest in de buurt komt zijn schaapsherders die een wolf bij de kudde hebben gehad en deze met veel lawaai hebben weggejaagd. Overigens kunt u waarnemingen ook laten vastleggen op deze plek: [Wolf gezien?](#) | [Wolven in Nederland](#)

Meer informatie

Heeft u nog vragen? Neem dan contact op met het Provincieloket. Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn. Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

026 359 99 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [REDACTED]@putten.nl]
From: provincieloket@gelderland.nl
Sent: Thur 5/27/2021 9:04:22 AM
Subject: Uw verzoek over leefgebied Wolf (V-2021-001848)
Received: Thur 5/27/2021 9:04:26 AM

Beste [REDACTED]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

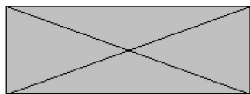
Uw constatering is terecht dat op dit moment de subsidie voor wolfwerende maatregelen nog geen betrekking heeft op het grondgebied van de gemeente Putten, daarover zijn wij overigens ook rechtstreeks benaderd door inwoners van uw gemeente. Het is natuurlijk altijd goed om alvast rekening te houden met mogelijke aanvallen van de wolf op gehouden dieren maar daar zijn in Putten nog geen aanwijzingen voor. Althans niet meer dan elders in Gelderland, zwervende wolven kunnen immers overal voorkomen. We hebben er voor gekozen de subsidie alleen toe te kennen in het leefgebied van gevestigde wolven hiervan is nu in Putten nog geen sprake. We realiseren ons dat dit in de toekomst kan veranderen, de subsidieregeling zit nu zo in elkaar dat als zich alsnog wolven vestigen de subsidie terugwerkende kracht heeft. Voor meer informatie over het onderwerp kunt u contact opnemen met [REDACTED] 026-[REDACTED] Dierhouders die de ontwikkelingen willen volgen kunnen zich vrijblijvend abonneren op de nieuwsbrief van de wolvencommissie door een mail met dat verzoek te sturen naar wolvencommissie@gelderland.nl

Meer informatie

Heeft u nog vragen? Neem dan contact op met het Provincieloket. Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn. Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

026 359 99 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [redacted]@gmail.com [redacted]@gmail.com]
From: provincieloket@gelderland.nl
Sent: Thur 5/27/2021 9:09:44 AM
Subject: Uw verzoek over maatregelen wolven (V-2021-001420)
Received: Thur 5/27/2021 9:09:48 AM

Beste [redacted]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

We vinden het belangrijk dat we op de Veluwe zo conflictarm mogelijk kunnen samenleven met de wolf. Daarom heeft de provincie Gelderland het initiatief vanuit de dierhouders omarmd en een wolvencommissie ingesteld, deze heeft uitgezocht welke technische maatregelen er mogelijk zijn, zie ook [Wolvencommissie \(gelderland.nl\)](https://www.gelderland.nl/wolvencommissie)

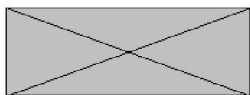
Op advies van de wolvencommissie hebben we een subsidie opengesteld voor schapen- en geitenhouders in het wolvengebied voor het treffen van werende maatregelen. Voor andere diersoorten is die subsidie er nu niet maar is ook nog niet goed duidelijk wat er precies gedaan zou kunnen worden om risico's te verkleinen. Daar wordt nu landelijk over gesproken omdat het niet alleen in Gelderland speelt. Wij kunnen u daarom nu helaas op dit moment nog niet verder inhoudelijk adviseren over maatregelen voor de paarden, wellicht kunt u voorbeelden ontleen aan de maatregelen voor de schapen zoals uitgewerkt op de website.

Meer informatie

Heeft u nog vragen? Neem dan contact op met het Provincieloket. Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn. Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

026 359 99 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [redacted]@planet.nl [redacted]@planet.nl]
From: provincieloket@gelderland.nl
Sent: Thur 5/27/2021 12:59:17 PM
Subject: Uw verzoek over subsidie Voorkomen van schade door wolven (V-2021-002042)
Received: Thur 5/27/2021 12:59:21 PM

Beste [redacted]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

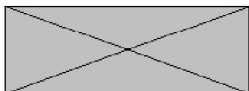
We geven inderdaad subsidie voor wolfwerende rasters voor hobby- en beroepsmatige schapenhouders. Subsidie wordt dan aangevraagd nadat het raster is geplaatst volgens de norm. Dat betekent elektrisch raster, kan ook met alleen draden of met al dan niet bestaand gaas waar stroomdraden voor en bovenlangs zijn gespannen. Zie de info hierover op [Voorkomen van schade door wolven \(gelderland.nl\)](https://www.gelderland.nl/voorkomen-van-schade-door-wolven). Bij de bepaling van de hoogte van onze bijdrage hebben we het voorstel gevolgd van de wolvencommissie Gelderland, het gaat dan om de gemiddelde meerkosten ten opzichte van een bestaand regulier raster. De bijdrage voor vaste rasters is 3 euro per meter plus 500 euro eenmalig met een maximum van 100 euro per schaap.

Meer informatie

Heeft u nog vragen? Neem dan contact op met het Provincieloket. Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn. Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

026 359 99 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [redacted]@gmail.com [redacted]@gmail.com]
From: provincieloket@gelderland.nl
Sent: Mon 9/27/2021 12:38:58 PM
Subject: Uw verzoek over Subsidie wolfwerende omheining kleine pony's (V-2021-007272)
Received: Mon 9/27/2021 12:39:02 PM

Beste [redacted]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

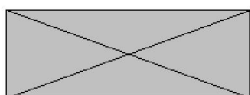
De wolvencommissie communiceert over haar voortgang door middel van een nieuwsbrief, we zorgen er voor dat u deze nieuwsbrieven ook gaat ontvangen.

Meer informatie

Heeft u nog vragen? Neem dan contact op met het Provincieloket. Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn. Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

026 359 99 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

To: [REDACTED]@xs4all.nl]
From: Gelderland, PROVINCIELOKET
Sent: Thur 4/8/2021 7:54:18 AM
Subject: Uw verzoek over wolven in Gelderland (V2021-005073)
Received: Thur 4/8/2021 7:54:22 AM

Beste [REDACTED]

Uw vraag is beantwoord door een inhoudelijk specialist. Hieronder leest u dit antwoord:

U gaf aan het niet eens te zijn met ons beleid ten aanzien van de wolf. Als u daar met ons over in gesprek wilt kunt u telefonisch contact opnemen met [REDACTED] hij houdt zich bezig met het wolvenbeleid en zijn telefoonnummer is 026-[REDACTED]

Meer informatie

Heeft u nog vragen over deze e-mail? Neem dan contact op met het Provincieloket.
Houd hiervoor uw V-nummer bij de hand. Op die manier kunnen wij u sneller van dienst zijn

Wij helpen u graag verder.

Met vriendelijke groet,
de medewerkers van het Provincieloket

02635999 99 | provincieloket@gelderland.nl | www.gelderland.nl

Voor een volgend verzoek kunt u ook ons [webformulier](#) gebruiken.

Stichting Edese schaapskudden
Dolderstraat 48 A
6706 JE Wageningen

Offerte

Offertenummer **50325**
Datum **26-08-2020**

Omschrijving	Aantal	Prijs	Bedrag
Wolvenwerend raster schaapskooi 646m - 465m 825m draden op 30-80-120cm			
Koltec krulstaart isolator groen 40cm / 8mm			
Gallagher Afstandschroefisolator XDI 10cm p/st.			
Gallagher XDI ringisolator p/st.			
Gladdraad HT 2.5mm p/meter.			
Gallagher Draadklem rond p/st.			
Robinia rondhout palen 2.00m ø 10-12 cm ter versteviging hoeken			
Gallagher Poortgreep zwart p/st.			
Gallagher Poortgreepanker p/st.			
Gallagher Getwijd staaldraad ø 2 mm per meter			
Huur shovel met trilblok.			
Arbeid stroomdraad om rasters plaatsen en aansluiten			
Gallagher B300 batterij-apparaat			
Gallagher Accu Optima Yellowtop R3.7L			
Gallagher Aardpennen 2m incl. aardklem set á 3 st.			
Gallagher Acculader 0.8 EU (12V)			
Gallagher Neontester			
2 st Aardpen slaan 20m diep			
Gallagher Grondkabel ø 2.5mm ingegraven naar kralen.			
Huur minikraan t.b.v. stroomdraad ingraven.			
Gallagher Grondkabel verbinder			

Stichting Edese schaapskudden
Dolderstraat 48 A
6706 JE Wageningen

Offerte

Offertenummer **50325**
Datum **26-08-2020**

Omschrijving	Aantal	Prijs	Bedrag
Gallagher M950 schrikdraadapparaat Gallagher Draadklem rond p/st. Gallagher schakelaar	03		

Levertijd in overleg - offerte 30 dagen geldig
Betalingsconditie: binnen 7 dagen na leveren / plaatsen.

Totaal excl. btw	€	7.208,55
21% BTW	€	1.513,80
Totaal offerte	€	8.722,35

We hopen u hiermee een passende aanbieding te hebben gedaan. Als u hierover vragen of opmerkingen heeft dan horen we dit graag van u.

Met vriendelijke groet,

Van Middendorp Landelijkhout

Voor akkoord:

Datum

Handtekening

Stichting Edese schaapskudden
Postbus 8110
6710 AC Ede

Offerte

Offertenummer **50415**
Datum **02-11-2020**

Omschrijving	Aantal	Prijs	Bedrag
Wolvenwerend raster Schaapskooi 			
Gallagher Poortgreep zwart p/st.			
Gallagher Poortgreepanker p/st.			
Gallagher Getwijnd staaldraad ø 2 mm per meter			
Eiken fijn bezaagd 10 x 10 x 220 cm			
Gallagher Afstandschroefisolator XDI 10cm p/st.			
Koltec krulstaart isolator groen 40cm / 8mm			
Gladdraad HT 2.5mm p/meter.			
Gallagher S-hoekisolator met haak en oog p/st.			
Huur shovel met trilblok.			
Gallagher M350 schrikdraadapparaat			
Aardpen slaan ong. 20m diep			
Arbeid aanbrengen raster en aansluiten op stroomvoorziening		03	
Wolvenwerend raster op de Heide			
Gallagher Poortgreep zwart p/st.			
Gallagher Poortgreepanker p/st.			
Gallagher Getwijnd staaldraad ø 2 mm per meter			
Leveren en aanbrengen tegels onder 4 st poorten			
Eiken fijn bezaagd 10 x 10 x 220 cm			
Robinia rondhout palen 2.00m ø 10-12 cm t.b.v. versteviging hoekpalen			
Gallagher Afstandschroefisolator XDI 10cm p/st.			
Koltec krulstaart isolator groen 40cm / 8mm			
Gladdraad HT 2.5mm p/meter.			
Gallagher S-hoekisolator met haak en oog p/st.			

Stichting Edese schaapskudden
Postbus 8110
6710 AC Ede

Offerte

Offertenummer **50415**
Datum **02-11-2020**

Omschrijving	Aantal	Prijs	Bedrag
Huur shovel met trilblok	03		
Gallagher M950 schrikdraadapparaat			
Aardpen slaan ong. 20m diep			
Arbeid aanbrengen raster en aansluiten op stroomvoorziening			

Levertijd in overleg - offerte 30 dagen geldig
Bettingsconditie: binnen 7 dagen na leveren / plaatsen.

Totaal excl. btw	€	6.557,36
21% BTW	€	1.377,05
Totaal offerte	€	7.934,41

We hopen u hiermee een passende aanbieding te hebben gedaan. Als u hierover vragen of opmerkingen heeft dan horen we dit graag van u.

Met vriendelijke groet,

Van Middendorp Landelijkhout

Voor akkoord:

Datum

Handtekening

To: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]; [redacted] KplusV [redacted]@kplusv.nl; [redacted]
[redacted].nl]; [redacted] com]; Grebbeveld Schapen
&zo[grebbeveld@gmail.com]; [redacted]@gmail.com]; [redacted]
[redacted]@natuurmonumenten.nl]; [redacted]@gmail.com]; [redacted]
[redacted]eu]; [redacted]@hotmail.com [redacted]@hotmail.com]

From: WOLVENCOMMISSIE
Sent: Tue 3/31/2020 3:06:16 PM
Subject: Vanavond geen nader overleg
Received: Tue 3/31/2020 3:06:17 PM
[Fwd: Excuses](#)

Beste mensen,

In overleg met de voorzitter zojuist is besloten vanavond geen digitale sessie te ondernemen over het preventieplan.

Eenieder heeft inmiddels gereageerd op het door [redacted] geproduceerde stuk en de reacties zijn in de basis positief.

Er zijn nog wel de nodige kanttekeningen gemaakt en met [redacted] is afgesproken dat hij nu eerst een nieuwere versie maakt en deze begin volgende week met ons deelt. Al doende verzamelt hij punten waarop naar zijn mening meer duidelijkheid of discussie nodig is. Op basis van de volgende versie kijken we dan ook zelf of we besispunten herkennen.

[redacted] gaat met de voorbereiding van een persbericht en nieuwsbrief aan de slag en zal de contouren daarvan naar verwachting ook begin volgende week gereed hebben.

[redacted] stuurde ter kennisgeving aan de wolvencommissie vanochtend nog het bijgevoegde bericht naar aanleiding van een eerder bericht aan de commissie over vermeende verspreiding van het conceptplan.

Met vriendelijke groet, [redacted]

To: [REDACTED]@gmail.com]
Cc: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [REDACTED] | Blaekend
Sent: Wed 11/25/2020 5:38:14 PM
Subject: Vergelijk in tekst
Received: Wed 11/25/2020 5:38:31 PM
[TESTCASE vergelijk.docx](#)

Hoi [REDACTED]
Als ik zaken niet op camera heb staan, dan kan ik in titels een en ander toelichten. Een titelpagina waar het vergelijk op een rijtje wordt gezet. Kun jij bijgevoegd vergelijk aanvullen op basis van het verslag? Ik heb niet alle uitkomsten scherp. Moet er bijvoorbeeld nog iets over de elektrische spanning bij?

Hartelijke groet,
[REDACTED]

BLAEKEND

PROJECTMANAGEMENT

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [REDACTED]

Van: [REDACTED] | Blaekend [REDACTED]com>

Datum: woensdag 25 november 2020 om 18:17

Aan: Grebbeveld Schapen &zo <grebbeveld@gmail.com>

Onderwerp: Re: OPZET video testcase regulier versus wolfwerend

Hoi [REDACTED]
Is er al een verslag van de testcase beschikbaar?
Hartelijke groet,
[REDACTED]

BLAEKEND

PROJECTMANAGEMENT

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [REDACTED]

Van: Grebbeveld Schapen &zo <grebbeveld@gmail.com>

Datum: woensdag 25 november 2020 om 17:21

Aan: [REDACTED] | Blaekend [REDACTED]com>

CC: Wolvencommissie <WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl>

Onderwerp: Re: OPZET video testcase regulier versus wolfwerend

Hoi [REDACTED] ik vind het er goed uitzien!

Twee dingetjes:

Ik vind het verwarrend dat het opzetten van het gewone net en het wolvennet door elkaar gemonteerd zijn. Ik zou zeggen eerste helft gewoon net, tweede helft wolvennet. En dat even aangeven in beeld als tekst.

Verder mis ik de toevoeging dat er naast de meertijd voor het opzetten nog extra tijd bijkomt voor het voormaaian van een baantje voor de netten (echt nodig op hei, pijpenstrootje), het plaatsen van tussenpaaltjes bij ongelijke stukken en het opspannen tussen zwaardere hoekpalen. Dan komt er nog eens 1,5 uur bij bij dit vak van 9 netten. Dus wat de herderin nu zegt: 0:45 versus 1:15 is eigenlijk 0:45 versus 2:45. Dat moet wel echt duidelijk worden!

Het gaat bij het oude net om het binnenhouden van de schapen, en dat komt dus veel minder nauw dan het buitenhouden van de wolf.

Groet, [REDACTED]

0000001586

Op wo 25 nov. 2020 17:06 schreef [REDACTED] | Blaekend <[REDACTED].com>:

Hoi [REDACTED]

Ik heb samen met [REDACTED] een eerste opzet gemaakt voor video 1: Testcase regulier versus wolfwerend / verplaatsbare rasters in de praktijk.

Je kunt de video checken via deze link: <https://vimeo.com/wijzijnwolf/review/483051790/9228217528>

Kunnen jullie je vinden in de opbouw van dit verhaal?

Zie of hoor je rariteiten?

Wat is hier nog niet in meegenomen:

Alle ondertitels (naam en organisatie) zijn hier nog niet in meegenomen.

Ik ga de vormgeving van de titels nog aanpassen

De audio en overgangen worden na akkoord nog strak getrokken.

Belangrijk is wel om deze video bij vertoning bij de Herdersdag goed in- of uit te luiden. Het is een videoverslag van een testcase waar kritische kanttekeningen worden geplaatst. Op camera is er niets gezegd over de opvolging, het vervolg.

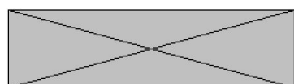
Het gegeven dat de wolvencommissie Gelderland de opdracht heeft gegeven om te onderzoeken hoeveel extra arbeid de extra maatregelen ter bescherming van de landbouwhuisdieren kosten en of daar een vergoeding tegenover kan staan, al dan niet in de vorm van een eco-dienst. Wie dit onderzoek gaat uitvoeren, wanneer de uitkomsten daarvan helder zijn en aan welke oplossingsrichting wordt gedacht?

Na jullie op- en aanmerkingen wil ik versie 2 voorleggen aan de herders die in Elspeet hun medewerking hebben verleend. Of ze zich kunnen vinden in deze weergave.

Je mag me bellen of mailen. Lukt het om morgen, donderdag te reageren?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

Het Woldhuis 24

7325 WN Apeldoorn

06 [REDACTED]

Verslag, extra overleg

- Datum: donderdag 21 oktober 2021

- Tijd: 19:30 tot 21:30

Locatie: **Microsoft Teams**

Deelnemers:

[REDACTED]

Op uitnodiging:

[REDACTED]

Verhinderd:

[REDACTED]

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

[REDACTED] waren verhinderd.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van de vorige keer behandelden we nu niet.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Bijlage 1: EU note over inzet GLB voor wolvenmaatregelen: Deelstaat NRW en ook Wallonië zijn bezig met het deminimis-vraagstuk. De betreffende documenten hebben we nog niet, gaat [REDACTED] achteraan. Duitsland, België en Luxemburg betalen preventie uit natuurgeld, niet uit GLB. Ervaring NRW is dat EU kan toestaan dat deminimis-eis bij preventie vervalt als schade niet langer dan 6 maanden na aanwijzing wordt uitbetaald. Ervaring [REDACTED] met GLB is dat voorstellen in NL met betrekking tot graasdierdagen het niet hebben gehaald.
- Bijlage 2: Vraag over inzet Kuddebewakingshonden op de Veluwe; Op de Stakenbergse heide waar 2 confrontaties zijn geweest tussen wolven en gescheperde kudde verlenen we snelle hulp door een werkbudget van € 3.000,- per kudde beschikbaar te stellen voor wolvenwachters. De vorm (honden of extra bemensing) is dan aan de herder. Dinsdag 26/10 faciliteren we de bijeenkomst van deze herders met deskundigen, onze wolvenconsulent is daar bij. Een volgende keer laten we ons bijpraten over de ervaringen met KBH op de Veluwe (in Hoog Buurlo worden deze gebruikt op initiatief en kosten van SBB).
- Bijlage 3: Signaal vanuit Valleilam over onwerkbaarheid situatie: Kennis van genomen, een autowinder zou hier mogelijk een uitkomst kunnen zijn als deze verder is ontwikkeld.
- Bijlage 4: Eerste concept evaluatie wolvencommissie; Deze nog nader aan te vullen met cijfers over schades, aantallen enz. De commissie is unaniem dat de uitkomst moet zijn ook na 1/1/2022 door te gaan in de huidige opzet. Volgende keer een completere versie, eenieder kan tekstuele suggesties aanleveren bij [REDACTED]

4. Deelnamebereidheid vergroten, brainstormsessie.

Zie de deelagenda van [REDACTED], bijlage 5: De uitkomsten van deze sessie worden separaat uitgewerkt ([REDACTED] en onderdeel gemaakt van de evaluatie.

5. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

LTO overweegt het recente juridische rapport voor te leggen aan Trouwborst voor een second opinion op onderdelen. [REDACTED] gaat ook voor Friesland een aantal zaken oppakken. [REDACTED] is benaderd door Groningen. Volgende overleg is dinsdagavond 14 december 19:30 Haarhuis Arnhem.

Verslag

- Datum: dinsdag 4 mei 2020

- Tijd: 20:30 tot 22:15

Locatie: **Via Skype**

Deelnemers:

[REDACTED]

Op uitnodiging:

[REDACTED]

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Er was geen agenda, betreft een ingelast overleg om de consultatieronde integraal te bespreken. Op het overleg is de vacatieregeling van toepassing.

2. Verslag vorig overleg

Nu niet aan de orde geweest.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Voorstel aanbiedingsbrief [REDACTED]
- Samenvatting reacties met voorzet reactie en bespreekpunten [REDACTED]
- Samenvatting reacties met voorzet reactie en bespreekpunten gemeenter [REDACTED]
- Aangepaste versie preventieplan [REDACTED]

4. Aanbiedingsbrief

Het voorstel van [REDACTED] is akkoord met het verzoek om bij de elementen die de komende tijd nog actie vragen ook nadrukkelijk het met de gemeenten nog te ontwikkelen uitvoeringskader te benoemen.

5. Samenvatting reacties [REDACTED]

Akkoord met voorstel om via de secretaris naar de insprekers gericht individueel te reageren zonder toezending totaaloverzicht inspraak. De toon van het bericht is belangrijk, [REDACTED] stemt mails steeds af met de meest aangewezen commissieleden. Insteek is maandag 11 te doen onder verwijzing van aanstaande besluitvorming door provincie, nieuwe plan wordt dan nog niet meegestuurd want pas 12/5 openbaar. Onderstaand nog enkele specifieke aandachtspunten:

Agrarisch Collectief Veluwe: Wellicht wordt onder nieuwe GLB wolvenpreventie één van de ecodiensten, dan mogelijk beter moment voor samenwerking.

ARK: Dat er ook mensen blij zijn met de terugkeer van de wolf wordt herkend en krijgt een plekje in het voorwoord. Dat de dierhouders primair verantwoordelijk zijn voor preventie neemt de commissie niet over. De definitie van nulstandgebied verdient nuance.

[REDACTED] Rekenvoorbeelden verduidelijken en schuilstallen onder regeling nu niet haalbaar, hoort wel op de reservelijst waar het gaat om RO-wensen.

GLK: prima

GPG: Vergoeding preventie bijvoorbeeld via SNL, aansluiten bij inhoudelijke reactie SBB, er moet een oplossing komen als de grondeigenaar voorzieningen treft.

HV: aanpassing tekst plan is niet nodig, rol van moeflon in natuurbeheer wordt gezien, in reactie meenemen.

Jagersvereniging: prima, gaas op de kop, dus met grote mazen onder kan ook werken.
[REDACTED] vlot en professioneel kunnen ingrijpen is van belang maar zit al voldoende in de aanbevelingen.

NoWolves: [REDACTED] stemt reactie af met [REDACTED]

Schijndel: goede vraag over de meerdere huiskavels, geen aanpassing regeling op dit moment.

Epe/Heerde. [REDACTED] heeft nader contact en [REDACTED] biedt aan te ondersteunen bestuurlijk

Rheden: prima

SBB: zie GPG

Zoogdiervereniging: zie ARK

Gemeenten: prima analyse [REDACTED]

6. Het gebiedsgerichte preventieplan, reactie op aangepaste versie [REDACTED]

Nog niet iedereen heeft het kunnen bekijken tekstuele reacties uiterlijk 5 mei voor 12:00. Bij

[REDACTED] Gemaakte opmerkingen nog doorvoeren. Commissieleden zijn tevreden over het geleverde werk.

7. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

Ergens na 12 mei nieuwsbrief. [REDACTED] doet woordvoering in de Staten. Gesprek met GS regelen op logisch moment om overige adviezen te bespreken [REDACTED] heeft contact met Peter Drenth. Nog geen nieuwe vergadering gepland.

Verslag

- Datum: maandag 10 februari 2020
 - Tijd: 20:00 tot 21:30 (vooroverleg [REDACTED] en gedeputeerde Drenth van 19:30-20:00)
- Locatie: Provinciehuis Arnhem, vergaderzaal F

Deelnemers:

[REDACTED]

Op uitnodiging: [REDACTED] (Blaekend communicatie) en [REDACTED] (KplusV)

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Direct vooraf aan de vergadering heeft [REDACTED] Gedeputeerde Drenth bijgepraat en Peter Drenth maakte van de gelegenheid gebruik om persoonlijk kort de commissie te danken voor haar constructieve inzet. Het viel hem op dat de commissie goed in contact is met de achterbannen, deskundigen en belanghebbenden, dat geeft rust op het dossier. Drenth sprak uit te vertrouwen op een gedragen uitwerking. In de terugkoppeling gaf [REDACTED] vervolgens aan dat er overeenstemming is om met deskundige ondersteuning een degelijk plan op papier te krijgen ondersteund door een goed communicatietraject. Inzet is meeliften op het spoorboekje Regels ruimte voor Gelderland, dat wil zeggen inhoudelijk gereed begin mei en inwerkingtreding begin augustus.

[REDACTED] en [REDACTED] zijn welkom geheten en hebben zich voorgesteld.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van 27/01 is akkoord.

Acties n.a.v. , voor zover niet nader geagendeerd:

- Wenum-Wiesel; [REDACTED] organiseert een bijeenkomst met schapenhouders, hier gaan vanuit de commissie [REDACTED] en [REDACTED] naar toe. [nagekomen bericht [REDACTED] 11/2: initiatiefneemster wil er nog een andere invulling aan geven, heroverwegen of dit doorgaat];
- [REDACTED] heeft informatie gestuurd aan VNG. Apeldoorn heeft medewerking toegezegd om het RO vraagstuk te helpen uitwerken;
- [REDACTED] en [REDACTED] gaan vrijdag praten met de rentmeester op [REDACTED] [REDACTED] is in contact met schapsherder [REDACTED] aldaar die toch wel mee zou willen doen in de pilot, [REDACTED] en [REDACTED] nemen dat mee in het gesprek wetende dat de pilot randvoorwaarden kent.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Uitnodiging informatieavond Kootwijk, bijdrage door [REDACTED] is akkoord, geen bredere vertegenwoordiging.

4. Proces

Afgesproken is het preventieplan in april voldoende gereed te hebben zodat het nog 2 weken voor inspraak naar de belanghebbenden kan voordat het wordt aangeboden aan GS. Omdat de juridische uitwerking van een regeling gereed moet zijn op 8 mei moet het plan (voorgenomen advies aan GS) uiterlijk medio april voldoende gereed zijn. GS besluiten 23 juni op de regeling. GS willen Provinciale Staten oordeelsvormend betrekken. Insteek is dit te doen op basis van het advies van de commissie dus ergens in mei/juni [REDACTED] overlegt met de Griffie). De communicatieplanning gaf geen aanleiding voor opmerkingen dus akkoord.

5. Het gebiedsgerichte preventieplan, groeidocument.

De nagezonden inhoudelijke uitwerking van [REDACTED] ziet er doordacht en degelijk uit. Er zit nog wat verschil tussen kosten bij begrazing en bij beweiding, gemotiveerd kan worden waarom in beide voor hetzelfde normbedrag kan worden gekozen. De factor arbeid blijft een lastige, insteek is nu in ieder geval te monitoren hoe dit in de praktijk uitpakt zodat er mogelijk in een toekomstige versie wel wat mee kan worden gedaan. Bij de grotere houders zou een intakegesprek wenselijk zijn (deskundigheid bij bijv. [REDACTED]). [REDACTED] geeft mee goed inzichtelijk te maken wat de verschillende afwegingen en varianten al zijn geweest (divergeren en dan trechteren). [REDACTED] heeft gesproken met het LEI en is niet tevreden over de nieuwe taxatierichtlijnen van BIJ12 bij schadegevallen. Dat is niet direct van belang voor ons plan maar wel voor het draagvlak als geheel dus we willen dit een plek geven in de uitwerking van het plan maar ook hierover het gesprek met BIJ12 aangaan. We schrijven het eerst uit en gaan dan het gesprek aan op het juiste niveau (medio maart). Dan nemen we ook mee de oproep om de taxateurs goed de rastersituatie te laten opnemen en het gebruik van camera's in de monitoring van effecten. De volgende keer focussen we ons vooral op de context van het plan, [REDACTED] en [REDACTED] werken met [REDACTED] alvast aan dat onderdeel.

6. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

Volgende overleg op dinsdagavond 10 maart om 19:30, locatie volgt.

Overige actiepunten:

- [REDACTED] en [REDACTED] worden toegevoegd aan de app-groep en krijgen toegang tot de portal.
- [REDACTED] informeert [REDACTED] van het agrarisch collectief Veluwe dat we nu eerst inzetten op een regeling zonder tussenkomst van hen, wellicht in de toekomst wel maar eerst ervaring mee op doen.
- jaarverslag over 2019 bieden we straks gelijk aan met het preventieplan.
- locatiebezoek pilots, de navolgende vergadering proberen we op locatie te houden.

Verslag

- Datum: dinsdag 10 maart 2020
- Tijd: 19:30 tot 21:30

Locatie: **Hotel Haarhuis, tegenover het station.** Stationsplein 1 Arnhem

Deelnemers:

[REDACTED]

Op uitnodiging: [REDACTED]

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Opening door de voorzitter. Ruimte voor mededelingen. Er heeft een gesprek met het [REDACTED] plaatsgevonden over deelname aan de pilot door een herder, eventueel cameragebruik en RO-richtlijnen bij semi-permanente nachtopvang. Vrijdag is in Apeldoorn een sessie over RO. In Wenum Wiesel is bij nader inzien volgens initiatiefneemster geen annimo voor een informatieavond. [REDACTED] kan een afstudeeronderzoek delen waarin een enquête bij schapenhouders over de wolf is gebruikt. Vorige week heeft radio-1 een aantal uitzendingen gemaakt over de wolf waarin ook deelnemers van de wolvencommissie aan het woord zijn gekomen. Afgesproken om vanaf nu zo veel mogelijk [REDACTED] te informeren of betrekken bij media-contacten.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van 10/2 is akkoord.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Advies aan GS met verkenning Duitse deelstaten van NowolvesBenelux. Hoogte afrasteringen verschilt, ambitieniveau in NL hoger. Dit gaan we toelichten in het preventieplan.
- Persbericht kuddebewakingshonden, uitkomst sluit aan bij verwachtingen, verwerken in preventieplan.
- Aanvragen van pilots die nog nadere beoordeling vergen, betreffende commissieleden stemmen af met [REDACTED]
 - o Oprolsysteem [REDACTED] 13,5 K; [REDACTED]
 - o Schaapskudde Epe/Heerde 8,5K; [REDACTED]
 - o [REDACTED] 6K; [REDACTED]
 - o Vleesveebedrijf Speuld [REDACTED] 14,5K [REDACTED]
 - o Schaapskudde Ermelo: 8,5 K [REDACTED]
 - o [REDACTED] (eerst concreter maken adhv demo)
- Overige lopende pilots, eerste contactpersoon commissie neemt contact op over ervaringen tot nu toe en koppelt hierover terug naar [REDACTED] zodat hij dit kan betrekken in het preventieplan:
 - o [REDACTED]
 - o [REDACTED]
 - o [REDACTED]
 - o [REDACTED]
 - o [REDACTED]
 - o [REDACTED]

4. Proces

Op 15 april wordt een 95% verzonden naar de achterbannen en overige betrokkenen voor consultatie. Dit kondigen we zoveel mogelijk al eerder aan omdat we maar 2 weken de tijd kunnen geven om te reageren, wat erg kort is. De inbreng moet herkenbaar worden samengevat bij het definitief maken van het document. Iedereen consulteert zijn eigen achterban en vanuit de commissie de overige betrokkenen/adviseurs/belangenorganisaties. [REDACTED] maken een conceptbrief/tekst waarin het proces wordt geschetst.

5. Communicatiestrategie bespreken

Bij de communicatiestrategie zijn nog wat inhoudelijke opmerkingen, bijvoorbeeld meer nadruk op de subsidieregeling en dat het niet letterlijk gaat om alle schapen en veehouders. Een andere constatering is dat weerstand niet altijd een gevolg is van kennisachterstand. Tekstuele opmerkingen kunnen rechtstreeks naar [REDACTED] Concrete vervolgstappen, er komt geen eigen huisstijl maar de neutrale (beschikbaar bij provincie) en geen eigen social media omdat dat al via de commissieleden is geborgd. Omdat we snel willen beschikken over ondersteunend materiaal zetten we in op het zelf organiseren van bijvoorbeeld korte videodemo's. Voor operationele keuzes zijn [REDACTED] het aanspreekpunt voor [REDACTED] die hierover ook contact heeft met de provincie en BIJ12.

6. Het gebiedsgerichte preventieplan, groeidocument.

De vraagpunten van [REDACTED] zijn besproken, de opzet van december voldoet nog als uitgangspunt. Op o.a. het advies ten aanzien van toekomstig beheer ("laatste hoofdstuk") is dieper ingegaan. Juist het treffen van goede preventieve maatregelen zal ondersteunend zijn aan die discussie, immers je moet in redelijkheid alle preventieve maatregelen hebben getroffen voordat je een volgend stap in de escalatieladder zet. Voor andere diersoorten zijn voorbeelden van de escalatieladders beschikbaar. Het stuk van WIN was nog niet definitief maar geeft al wel helderheid over de mogelijke ontwikkeling en over wat de afwegingsruimte bepaald. Helderheid daarover is belangrijk voor draagvlak.

Over het inhoudelijke advies ten aanzien van een regeling komen we tot de conclusie dat de indeling naar weidebedrijven of begrazing lastig is, het soort afrastering zou bepalend moeten zijn. [REDACTED] denken mee bij het ambtelijk voorbereiden van de subsidieregeling. Ten slotte wordt er zorg uitgesproken over een aantal facetten van het functioneren van BIJ12, dat is niet goed voor het draagvlak. Aanbevelingen daaromtrent komen ook in het preventieplan en vormen daarmee een basis voor gesprek. Deze en andere aanbevelingen hebben bijvoorbeeld betrekking op vervolgschade, het monitoren van het element arbeid en van de werking van de maatregelen in de praktijk en nieuwe pilots bij innovatie. Meer principieel is de aanbeveling om ook voor corridors een gebiedsproces te starten.

7. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

Volgende overleg(gen) op dinsdagavond 31 maart om 19:30 in Arnhem, locatie volgt.

Verslag

- Datum: donderdag 14 januari 2021

- Tijd: 19:30 tot 21:30

Locatie: **via Teams**

Deelnemers:

Op uitnodiging: [redacted] (Blaakend communicatie)

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Opening door de voorzitter. Ruimte voor mededelingen. Ter bevordering van de onderlinge afstemming kan de secretaris de agendastukken gericht delen met de secretarissen van de wolvencommissies in andere provincies en het LOW.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van 3 november is inhoudelijk akkoord.

Acties n.a.v. , voor zover niet nader geagendeerd:

- [redacted] heeft een belronde gedaan bij deelnemers aan de demo-dagen. Daaruit kan worden geconcludeerd dat dat werd gewaardeerd en nuttig was, ook kunnen een aantal inhoudelijke conclusies worden getrokken:

1 Men is over het algemeen bezig met de voorzieningen en hoe dat precies in te passen op de eigen situatie en men verwacht nog met een subsidieaanvraag te komen.

2 Er zijn nog onduidelijkheden over hoe het subsidietraject precies aan te pakken, maar de stap naar ons informatiepunt wordt niet gemaakt.

3 Er is onvrede over late betaling van schade door BIJ12, dat straalt ook negatief uit op vertrouwen ten aanzien van het verkrijgen straks van subsidie bij de provincie.

Nadere inhoudelijke bespreking heeft plaatsgevonden bij agendapunt 4.

- Het gesprek met Hoge Veluwe heeft plaatsgevonden. Door deelnemers [redacted] en [redacted] is dit ervaren als een nuttig (digitaal) gesprek. Er is stilgestaan bij de positie van de eigenaar, het belang van de moeflon voor het park en onder andere de lobby die door Hoge Veluwe wordt gevoerd om te komen tot een lager Europees beschermingsniveau voor de wolf.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Motie Von Martels, rondzwervende wolven (8/12 aangenomen): Deze leent zich voor bespreking in het LOW (4/2), [redacted] wil daartoe daar een memo inbrengen.
- Der Goldschakal in Deutschland, artikel met achtergronden over de goudjakhals: Informatief stuk, [redacted] licht toe dat het tot nu toe in Duitsland dus gaat om solitair zwervende dieren.
- [redacted] (UU), Thesis-onderzoeksopzet De wolf in Nederland: Overwegingen van veehouders om wel of geen preventiemaatregelen te nemen tegen predatie op vee. [redacted] concludeert dat dit goed past bij de vraag waar ook wij voor staan en neemt hierover contact op met [redacted]
- Nettenmachine [redacted]: Waar mogelijk hebben we [redacted] al verdergeholpen via zijn deelname aan de demo-dag in Heerde, ook om in contact te komen met schapenhouders. Zijn uitvinding is vooral kansrijk op vlak terrein, hij moet het nu eerst zelf verder uitbouwen, [redacted] gaat hem adviseren om bijvoorbeeld vakblad Het Schaaap daarbij te benutten.

4. Inhoudelijke besprekingen a.d.h.v. actiepunten gebiedsgerichte preventieplan.

Het landelijk overleg wolven (LOW) is van start gegaan, dat betekent dat we bij de uitwerking van de adviezen uit het Gelderse preventieplan steeds kijken wat we hier doen en wat beter landelijk kan.

Adviezen 1 t/m 6 over de subsidieregeling.

- Bespreekpunt 1: Hoe kunnen we bereiken dat er een hogere deelname ontstaat: Zie ook de resultaten uit de belronde van [REDACTED] onder agendapunt 2. Het is belangrijk om een wolvenconsulent in te zetten om mensen bij te staan. [REDACTED] verwacht dat het ook een kwestie is van opbouwen en dat er meer aanvragers zullen volgen. [REDACTED] verwacht dat haar achterban, vooral houders van vleeschapen, de urgentie pas echt voelen als er dichtbij iets gebeurt. Het landelijke online kennisevent op 28 januari (ca. 200 deelnemers, zie bijlage Communicatie) moet gaan helpen. Ook is innovatie nodig om de groep goed te bedienen, leveranciers zijn wat afwachtend om zelf door te ontwikkelen. Bevorderen van innovatie is bij uitstek een onderwerp om landelijk op te pakken. [REDACTED] werkt er naar toe om aan de Minister van LNV te gaan vragen om hiervoor geld vrij te maken.
- Bespreekpunt 2: De commissie pleit er voor dat de provincie het gehele risicogebied (provincie hanteert de term leefgebied) ruimhartig gaat uitbreiden nu de uitbreiding op de Zuidwest Veluwe aan de orde is. Specifiek wordt genoemd Heerde, Putten, Wenum-Wiesel en ook Oene. [REDACTED] nuanceert dat het dan wel om geschikt leefgebied moet gaan dus er wel gericht naar te blijven kijken. [REDACTED] heeft alle waarnemingen opgevraagd en gaat het ambtelijk voorbereiden zodat GS naar verwachting in maart kunnen beslissen. Ook als straks herbegrenzing van het wolvengebied op de Veluwe heeft plaatsgevonden verwachten we dat er letterlijk of figuurlijk grensgevallen blijven of dat het wenselijk is om vanuit de wolvencommissie enkele ambassadeurs buiten het aangewezen gebied te stimuleren. Een werkbudget zoals eerder bij de pilots is daarom wenselijk waarbij we er voor willen waken hier teveel werk mee te krijgen. Werkbudget moet beleidsarm zijn dus nu geen andere diersoorten. [REDACTED] neemt dit mee richting provinciebestuur.
- Bespreekpunt 3: We zien het belang van wolvenconsulenten, zoals [REDACTED] al constateerde is er sterk behoefte aan praktisch advies of soms gewoon een luisterend oor. Er zijn inmiddels normbladen en de regeling is bekend, op inhoud is het dus voldoende afgebakend. Omdat de wolvenconsulent namens de commissie op pad gaat is houding en gedrag maar ook kennis van schapen van belang. Het is vrijwilligerswerk maar niet vrijblijvend. Een werkgroep uit de commissie bestaande uit [REDACTED] en [REDACTED] neemt de screening en begeleiding van consulenten op zich. [REDACTED] start met het uitschrijven van de criteria.

Advies 7 Onderzoek naar arbeid, onderhoud en andere diersoorten:

- Bespreekpunt: Is inhoudelijke bespreking nu effectief of kan dit beter in het landelijke overleg: Het onderdeel andere diersoorten is hier alvast voorbesproken met als uitkomst het vervolgens ook landelijk te agenderen. [REDACTED] heeft bekeken hoe men er in Duitsland mee om gaat, bijvoorbeeld Niedersachsen neemt het mee als er ten minste 3 aanvallen in het betreffende gebied zijn geweest op runderen (kalveren) of paarden (veulens), dus reactief. In Noord-Brabant is er al ervaring met aanvallen op buiten de kudde levende kalveren van Schotse hooglanders. Samenvattend concludeert [REDACTED] dat we een wat andere

benadering nodig hebben dan nu bij de schapen en geiten maar dat het nog nader onderzoek en nadere bespreking vergt om die criteria goed te bepalen.

Advies 8 t/m10 over RO en afstemming met gemeenten: Prima zo, het is een voor de gemeenten hanteerbaar stuk geworden. [REDACTED] heeft de burgemeester van Putten bijgepraat, voor zover we weten zijn er verder geen signalen dat het een belemmering is voor de uitvoering.

Advies 12 *De commissie adviseert om voortdurend te monitoren hoe de gesignaleerde wolven zich in en rond het aangewezen gebied op de Veluwe bewegen om zo nodig de gebiedsgrenzen aan te passen of gemotiveerd preventieve maatregelen van dierhouders buiten het aangewezen gebied te ondersteunen.*

- Bespreekpunt: Hoe benaderen we de belanghebbenden in het nieuwe gebied en hoe richten we dat proces in: Eenieder gaat na hoe de achterban alvast mee te nemen. De provincie moet nu eerst het gebied vaststellen, daarna kan de commissie gericht informeren. (belangrijk bespreekpunt volgende vergadering) Bijvoorbeeld schaapskudde Ede heeft al maatregelen getroffen. De subsidieregeling is nu zo dat ook maatregelen die zijn getroffen voordat het gebied is aangewezen in aanmerking komen voor de subsidie.

Advies 13 *De commissie adviseert om periodiek informatiebijeenkomsten te organiseren waarbij dierhouders, overheid (provincie, BIJ12, gemeenten) en andere betrokken organisaties ervaringen met preventieve maatregelen kunnen delen.*

- Bespreekpunt: Doorlopen vragen en voorstel opzet nieuwsbrief volgens de voorzet van [REDACTED] (Bijlage): Complimenten voor de gemaakte video's, deze geven een eerlijke weergave van de situatie. Feitelijk zou dit landelijk verder opgepakt moeten worden maar dat lukt nog niet erg. De voorstellen zijn akkoord, voor het introduceren in de nieuwsbrief van de wolvenconsulent is het nu nog te vroeg. De demo-opstelling in Epe/Heerde is weer afgebroken, inzet is een vergelijkbare opstelling te maken ergens in nieuw wolvengebied, wellicht bij een TBO. [REDACTED] pakken dit verder op (NB: hulp van [REDACTED] inschakelen).

5. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

[REDACTED] adviseert allen het boek Hek van [REDACTED] te lezen. Door [REDACTED] een compliment over de wijze waarop de provincie Gelderland met het wolvendossier is omgegaan. [REDACTED] benadrukt nog eens het belang om de discussie over risico-gebieden goed te voeren. [REDACTED] heeft zitting in de Raad voor de Dierenaangelegenheden welke aan het verkennen is hoe zij kunnen bijdragen aan o.a. het maatschappelijk debat over de wolf. [REDACTED] vraagt aandacht voor de de-minimus verklaring en het eerdere voornemen om dit in overleg met Brussel niet langer van toepassing te verklaren. [REDACTED] wil het agenderen voor het LOW, inzet is dit te beleggen bij de LNV vertegenwoordiger in het LOW. Hij sluit de vergadering om ca. 21:45. Het volgende overleg is op donderdagavond 1 april van 19:30 tot 21:30 (digitale uitnodiging volgt).

Verslag

- Datum: dinsdag 16 juni 2020
 - Tijd: 19:30 tot 21:30
- Locatie: **via Skype**

Deelnemers:

Op uitnodiging: [redacted] (Blaekend communicatie)

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Opening door de voorzitter. Ruimte voor mededelingen. Binnenkort ontvangen we verzoek zienswijzen WOB-verzoek. [redacted] doet voorzet declaraties.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van 04/05 is ongewijzigd vastgesteld.

Acties n.a.v. , voor zover niet nader geagendeerd:

- Schaapskudde Epe/Heerde, contact heeft even stilgelegen maar er gebeurt wel het nodige, [redacted] benadert eerst Wolffencing en dan de kudde. Voorstel is rekenformule regeling hanteren.
- Zienswijze Hoge Veluwe; n.a.v.: moeflons moeten waarschijnlijk worden gezien als gehouden wilde dieren. Zienswijze is door HV ook aan Provinciale Staten gestuurd. [redacted] wil graag gesprek met [redacted] en [redacted] zijn daarbij aanwezig indien praktisch mogelijk.

3. Bespreking ingekomen stukken

- Beantwoording Statenvragen: [redacted] heeft moeite met nadruk op eigen verantwoordelijkheid en had aandacht voor corridors verwacht.
- Het Europees Hof van Justitie heeft een oordeel geveld over omgang met wolven buiten de natuur, dit is verder duidelijk.

4. Voorbereiding PS beeldvormende vergadering dd 17 juni

[redacted] verwacht dat de sessie maar weinig over de regeling zal gaan en veel over de beleidskaders. Hij wil steeds zoveel mogelijk inleiden maar eenieder is uiteraard vrij om het geluid van de achterban kenbaar te maken maar ook hoe het uiteindelijk tot een gezamenlijk advies is gekomen. Doorgenomen op welke zaken aandacht zou kunnen komen te liggen, bijvoorbeeld de quote in de media over wolven verplaatsen naar de Veluwe of de vergelijking met Nedersaksen. [redacted] is in NederSaksen geweest, ook daar houdt men zich gewoon aan wat Trouwborst schetste over eerst preventie en dan pas kunnen ingrijpen.

5. Het gebiedsgerichte preventieplan, vervolgacties.

Is er nieuws over de pilots? Kunnen we corona-proof excursies organiseren zodat de ambassadeurs ervaringen kunnen delen? Liefst ook bij reguliere schapenhouders, bijvoorbeeld via LTO farmwalks die deze zomer een aantal malen zullen plaatsvinden. [redacted] verkent mogelijkheden.

Adviezen 1 t/m 6 over de subsidieregeling. Is er tijdig een goed aanvraagformulier en hoe zit het met de werkvoorraad bij subsidieverlening, loopt men niet achter zoals elders? [redacted] checkt.

Advies 7 Onderzoek naar arbeid, onderhoud en andere diersoorten: commissie trekker. Na een bespiegeling op geschikte praktijkvoorbeelden spraken we af om voor de zomervakantie een opdracht te formuleren om bijvoorbeeld bij een agrarische hogeschool uit te zetten. [REDACTED] en [REDACTED] trekken dit, [REDACTED] is ook beschikbaar voor klankborden. Waar het gaat om andere diersoorten is [REDACTED] initiatiefnemer voor een passend vervolg.

Advies 8 t/m10 over RO en afstemming met gemeenten: provincie trekker. De provinciale planbegeleiders die ieder een aantal Veluwe gemeenten als werkgebied hebben zijn geïnformeerd en insteek is het van daaruit verder op te pakken. [REDACTED] coördineert dit.

Overige adviezen: We geven nu eerst prioriteit aan monitoring van de preventieve maatregelen en communicatie/informatiebijeenkomsten. Voor goede monitoring is BIJ12 nodig, de taxateurs moeten structureler en gedetailleerder bijhouden hoe de staat was van het raster bij aanvallen. Hiervoor is al verschillende malen aandacht gevraagd maar nog niet met het gewenste resultaat, onderwerp voor bestuurlijke afstemming. Voor communicatie/voorlichting sluiten we zoveel mogelijk aan bij bestaande mogelijkheden. De ervaring met de wolf in Noord Brabant maakt het wenselijk nu ook al meer in te gaan op een crisisdraaiboek als onderdeel van de escalatieladder. Bijvoorbeeld over waar je terecht kan met vragen en wie wanneer aan zet is, dat is er nog niet. [REDACTED] achterhaald of de recente ervaringen in Noord Brabant kunnen worden samengevat om daarvoor te gebruiken. Over de voortgang houden we elkaar via de mail op de hoogte.

6. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

Volgende overleg(gen) nog plannen afhankelijk van moment van gesprek met Peter Drenth. Direct voorafgaand aan dat gesprek bij voorkeur even een half uur afstemmen en verder zien we elkaar dan weer 2^e helft augustus. NB: inmiddels is bekend dat het gesprek met Peter Drenth al op 25 juni kan plaatsvinden.

Verslag

- Datum: dinsdag 21 september 2021

- Tijd: 19:30 tot 21:30

Locatie: **Hotel Haarhuis (Stationsplein 1, Arnhem)**

Deelnemers:

Op uitnodiging: [REDACTED] (Blaakend communicatie), [REDACTED] (Fauna in Balans)

Verhinderd: -

1. Opening, mededelingen, en vaststelling agenda

Opening door de voorzitter. Ruimte voor mededelingen. We vullen de agenda aan met het bespreekpunt overige diersoorten (bespreekpunt 3 onder agendapunt 4). Door o.a. VGSN is een projectvoorstel aangeboden aan BIJ12 waarin onder andere onderzoek wordt voorgesteld naar beter hanteerbare alternatieven voor 1,20 m flexnetten. Oproep van [REDACTED] om alvast te sonderen wie er financieel kan participeren. [REDACTED] reflecteert al kort op de factfinding study en evaluatie die onderweg zijn naar het LOW.

2. Verslag vorig overleg

Het verslag van 1 juli is akkoord.

Acties n.a.v. , voor zover niet nader geagendeerd:

- [REDACTED] heeft zich voorgesteld en is die dag ook bij schaaпsherder [REDACTED] en begrazingsbedrijf [REDACTED] geweest voor informatie uitwisseling. [REDACTED] brengt [REDACTED] in contact met de 2^e schapenhouder die met de autowinder ervaring wil opdoen. [REDACTED] met dierhouders uit Renkum Eenieder van de wolvencommissie kan [REDACTED] tippen als er in het netwerk mensen zijn die advies nodig hebben.
- De deminimis begrenzing van €20.000,- beperkt grote professionele houders in de subsidieaanvraag voor preventie. Deze beperking zou kunnen vervallen als de financiering voor maatregelen via GLB gelden (pijler 2, ANLB) zou kunnen lopen, dat wordt echter niet als kansrijk gezien. Provincies aansporen (via LOW ?) om deminimis beperking zelf aan te kaarten als LNV het niet ondersteunt. Ook een herhaalde aanvraag na 3 jaar kan een oplossing zijn als het principe wordt verlaten om eenmalig en alleen binnen 3 jaar na aanwijzing leefgebied subsidie te verstrekken. In verplaatsbare opstellingen is sprake van slijtage van netten en accu's die binnen ongeveer die 3 jaar vervanging behoeven, daarvoor is nu geen subsidie geregeld. Overwegen die koppeling te maken (betrekken in de evaluatie met aanbevelingen).

3. Bespreking ingekomen stukken

- Overzicht aanvragen. Maar 1 nieuwe aanvraag sinds vorige keer. Valt tegen maar de infrastructuur staat, over motivatie meer onder bespreekpunt 2 bij agendapunt 4.
- Opzet nieuwsbrief is akkoord.
- Antwoord op Statenvragen CDA over beschermen moeflons tegen wolven, kennis van genomen.
- Particulier; shetlandpony's ook onder subsidie? Zie hierna.
- Verzoek studente WUR contact met schapenhouders. Er zijn inmiddels zoveel verzoeken geweest dat we niet overal meer tijd in investeren. Tip aan de studenten, doe een oproep via het schapenforum op facebook en ga gewoon het gebied in op zoek naar praktijksituaties.

4. Inhoudelijke besprekingen a.d.h.v. actiepunten gebiedsgericht preventieplan.

Bespreekpunt 1: Voorgesteld is om op de factor arbeid te versnellen vanuit Gelderland. [REDACTED] en [REDACTED] hebben zich voorgenomen hierop een plan te maken. Het objectiveren blijkt lastig omdat er zo enorm veel verschillende situaties zijn. [REDACTED] wijst nog eens op de Zweedse uitwerkingen waar een bedrag per situatie is geformuleerd, al dan niet bruikbaar voor hier. Er zijn veel complicerende factoren, ook als het gaat om wijze van financiering. [REDACTED] en [REDACTED] gaan met [REDACTED] en [REDACTED] om tafel om tot een voorstel te komen.

Bespreekpunt 2: [REDACTED] gaf zijn visie op hoe we kunnen voortborduren op het inmiddels afgeronde onderzoek van [REDACTED] door middel van een praatplaat. Conclusie is dat de duiding over deelnamebereidheid prominent een plek moet hebben in de evaluatie. Attitude ten opzichte van de wolf, boosheid, murwheid over regels, met 1000 andere dingen bezig, negatieve energie, geen formulieren invullen, liever niet mee bezig, weerstand tegen gekozen oplossingen. Dit zijn allemaal mogelijke redenen die we nog kunnen aanvullen. [REDACTED] werkt het om naar een applicatie waarin we allemaal gericht nog eens kunnen aangeven wat relevant is. We bespreken dit en overige onderdelen van een evaluatie aan GS op 21 oktober om 19:30 via een Teams meeting.

Bespreekpunt 3: Overige diersoorten. Ter vergadering heeft [REDACTED] een A4 uitgereikt en toegelicht als nadere uitwerking op het eerdere stuk. Dit krijgt een vervolg in het LOW. Besproken is dat we in Gelderland in een soort pilot de verdere uitwerking willen ondersteunen zodat deze aan de praktijk kan worden getoetst. [REDACTED] gaat daartoe nu eerst bij 2 ponyhouders langs om te inventariseren wat daar precies nodig zou zijn en welke ondersteuning men zou willen. Mede op basis daarvan beslissen we een volgende keer hoe we een pilot kunnen inrichten en bekendmaken.

5. Toekomst wolvencommissie.

Bij de start in 2019 was het vertrekpunt om in ieder geval actief te zijn tot 2022 om zondende de ervaringen met het Interprovinciaal Wolvenplan in de praktijk te kunnen evalueren. Het aanstellingsbesluit van de commissie kent geen einddatum.

- ⇒ Voorstel is akkoord om in december een evaluatie te bespreken om aan GS aan te bieden. Het staat GS uiteraard vrij om zelf ook een evaluatie te organiseren.
- ⇒ Akkoord met het voorstel om voor 2022 vooralsnog een plafond voor te stellen van €200.000,- Deze subsidie loopt voorlopig gewoon door, in ieder geval voor deelnemers in de nieuwe leefgebieden. Of het stopt voor deelnemers in dat deel van het leefgebied dat straks 3 jaar geleden is aangewezen, is een element voor de evaluatie.

6. Operationele afspraken (planning), rondvraag, en sluiting

Volgende overleg is 21 oktober digitaal en fysiek op dinsdagavond 14 december 19:30 Haarhuis Arnhem. Aan [REDACTED] om op de vraag van [REDACTED] over deelname aan het onderzoeksvoorstel terug te komen. [REDACTED] volgt de ontwikkelingen in Overijssel waar gewerkt wordt aan noodsets en nagedacht wordt over een wolvenalert.

Wolvenwerkgroep 6 juli 2021

1. Welkom en opening

■■■■ heet iedereen welkom. ■■■■ worden in het bijzonder welkom geheten. Zij zijn aangeschoven voor agendapunt 3: concept rapportage Fact Finding Study en agendapunt 4: concept rapportage juridische analyse wolf.

2. Vaststelling agenda en mededelingen

■■■■ geeft aan nog even te willen stilstaan bij de de-minimissteun in relatie tot preventieve maatregelen. ■■■■ stelt voor dit bij agendapunt 7: mogelijkheden Europese cofinanciering (LIFE/GLB) te bespreken.

- Opzet inhoudsopgave en planning actualisatie wolvenplan

■■■■ heeft aan de hand van het huidige wolvenplan gekeken wat er beter en duidelijker zou kunnen. Aan de hand hiervan is een voorstel voor het herziende wolvenplan opgesteld. Leden van de werkgroep die dit voorstel willen inzien kunnen ■■■■ dit laten weten door middel van een mail. ■■■■ ontvangt graag feedback. **Voorstel is om in de september bijeenkomst tot een definitieve inhoudsopgave te komen.**

3. Concept rapportage Fact Finding Study

■■■■ geeft een korte toelichting op de fact finding study.

Opmerkingen/vragen naar aanleiding van de concept rapportage fact finding study en de toelichting hierop:

- De begeleidingsgroep benadrukt nogmaals dat zij heel tevreden zijn met het tot nu toe opgeleverde rapport.
- Het stuk over de geschiktheid van heel Nederland als potentieel leefgebied wordt gezien als een verrassende eyeopener.
 - o Ten tijde van de vorige fact finding study (2011 – 2012) was er ook in Duitsland nog vrijwel niets bekend. In de tussentijd zijn er drie habitatgeschiktheids- en draagkrachtstudies gedaan, en daaruit blijkt wel dat vrijwel alle leefgebieden geschikt zijn.
- Het rapport, zoals nu opgeleverd in eerste versie, voldoet aan de verwachting die er was.
- Complimenten voor wat er in zo'n korte tijd is opgesteld en de leesbaarheid van het rapport.
- Zal er nog verder worden ingegaan op bijvoorbeeld vergelijking Drenthe/Noord-Brabant met betrekking tot aantallen prooidieren/habitatgeschiktheid?
 - o Ja, in de tekst zal het worden uitgeschreven, maar de wens is om ook met kaarten één en ander te verduidelijken omtrent dit onderwerp.
- De vraag hoeveel wolven in Nederland kunnen leven komt ook terug in het rapport. Uit de tekst blijkt ook dat die vraag heel moeilijk te beantwoorden is, omdat het afhankelijk is van veel factoren. Ook dat is een uitkomst. Is het wijs om op basis van aannames uitspraken te doen over de hoeveelheid wolven?
 - o Gekeken is naar Duitsland en vanuit hier is de lijn doorgetrokken. Dit natuurlijk met de kanttekening dat Nederland een stuk meer versnipperd is qua natuur dan Duitsland.
- Is er ook iets te zeggen over de biomassa index in Nederland, ten opzichte van de rest van Europa? Is het genoeg in Nederland?

- Hoefdiertellingen zijn eigenlijk niet betrouwbaar, en zijn vrijwel altijd een onderschatting. Zolang wij in Nederland nog 50-80% van de hoefdieren per jaar schieten zal het wel loslopen. Als we kijken naar de dichtheden van prooi, op de Veluwe in ieder geval, maar in de rest van Nederland op het gebied van reeën ook, behoort de dichtheid van prooi in Nederland toch wel bij de hogere van Europa. Voedsel zal dus niet limiterend zijn voor het voorkomen van wolven in een gebied.
- Als suggestie wordt gegeven om, vanwege de grote hoeveelheid vragen, onder iedere vraag direct een kleine conclusie te zetten. Het verhaal daaronder zal de conclusie dan verduidelijken. Dit zal de leesbaarheid ten goede komen.
- Mag de informatie zoals nu in deze conceptversie staat al gebruikt worden?
 - Nee, in september zal de laatste versie in de wolvenwerkgroep besproken worden. Na vaststelling van een definitieve versie zal dit rapport ook in het Landelijk Overleg Wolf worden besproken.
- Gevraagd wordt naar een inschatting van de mogelijkheid en het belang voor de genetische vitaliteit van een uitwisseling van de alpiene- en de CE populatie?
 - Op dit moment is alleen de Zweeds/Noorse populatie door inteelt bedreigd. Voor de CE populatie is dat (nog) niet aan de orde. Ditzelfde geldt van de Frans alpiene populatie. De verwachting is dat de alpiene- en de CE wolf zich gaan mengen.
- Gaat de concept versie ook naar het LOW, of krijgen zij direct de definitieve versie?
 - **Deze wolvenwerkgroep krijgt de definitieve versie toegestuurd zodra deze gereed is. In ieder geval voorafgaand aan de volgende vergadering.**
 - **Het LOW gaat de definitieve versie voorgelegd krijgen in de oktober vergadering van het LOW.**

4. Concept rapportage Juridische Analyse wolf

geeft een korte toelichting op de juridische analyse wolf.

Opmerkingen/vragen naar aanleiding van de concept rapportage juridische analyse wolf en de toelichting hierop:

- In het kader van het handelingsperspectief werd er gesproken over het vangen, behandelen, vervoeren, etc. Wanneer kan de keuze gemaakt worden om te doden in dat perspectief?
 - Verschillende omstandigheden worden omschreven in het rapport waar tot doden overgegaan kan worden. Er is bijvoorbeeld geschreven over een noodbevoegdheid in geval van ernstige bedreiging van levens.
- Het doden om onnodig lijden van wolven te voorkomen (na bijvoorbeeld een aanrijding) kan nog wel beter beschreven worden. Denk daarbij aan het beoordelen door een persoon of herstel van een gewonde wolf wel of niet nog mogelijk is. Moeten dat dierenartsen zijn bijvoorbeeld?
 - Dit voorbeeld omvat wel echt diergeneeskundig handelen, dus daar zou één (of meerdere) diergeneeskundige(n) voor benaderd moeten worden. Ieder concreet geval kan natuurlijk weer net een beetje anders zijn, dus dat moet per geval goed beoordeeld worden. Wellicht dat dierenartsen uit dierentuinen of wildparken hier voor benaderd kunnen worden.
- Vanuit Duitsland worden heel duidelijk adviezen gegeven over wanneer een wolf wel of niet opgevangen moeten worden. Wordt dat ook meegenomen in dit stuk?
 - Ja.

- Vanuit ecologisch standpunt wordt opgemerkt dat wolven, zelfs zwaargewond, nog prima in staat zijn een lang leven te leiden. Dat moet zeker worden meegenomen in de beoordeling of een wolf nog kan herstellen of niet. Daarnaast wordt ook opgemerkt dat wilde wolven niet geschikt zijn voor een leven in gevangenschap. Mocht de beoordeling zijn dat een gewonde wolf niet meer kan overleven in het wild, zou de volgende stap euthanasie moeten zijn, en geen opvang.
- In paragraaf 4.3 wordt de situatie nog gemist dat een zogende teef dood gevonden wordt en er bekend is waar de welpen zitten. Wat doe je dan? Valt dat onder vervoer en vangen van een levende wolf? De wens is om dit meer uitgewerkt te zien.
- Er wordt heel veel verwezen naar het draft guidance document uit 2019. Heeft het consequenties dat er naar een draft verwezen wordt?
 - De delen die gebruikt worden zijn deels uitwerkingen van de gids documenten zoals die al bekend zijn of liggen sterk in het verlengde daarvan.
- In het stuk wordt ook ingegaan op de gunstige staat van instandhouding. Welke stappen moeten er concreet gezet worden tot er gezegd kan worden dat er beheerd wordt op basis van de Europese staat van instandhouding?
 - Deze vraag zal worden meegenomen in de verdere uitwerking van het stuk.
 - Hierbij wordt opgemerkt dat er vanuit ecologisch standpunt ook op meerdere manieren gekeken kan worden naar gunstige staat van instandhouding, bijvoorbeeld genetische getallen of juist functie binnen het ecosysteem.
- Voldoen deze stukken aan de verwachting bij de beantwoording van de vragen? Worden bepaalde zaken gemist?
 - Erg snel en goed gewerkt. Zijn natuurlijk nu nog concept stukken, maar de hoofdlijnen en de manier van aanpak voldoen aan de verwachting. Complimenten voor het vele werk wat er al gedaan is en het resultaat wat er al ligt.
- Gaat de concept versie ook naar het LOW, of krijgen zij direct de definitieve versie?
 - **Deze wolvenwerkgroep krijgt de definitieve versie toegestuurd zodra deze gereed is. In ieder geval voorafgaand aan de volgende vergadering.**
 - **Het LOW gaat de definitieve versie voorgelegd krijgen in de oktober vergadering van het LOW.**

5. Concept taxatierapport veeschade

■■■■■ geeft een korte toelichting op het concept taxatierapport veeschade.

Belangrijkste doelen voor het vernieuwen van het taxatierapport zijn het beter kunnen vastleggen van data die wordt verzameld tijdens de taxatie en het beter (geautomatiseerd) kunnen verwerken van deze data.

Opmerkingen/vragen naar aanleiding van het concept taxatierapport en de toelichting hierop:

- De grootte van het gebied wat is afgerasterd wordt nog gemist, net als de lengte van het raster.
- Beschrijving van de situatie/gebeurtenis door de schapenhouder of andere betrokkenen. Hierbij ook rekening houdend met wat er heeft plaatsgevonden na

constatering van de schade: is bijvoorbeeld een platgelopen raster weer rechtop gezet?

- Constatering of een raster wolfwerend is of niet is, is een lastige vraag voor een taxateur in het veld. Beter kan daar worden neergezet of het raster conform de eisen is zoals beschreven in de Faunaschade PreventieKit (FPK).
- De taxatierapporten zijn wel uiteindelijk een belangrijk onderdeel om eventuele ontheffingen voor probleemwolven te onderbouwen. Er moet niet onderschat worden wat de waarde is van een goed taxatierapport. De toetsing of een raster wolfwerend is of niet moet daarom wel plaatsvinden. Hierbij speelt wel mee dat de situatie verandert kan zijn tussen de tijd dat de schade is geconstateerd en dat de taxateur de schade komt opnemen. De verklaring van de dierhouder is daarom ook een belangrijk onderdeel van de taxatie.
- Er wordt nog een stuk context gemist. Wat is het doel van het aanpassen van het taxatieprotocol? Er is een bepaalde informatiebehoefte. Dit om probleemsituaties in de toekomst voorkomen, mogelijk in de toekomst eisen stellen aan de preventieve maatregelen, of gebruik te maken van de escalatieladder. De velden moeten daarvoor een heel stuk specifiekere dan dat het nu is, anders kan later niet meer worden vastgesteld of de preventieve maatregelen wolfwerend waren opgesteld of niet. Sommige elementen uit de FPK worden gemist. Denk hierbij aan het aanwezig zijn van een opstapmogelijkheid binnen een straal van 2 meter. Indien aanwezig, dan de hoogte van de opstapmogelijkheid. Toegangspoorten is nog een voorbeeld wat mist.
- Wordt er tijdens de schadeopname door de taxateur gesproken met de veehouder in hoeverre hier sprake van wolf kan zijn?
 - o De taxateurs mogen hierover geen uitspraak doen.
- Andere vormen van wolfwering worden gemist (naast afrastering), bijvoorbeeld de aanwezigheid van een kraal, een schuur of een kuddewaakhond.
- Bij sporen worden ook dingen gemist; bijvoorbeeld haren aan prikkeldraad.
- Als de claim er ligt dat er sprake is van wolfwerende preventieve maatregelen, dan zouden alle specificaties goed moeten worden vastgelegd. In sommige situaties zal al direct duidelijk worden dat er geen sprake is van wolfwerende preventieve maatregelen.

■■■■■ neemt bovenstaande punten mee en zal dit ook nog met de consultants van BIJ12 bespreken. Vervolgens wordt het teruggekoppeld richting het taxatiebureau, waarna er een nieuwe conceptversie opgesteld zal worden.

6. Tussenbalans van eerste ervaringen met gevestigde wolven

■■■■■ heeft een notitie doorgestuurd. Inhoudelijk zal deze notitie nu niet besproken worden. **Het verzoek aan de provincies die hieraan meegewerkt hebben is om deze notitie verder uit te werken en tot een eindversie te komen.** Deze eindversie zal dan doorgestuurd worden naar het LOW.

7. Mogelijkheden Europese cofinanciering (LIFE/GLB)

Het drempelbedrag de-minimissteun is vastgesteld op € 20.000,- over drie jaar. ■■■■ legt uit dat dit in Gelderland betekent dat er niet meer dan € 20.000,- aan subsidie kan worden uitbetaald voor preventieve maatregelen. Sommige grote schapenhouders gaan over dit bedrag heen. Mocht in een later stadium wellicht ook arbeidskosten gesubsidieerd gaan worden, zullen meer veehouders het drempelbedrag overschrijden. Mochten preventieve maatregelen gesubsidieerd kunnen gaan worden via Europese

financiering, bijvoorbeeld via Plattelandsontwikkeling (POP) dan kan het drempelbedrag van de-minimissteun niet voor problemen zorgen.

Afspraak is dat [REDACTED] de notitie verder uitwerkt, met daarin ook cijfers over het aantal schapen en schapenbedrijven in Nederland en om wat voor bedragen het gaat.

8. Agenda Landelijk Overleg Wolf

Op 13 juli is het volgende Landelijk Overleg Wolf. Er staan geen grote stukken op de agenda. Vanuit de wolvenwerkgroep worden geen aanvullende agendapunten voor het LOW aangedragen.

9. Verslag d.d. 15 juni 2021

Het verslag wordt akkoord bevonden.

10. Rondvraag en sluiting

In oktober zal de transboundary wolf meeting plaatsvinden in Vlaanderen. Er is opgeroepen door de organisatie om discussiepunten aan te dragen. Discussiepunten mogen naar [REDACTED] worden gemaild.

Er is een overleg geweest met de LTO over de openbaarmaking van gegevens. De LTO stond er heel constructief in. Wel gaf LTO aan dat ze het niet te verantwoorden vinden naar hun achterban dat zij pas op een dergelijk laag niveau op de hoogte worden gebracht van wolf waarnemingen. Afsproken is dat er, voordat de data op de website wordt geplaatst, nog afstemming plaatsvindt met LTO over de toelichtende tekst. Eind oktober is een volgend overleg gepland om te evalueren.

- Worden nu alleen de provincies op de hoogte gesteld daar waar schade is? Laatst was er bijvoorbeeld een schademelding uit Peize, Drenthe. Groningen hoorde pas later van de Zoogdiervereniging dat er een schademelding was en dat het wolf betrof.
 - o DNA uitslagen van de kwartaalanalyse (soort + individu) worden met alle provincies gedeeld. Maandelijkse DNA uitslagen (soort) worden tot nu toe alleen nog maar met de betrokken provincies gedeeld.
- De wens is er vanuit de provincies om ook deze maandelijkse DNA uitslagen (soort) met alle provincies te delen. Dit gebeurt nu al tot in zekere mate in het databestand wat door BIJ12 met de provincies gedeeld is, maar dan moeten provincies actief in het bestand blijven kijken of er nieuwe data toegevoegd is. Handiger zou zijn als zij ook direct op de hoogte worden gebracht bij nieuwe DNA uitslagen.
- Naar aanleiding van de doodgereden wolf in Appelscha: hoe zit het met de ontheffing Wnb voor het vervoeren en in bezit hebben van een dode wolf?
 - o **Er moet nagegaan worden hoe het zit met een ontheffing aan WENR voor het vervoeren en in het bezit hebben van een dode wolf.**
 - *Aandachtspunt voor het handelingsprotocol.*

11. Datum volgende vergadering

De geplande datum en tijd zijn: **dinsdag 21 september 2021 om 13.30 uur.**

Wolvenwerkgroep 18 mei 2021

1. Welkom en opening

█ heet iedereen welkom. █ worden in het bijzonder welkom geheten. █ (trainee bij de provincie Limburg) stelt zichzelf voor. █ (provincie Drenthe) stelt zichzelf ook voor. Hij zal █ vervangen, die zich even heeft teruggetrokken uit deze werkgroep. █ vervangt █ hebben zich afgemeld.

2. Stand van zaken goudjakhals

█ geeft een presentatie over zijn uitgevoerde onderzoek.

Opmerkingen/vragen naar aanleiding van de presentatie:

- █ gaf aan dat als de goudjakhals niet is aangewezen als beschermde soort, er toch een vrijstelling kan worden afgegeven. Waar is die conclusie op gebaseerd?
 - o De conclusie moet precies andersom zijn. Staat verkeerd in █ zijn presentatie en heeft hij daarom ook verkeerd uitgelegd.
- Begin 2019 is vanuit IPO een brief aan de Minister/het Ministerie van LNV verstuurd om de goudjakhals op te nemen als beschermde soort. Destijds is dit niet gedaan vanwege verscheidende redenen (bijvoorbeeld te weinig waarnemingen). █ stuurt deze brieven door naar de leden van de wolvenwerkgroep.
- Wat te doen als er toch schade is?
 - o Provincie Gelderland is overgegaan tot vergoeding.
- In het rapport staat dat in de Baltische Staten de goudjakhals als ongewenste exoot is bestempeld. Dat impliceert dat ze zijn uitgezet door menselijk handelen.
 - o In de literatuur is daar geen bewijs voor. Omdat de Baltische Staten ook al 'last heeft' van andere roofdieren, zoals beren en wolven, is dit 'extra' roofdier als exoot bestempeld.
- Heeft █ ook iets over monitoring gelezen? Is monitoring verplicht, omdat het hier om een bijlage V soort gaat?
 - o Dwaalgasten zijn lastig te monitoren. Bij dwaalgasten is de monitoring dan ook niet verplicht.
- Wat is er bekend over de ecologie van het dier? Dat zal een eventuele mate van overlast beïnvloeden.
 - o █ heeft niet veel kunnen vinden in de literatuur, daarom is het lastig te zeggen. De goudjakhals is een aaseter, dus hij zou goed kunnen fungeren als opruimer van dode dieren.
- Staat van instandhouding hoeft niet te worden bepaald, omdat hij nog niet 10 jaar in Nederland aanwezig is. Moet dit alleen op nationaal niveau, en niet grensoverschrijdend?
 - o Zodra de goudjakhals 10 jaar aanwezig zou zijn in Nederland, dient de staat van instandhouding te worden bepaald.
- Wat is het advies van █ zelf over de beschermde status?
 - o Als het een dwaalgast is die heel af en toe voor komt, dan zou het vanuit een ecologisch perspectief niet heel erg nodig zijn om de goudjakhals een beschermde status te geven. Als een goudjakhals vaker voor schade gaat zorgen, dan zou het vanuit dat oogpunt wel goed zijn om 'm te beschermen.
- Het Ministerie van LNV is heel blij met al het werk wat █ heeft gedaan. Vanuit het Ministerie van LNV is er nu geen voorkeur voor wel of niet beschermen. Dit zal in samenspraak met de provincies verder worden gezien.

De focus blijft liggen op een herziend wolvenplan. De goudjakhals zal hier niet verder in mee worden genomen.

3. Vaststelling agenda en mededelingen

Van een aantal punten op de agenda zal meer een stand van zaken worden besproken. Overige punten zullen wel meer inhoudelijk worden besproken. Er zijn geen aanvullende agendapunten.

3.1 Afhandeling BAC VP notitie n.a.v. opmerkingen Overijssel

De notitie is aangepast en zal komende BAC VP naar verwachting als hamerstuk worden behandeld.

3.2 LIFE aanvraag

█ heeft contact gehad met █ van de Zoogdiervereniging over de LIFE aanvraag. Er is vanuit de provincies een terughoudende houding en maar een bescheiden draagvlak. Het voorstel vanuit de Zoogdiervereniging is om de aanvraag voor het LIFE project uit te stellen naar volgend jaar. █ wil uiterlijk eind dit jaar met een oordeel hierover komen. Indien dit eerder kan, is uiteraard ook geen probleem.

Het voorstel zoals het er nu ligt, roept nog vraagtekens op, en daarmee ook twijfels over de haalbaarheid. Er moet niet te licht worden gedacht over een LIFE aanvraag, heeft meer voeten in de aarde dan gedacht wordt.

Sowieso is het een goed idee om Europese financiering te trekken, zeker in de huidige fase waarin het Interprovinciale Wolvenplan herzien wordt.

Afspraak: █ zullen gezamenlijk verkennen of en hoe (LIFE, GLB, ...) Europese cofinanciering mogelijk gaat zijn. En daarbij ook aangeven waar het oude voorstel van de ZV dient te worden gewijzigd of aangevuld. Ook dient te worden bepaald of het initiatief voor een aanvraag bij de provincies zou kunnen liggen. Bij de Wolvenwerkgroep van 15 juni zal hierover een terugkoppeling komen.

3.3 Jaarverslag wolf

In deze werkgroep is vanuit BIJ12 al eens eerder gesproken over het opstellen van een jaarverslag. Daar wordt nu aan gewerkt. Dit gaat dan over de periode 2015 tot en met 2020. In september kan er hopelijk een concept worden gedeeld.

3.4 Openbaarheid wolvendata mede n.a.v. LTO verzoek

Vanuit BIJ12 is er een overleg geweest met het ZLTO over de openbaarheid van monitoringsdata. Hier zal ook nog een tweede overleg over komen met ZLTO (█).

Volgende week hebben █ hier een overleg over, om te bespreken hoe hier invulling aan kan worden gegeven.

3.5 Voorstellen onderzoeksagenda BIJ12

De onderzoeksagenda van BIJ12 zal weer worden opgesteld binnenkort. Mochten er nog ideeën zijn over welke (wolf-gerelateerde) onderzoeken interessant zouden kunnen zijn, laat het dan vooral weten.

Onderzoek naar het verbeteren van preventieve maatregelen ter voorkoming van wolvenschade wordt geopperd als idee. Hetzelfde geldt voor onderzoek naar de factor arbeid. Kanttekening bij het laatste idee is wel dat arbeid ook bij overige faunaschade niet wordt vergoed.

Afspraak: Mochten er concrete wensen zijn is het verzoek hiertoe concrete voorstellen in te dienen bij [REDACTED]

4. Transboundary wolfmeeting status 2020

Aanstaande donderdag is de transboundary wolfmeeting 2020. Elk land krijgt een kwartier om de stand van zaken te presenteren. [REDACTED] zijn bezig om hiervoor een presentatie te maken.

Er staat nog twee discussiepunten open, die deze meeting ter sprake zullen komen.

1. MoU :Vanuit Duitsland is geopperd om te komen met een Memorandum of Understanding. Vraag is wat iedereen hiervan vindt.
 - Het kan bijdragen in de samenwerking, maar moet dat zozeer vastgelegd worden in een Memorandum of Understanding? Iedereen is het ermee eens dat dat niet zo nodig hoeft. Dit zal dan ook de boodschap zijn die we op de meeting zullen afgeven.
2. Gesprekspunten: voor nadere discussie en uitwisseling.

Enkele punten die besproken kunnen worden tijdens deze meeting zijn:

- Hoe kunnen afspraken met grensregio's praktisch worden opgesteld?
- Zijn er opvangmogelijkheden in grensregio's?
- Wat zijn mogelijkheden voor cofinanciering vanuit Europa?
- Wat werkt wel en werkt niet qua schadepreventie?
- Is er al meer bekend over de mogelijk verkeerd gedode wolf/wolvin? Hoe wordt daar in Duitsland mee omgegaan?

Ook zal worden voorgelegd hoe de samenstelling van deze meeting tot stand is gekomen. Opgemerkt wordt dat bijvoorbeeld mensen vanuit CE wolf niet genodigd zijn.

5. Communicatieplan

[REDACTED] heeft een aangepaste versie van het communicatieplan opgesteld. De grootste aanpassingen ten opzichte van [REDACTED] zijn plan zijn als volgt:

- Aantal punten is samengevoegd/gebundeld
- Er is verduidelijkt wat de verantwoordelijkheden zijn van BIJ12 omtrent communicatie en wat dit betekent
- Bij elke doelgroep zijn communicatiedoelen beschreven
- Er is verduidelijkt wie verantwoordelijk is voor welke communicatie

Er staan nog enkele beslispunten gemarkeerd, deze zullen nu worden besproken en vervolgens worden verwerkt.

- *Bepalen of wolvenmeldpunt de definitieve naam is*
 - o Er wordt uitgegaan van wolvenmeldpunt.
- *Onderzoeken waarom er weinig gebruik gemaakt wordt van financiële ondersteuning en hoe dit meer aangespoord kan worden*
 - o Tijdje geleden heeft student [REDACTED] zijn onderzoeksvoorstel toegelicht. In zijn onderzoek zal hij hier ook verder op ingaan. Het onderzoek van [REDACTED] zal daarom eerst worden afgewacht, alvorens hier verdere actie op ondernomen wordt. Voor nu niet opnemen in het plan.
- *Vaststellen of de wens tot het ontwikkelen van infosheets nog gewenst is*
 - o De website van BIJ12 zal worden geactualiseerd, ook op gebied van informatie over de wolf. Op dit moment is dan ook geen wens voor of behoefte aan aparte infosheets.

In paragraaf 3.2 staat de zin dat provincies verantwoordelijk zijn voor het vergoeden van preventieve maatregelen, maar dit is niet het geval. Provincies hebben de mogelijkheid om dit te vergoeden. Dit zal nog worden aangepast.

Daarnaast staat in het communicatieplan dat er wordt ingezet op de-escalatie, terwijl verderop juist staat dat er een tegengeluid zal worden gegeven indien er onjuiste informatie wordt verspreid. Hoe moet dit worden gezien? Bij het geven van een tegengeluid indien er sprake is van onjuiste informatie bestaat juist de kans dat er een discussie oplaait, wat juist kan zorgen voor escalatie, in plaats van de-escalatie. ■■■ licht toe dat op de website van BIJ12 neutrale, correctie informatie staat over bijvoorbeeld (recente) schademeldingen. Indien er sprake is van onjuiste informatie zal er, afhankelijk van de situatie, gepast worden gereageerd en worden gewezen op de juiste informatie op de website van BIJ12. Per situatie zal worden bekeken of dit nodig is en hoe dit zal worden aangepakt.

6. Voortgang actualisatie wolvenplan 2021

6.1 Fact finding study wolf

De offerteprocedure is afgerond. Wageningen Environmental Research gaat de fact finding study uitvoeren. Er zijn enkele tussentijdse overlegmomenten benoemd met de begeleidingsc. 6 juli zal het concept van de fact finding study worden besproken.

6.2 Analyse juridisch kader

De offerteprocedure is afgerond. ■■■ gaat de analyse van het juridische kader uitvoeren. Er zijn enkele tussentijdse overlegmomenten benoemd met de begeleidingsc. 6 juli zal het concept van de analyse van het juridische kader worden besproken.

6.3 Uitwerking draaiboek handelingsperspectief

Volgende week staat er een afspraak over de uitwerking van het draaiboek handelingsperspectief. Vanuit Noord-Brabant en Limburg is er behoefte aan een protocol voor als een wolf goed beschermd vee aanvalt.

6.4 Tussenbalans van eerste ervaringen met gevestigde wolven

De gevestigde wolf in Drenthe is weer doorgelopen naar Duitsland, dus in die zin niet meer echt gevestigd. 15 juni zal er meer output zijn over de eerste ervaringen.

Afspraak: ■■■ zal vanuit Noord-Brabant samen met ■■■ een notitie opstellen. Deze notitie zal dan ook nog met ■■■ worden afgestemd.

Afspraak: ■■■ zullen nog een bijdrage vanuit Drenthe opleveren.

Afspraak: Deze groep provincies (Geld, Dr., Fr., NB, Limb,) komen met gezamenlijke (gebundelde) notitie die op 15 juni a.s. in de werkgroep zal worden besproken.

6.5 Voortzetting tegemoetkomingsregeling

Dit punt stond niet op de agenda, maar ook aan uitwerking omtrent de voortzetting van de tegemoetkomingsregeling (diersoorten, prijsbepaling, taxatierapport) wordt gewerkt.

7. Nieuws uit de provinciale wolvencie's

Gelderland

Er was weinig nieuws uit de provinciale wolvencie van Gelderland. In juni komen zij weer bijeen.

Drenthe

Geen terugkoppeling.

Noord-Brabant

De druk om de escalatieladder te gaan volgen loopt op in Noord-Brabant. Volgende week zal de wolvencie weer bij elkaar komen.

Limburg

heeft een brief gestuurd naar zowel de wolvencie van Limburg als Noord-Brabant. In zijn brief pleit hij voor afschot van de daar gevestigde wolf. Deze brief is vooralsnog niet (breed) in de media verschenen.

Vanuit betrokkenen uit Limburg is de wens uitgesproken om BIJ12 24 uur bereikbaar te laten zijn, voornamelijk om meldingen 's avonds ook nog door te kunnen geven. BIJ12 is nu iedere dag bereikbaar van 09.00 uur tot 17.00 uur. Dat is tot op heden afdoende gebleken.

Daarnaast kwam de wens om het taxatierapport naar aanleiding van een vermoedelijke wolvenschade te delen met de getroffen veehouder. Op verzoek wordt dit al gedaan, er zal gekeken worden naar een manier om dit proactief te gaan doen. Bijv. Via een bevestiging taxatie. Werkwijze is niet anders dan bij andere taxaties.

Friesland

9 juni zal de eerste bijeenkomst plaatsvinden. Recentelijk kwamen er veel schademeldingen uit de omgeving van Heerenveen. De DNA-uitslagen van deze schademeldingen zijn nog niet bekend.

Zeeland

Komende donderdag zal het eerste wolvenoverleg plaatsvinden. ZLTO, schapenhouders en BIJ12 zijn hiervoor uitgenodigd.

8. Verslag d.d. 16 maart 2021

Het verslag wordt akkoord bevonden.

9. Rondvraag en sluiting

Niemand heeft een rondvraag.

10. Datum volgende vergadering

De voorlopige datum en tijd zijn: dinsdag 15 juni 2021 om 13.30 uur. Het verzoek om hierin te schuiven wordt niet gehonoreerd.

Wolvenwerkgroep 21 september 2021

1. Welkom en opening

■■■■■ heet iedereen welkom.

2. Vaststelling agenda en mededelingen

■■■■■ zullen eerder vertrekken, daarom zal er wat geschoven worden in de volgorde van de agenda. Agendapunten 'Mogelijkheden Europese cofinanciering' en 'Mogelijkheid Engelstalige vertaling juridische analyse en fact finding study' zullen naar voren worden gehaald.

In de BACVP zal het voortzetten van de tegemoetkomingsregeling in de huidige vorm besproken worden.

■■■■■ voegt agendapunt 'communicatie omtrent fact finding study en juridische analyse' toe aan de agenda.

3. Handelingsprotocollen

■■■■■ wil ervoor pleiten om de expertise vooral aan de voorkant in te zetten, zodat de handelingsprotocollen zoveel mogelijk dichtgetimmerd worden tot objectief meetbare gegevens. De term *meerdere* bijvoorbeeld definiëren in getallen (3, 5, 7).

Hoe om te gaan met wolvenexpertise?

Expertise kan handig zijn, maar wel moet voorkomen worden dat het gevoel begint te leven dat bevoegd gezag zich achter deze experts gaat verschuilen.

Er zijn een aantal wetenschappers die al (te) betrokken zijn geweest in het maatschappelijke debat, en daardoor teveel als 'pro-wolf' worden gezien. Hier moet mee opgepast worden. Er zijn ook een aantal wetenschappers die dat niet hebben, die ook zeer to the point zijn met veel kennis van zaken. Als voorbeeld wordt ■■■■■ genoemd.

■■■■■ wil nog terugkomen op het punt wat ■■■■■ in heeft gebracht; zij vreest dat de verwachtingen over wat de handelingsprotocollen gaan zijn uiteenlopen. Op dat punt is wolvenexpertise nodig. Hoe ■■■■■ en zij het zien is dat een onderdeel van het handelingsprotocol een procesbeschrijving gaat zijn wanneer wolvenexpertise wordt ingezet.

Op dit moment is er nog niet één lijn in hoe verder te gaan met dit onderwerp. Hier moet wel een keuze in gemaakt worden. Deze keuze kan pas gemaakt worden als de notitie verder wordt uitgewerkt. Het is een belangrijk, essentieel onderdeel om in de handelingsprotocollen te hebben. *Wie zou dat willen oppakken?*

Deze overwegingen zouden op papier gezet moeten worden. Wie zou dat willen oppakken? Het zou fijn zijn als de klussen verdeeld kunnen worden. Niemand biedt zich vrijwilliger aan, dus dit punt blijft nog even liggen. Om de deadline van oplevering van het wolvenplan te kunnen halen, is het wel van belang dat dit opgepakt gaat worden.

Kan er door worden gegaan met de vier thema's of worden er nog dingen gemist?

Bij thema 4. *overige situaties - wolf gewond aangetroffen* ontbreekt ook de optie om het dier daar te laten en verder geen actie te ondernemen (als een wolf gewond is bij een aanrijding). **Deze optie zal expliciet worden toegevoegd door** [REDACTED]

[REDACTED] geeft aan een aantal zaken te missen in de notitie, bijvoorbeeld verweesde wolvenpups, een wolf die vast komt te zitten, een wolf tegenkomen in recreatiegebied of opvang van een gewonde wolf. Ook wordt er geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen enkelvoudig of meermaals of incidenteel of langdurig.

[REDACTED] geeft aan het goed is om helder te krijgen wat de betekenis is van de drie eerste thema's. In Vlaanderen bijvoorbeeld noemen ze deze drie thema's het protocol. Wij noemen ze mogelijke conflictsituaties. In Duitsland gebruiken ze deze tabellen juist weer als oriëntatie hoe wolvengedrag geduid moet worden. De tabellen staan nu in ons wolvenplan, maar zonder duidelijke duiding en context. Dat gaat nu een beetje een eigen leven leiden, zeker nu Vlaanderen deze tabellen protocol heeft genoemd. De duiding hierin is ook lastig concreet te maken, omdat het echt afhankelijk is van het gedrag van die betreffende wolf. Daar is expertise juist weer heel belangrijk in. We moeten ver blijven van alle feitelijke situaties proberen te vatten in een protocol. Het blijft wel belangrijk dat er geduid wordt wat de grenzen zijn, wanneer zal er wel ingegrepen worden.

Hoe verder te gaan met de handelingsprotocollen?

De thema's zijn akkoord, binnen de thema's kunnen nog wel extra details benoemd worden. Verdiend nadere uitwerking [REDACTED] merkt op dat de rol van de burgemeesters hierin ook meegenomen dient te worden. [REDACTED] **zal de vertegenwoordiger van het VNG uit het Landelijk Overleg Wolf, [REDACTED] hierover contacteren.**

[REDACTED] voegt toe dat indien er zich probleemsituaties voordoen in Noord-Brabant, zij zelf ook al contact opzoeken met de gemeente, de afdeling openbare orde en veiligheid. *Wie wil verdergaan met de nadere uitwerking?* [REDACTED] wil hier aan bijdragen, maar wel met de kanttekening dat hij binnenkort waarschijnlijk voor langere tijd afwezig is.

4. Tussenbalans eerste ervaringen gevestigde wolven

[REDACTED] heeft een algemene notitie bij de overige notities van de verschillende provincies gevoegd. Daardoor is het één notitie geworden. Deze notitie kan, eventueel na wijzigingen, door naar het Landelijk Overleg Wolf.

Op- en aanmerkingen naar aanleiding van de notitie

Het grensoverschrijdende aspect er een beetje uitgelaten, waarom?

[REDACTED] heeft wel geprobeerd dit te benoemen. Bijvoorbeeld de samenwerking tussen Friesland en Drenthe, maar ook de samenwerking tussen Noord-Brabant en Limburg. Overijssel komt in het hele verhaal nog niet voor. Worden er vanuit Overijssel nog dingen gemist? Of wil Overijssel nog een notitie inleveren die toegevoegd kan worden?

Overijssel heeft een periodiek overleg, maar dat is geen officiële samenwerking. Er is nog geen notitie ingeleverd omdat er geen gevestigde wolven zijn in Overijssel, maar **er zal nog een stuk aangeleverd worden door** [REDACTED]

5. Mogelijkheden Europese cofinanciering

Er zou een ANLB pakket kunnen worden ontwikkeld om schadepreventie in wolvenleefgebied uit te kunnen financieren. Nu staat dat nog niet op de agenda, omdat de provincies nog geen standpunt hebben ingenomen hierin. Het is hoog tijd dat het wel op de agenda komt en een pakket ontwikkeld wordt. Dit kan eventueel via de betrokken IPO werkgroep.

Geld moet, ook via het ANLB, wel ergens vandaan komen. Als het aan de wolf wordt uitgegeven, kan dat betreffende geld niet meer aan iets anders uitgegeven worden.

De sector moet zich hier ook over uitspreken. Wat wil het LOW? Financiering vanuit het ANLB of financiering vanuit de provincies zelf? Als de sector niet achter financiering vanuit het ANLB staat, gaan de provincies tegen dichte deuren aanlopen.

Op dit moment twee acties:

1. Binnen de provincies/IPO agenderen, **actie om het verder in beeld te krijgen ligt bij** [REDACTED]
2. In het LOW navragen hoe zij er tegenaan kijken

In het wolvenplan een gezamenlijk standpunt innemen, bijvoorbeeld vanuit de provincies zullen preventieve maatregelen worden gesubsidieerd met middelen uit het ANLB.

Wie heeft een collega die meer van het ANLB weet? [REDACTED] **hebben een collega, [REDACTED] die veel over ANLB weet. [REDACTED] neemt contact op met [REDACTED] sluit ook aan.**

6. Opzet inhoudsopgave en planning actualisatie wolvenplan

De planning is flink aangescherpt.

Op- of aanmerkingen op doel van het wolvenplan:

Het is belangrijk om met elkaar nog eens scherp te krijgen waarom dit wolvenplan wordt opgesteld en wat voor functie het wolvenplan gaat hebben. Het nieuwe plan heeft de meeste waarde als het antwoorden gaat geven op vragen die nu spelen. De basis van het huidige wolvenplan is goed, maar er zijn natuurlijk nieuwe ervaringen,= en er is een fact finding study en juridische analyse opgesteld en de wens bestaat om handelingsprotocollen uit te werken.

Het wordt een plan wat het huidige wolvenplan vervangt. Er is ook altijd gesproken over een actualisatie van het wolvenplan.

Moet er al helderheid zijn over wat gezamenlijk en afzonderlijk wordt gedaan, voornamelijk op juridisch vlak? Gaan er generieke ontheffingen worden aangevraagd, of separaat?

Dat kan, maar dat zou een vervolgactie zijn. Eerst moet inderdaad vastgesteld gaan worden hoe zulke dingen aangepakt gaan worden. Net zoals bijvoorbeeld met de tegemoetkomingsregeling, die is landelijk generiek, maar de subsidieregeling stelt iedere provincie dan weer afzonderlijk op.

Aan het doel zal nog worden toegevoegd dat nieuwe ervaringen en inzichten zullen worden verwerkt in het plan.

Heeft dit gevolgen voor de opzet van het plan? Kunnen we in de opzet niet beginnen met de opgedane ervaring en wat we daarmee gaan doen? In het tweede deel kan dan terugkomen wat we al wisten en meenemen uit het eerste plan.

Of juist alleen uitbrengen wat nieuw is?

[REDACTED] geeft aan dat haar traineeship opdracht hier op aansluit. Ze geeft aan dat zij graag wil meedenken hierin, maar dat ze wel inhoudelijke kennis mist hier en daar.

[REDACTED] kijkt samen met [REDACTED] naar wat het zou betekenen als we alleen al het nieuwe zouden opnemen in het wolvenplan.

Planning

16 juni is een BACVP waarin het wolvenplan vastgesteld zou kunnen worden. Het is niet gunstig om deze vaststelling over de zomer te tillen, want dat zou wel te laat zijn.

Dit zou wel betekenen dat eind dit jaar, begin volgend jaar (uiterlijk januari) het eerste concept wolvenplan klaar zou moeten zijn. Hiervoor moet nog veel gedaan worden.

Veel provincies blijken weinig tijd te hebben om mee te schrijven aan dit plan. Er wordt geopperd om hulp te in schakelen van een bureau o.i.d., omdat anders de planning waarschijnlijk niet gehaald gaat worden. [REDACTED] geeft aan dat zij veel teksten zal gaan

schrijven aan de hand van de stukken die al voorhanden zijn: het huidige interprovinciale wolvenplan, de fact finding study, de juridische analyse en de notitie omtrent de eerste ervaringen. De enige uitvraag die dus bij de provincies wordt neergelegd gaat over de informatie die nog niet bekend is, zoals ook is gedaan met de handelingsprotocollen.

Het zou het meest handig zijn als de provincies die ergens het meeste ervaring in hebben, het stuk voor hun rekening kunnen nemen wat daarover gaat. Bijvoorbeeld Friesland heeft veel ervaring met samenwerking met omliggende provincies. Andere provincies kunnen leren van die opgedane ervaring.

Wordt het plan ook door het IPO bestuur vastgesteld? Indien dat zo is, moet er ook in de planning rekening gehouden worden met het zomerreces. **gaat dit na.**

heeft een notitie doorgestuurd met punten waar beleidskeuzes over gemaakt moeten worden. Nu zal er niet inhoudelijk op deze punten worden ingegaan, maar worden er nog punten gemist of staan er juist punten op die er niet op zouden hoeven staan?

- Faunabeheer wordt toegevoegd
- Fundamentele vergunningsverlening gezamenlijk of separaat
- Samenwerking met LNV, provincies zijn bevoegd gezag, maar LNV is aanspreekpunt voor Europa

In Gelderland is een wolvenconsulent aangesteld. Is dat iets wat landelijk doorgetrokken kan worden? In Gelderland is de wolvenconsulent per 1 september begonnen, dus er is nog niet heel veel ervaring mee op dit moment. Er kan dus ook nog niet zoveel over gedeeld worden.

7. Rapportage fact finding study

haalt een zin in uit de fact finding study omtrent het wolvenhek, die nu niet helemaal klopt. Hij zou dit graag aangepast zien. **neemt dit mee.**

8. Rapportage juridische analyse

Dit agendapunt is niet besproken.

9. Mogelijkheden Engelstalige vertaling fact finding study en juridische analyse

Wat kan LNV hierin betekenen?

LNV heeft een vertaalbureau, maar zulke uitgebreide stukken kunnen ze niet zelf vertalen, dus dat zal uitbestede gaan worden. Dat is mogelijk, maar vanuit het Ministerie van LNV wil wel graag de meerwaarde zien van de vertaling. De juridische analyse bijvoorbeeld was het Ministerie van LNV geen opdrachtgever van. Vanuit het kader van internationale samenwerking op dit dossier kan het wel gewenst zijn om deze stukken vertaald te hebben. **gaat na of hij voor deze opdracht een offerte kan opvragen en zal dit doen als dat mogelijk is.**

10. Communicatie omtrent fact finding study en juridische analyse

Op 5 oktober zullen deze stukken openbaar worden gemaakt en gepubliceerd worden op de website. Het Landelijk Overleg Wolf heeft dan ook de mogelijkheid gehad de stukken in te zien voordat ze gepubliceerd worden. is in afstemming met WENR en LNV om dit op te pakken. Er zal low profile gecommuniceerd worden, via de website en social media van BIJ12 en de overige betrokken organisaties. Ook zal het ministerie van LNV de kamer informeren over de komst van deze rapporten.

11. Onderzoeksagenda voor de wolf/voorstel innovatieve rasters

■■■■■ roept op om wensen tot (nader) onderzoek bij hem in te dienen. Er is, zowel qua tijd als financieel, ruimte binnen de onderzoeksagenda van BIJ12 om onderzoek te doen.

12. Transboundary wolf meeting

■■■■■ zou graag weten wie er allemaal naar de transboundary wolf meeting gaat. Bij deze de oproep om dit nog door te geven indien dat nog niet gedaan is.

13. Verslag vorige bijeenkomst d.d. 6 juli 2021

Het verslag wordt vastgesteld.

14. Agenda Landelijk Overleg Wolf 5 oktober 2021

Op 5 oktober 2021 is het volgende Landelijk Overleg Wolf. We zijn uitgenodigd bij ■■■■■ om buiten te kijken naar verschillende afrasteringen. Het is dus op locatie dit keer, wat ook goed gaat zijn voor het informeel treffen van elkaar. ■■■■■ en ■■■■■ zullen erbij aanwezig zijn om de fact finding study en juridische analyse toe te lichten. ■■■■■ wil verder de inhoudsopgave van het wolvenplan op de agenda zetten.

15. Nieuws uit de provinciale wolvencommissies

Omwille van de tijd wordt dit agendapunt voor nu overgeslagen.

16. Rondvraag en sluiting

■■■■■ wil nog even terugkomen op het onderzoeksvoorstel innovatieve maatregelen; en dan vooral fladry en 90 centimeter netten. Voordat een dergelijk voorstel gehonoreerd wordt zou dat echt inhoudelijk besproken moeten worden. 120 centimeter net is Arbo technisch wel zwaar, maar 90 centimeter met een extra draad op 120 centimeter zou ook prima zijn. Fladry is een te kortdurend afschrikmiddel.

Jammer dat er niet ook gedacht is aan de versteviging van de onderste draad, zodat de aarding beter is en ook in oneffen heideterrein de preventieve maatregelen goed genoeg zijn. Vanuit de herders is vraag naar een oplossing voor dat probleem.

17. Datum volgende vergadering

Op **4 oktober 2021 om 10.00 uur** is een extra wolvenwerkgroep ingepland. Hierin zal ook de al even kort besproken notitie met beleidskeuzes ten tafel komen.

Bijeenkomst Klankbordgroep Fauna op 22 april 2021

Door de Provincie Gelderland wordt een maal per half jaar een bijeenkomst georganiseerd voor alle personen en/of instellingen die iets van doen hebben met het faunabeleid in Gelderland. Op 22 april was ook VhE ingelogd om digitaal deel te nemen aan deze informatieve en nuttige bijeenkomst.

██████████ gaf een presentatie over de ervaringen met wolven op de aanwezige faunapassages. Door vrijwilligers van VhE olv ██████████ worden op diverse ecoducten op de midden Veluwe camera's uitgelezen om het passeren van diverse wildsoorten te registreren. Vooral op de nieuwe ecoducten was er druk verkeer ook van de diverse wolven in dat leefgebied. Zo waren er opnames van het ecoduct Aardmansberg, ██████████ waar regelmatig wolven visa versa passeren. Dit was een kleine voorproef op een presentatie in de toekomst door ██████████ ven Vereniging het Edelhert over het gebruik van tunnels en ecoducten. Een tweede presentatie werd door de Jagersvereniging verzorgd en behandelde de

2. Zijn de geruchten waar dat er wolven op de Veluwe zijn uitgezet?

Volgens ██████████ van het Wolvenmeldpunt is het antwoord heel simpel, die geruchten zijn klinkklare onzin, van alle wolven op de Veluwe zijn de DNA profielen bekend en weten we exact waar deze dieren vandaan komen. (zie kaart)

Door de oprichting van ons Wolvenmeldpunt (zoogdiervereniging) en de samenwerking van een aantal instituten zoals het Belgisch instituut INBO, Wageningen Universiteit en het Senckenberg instituut uit Duitsland is er een database opgebouwd waarin alle profielen te vinden zijn van alle wolvenroedels in het West Europese laagland. De herkomst van de wolven uit Nederland zijn exact terug te vinden in het roedels van afkomst. Dus... die geruchten komen uit de antiewolvenhoek zijn niet onderbouwd en zijn pertinente onzin en kletspraat. Er is voldoende documentatie om deze geruchten naar het rijk der fabelen te verwijzen!

5. De FBE meldt dat er in goede samenwerking met de Zoogdiervereniging en Das & Boom een FBE monitoringsplan is opgesteld om de wolf, goudbandjakhals, bever, steenmarter en das te volgen.

To: WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]; [redacted].nl]; [redacted]
[redacted]eu]; [redacted]@gmail.com];
[redacted]@gmail.com'; [redacted]@gmail.com]; [redacted]@hotmail.com [redacted]@hotmail.com]; [redacted]
[redacted]@gmail.com]; [redacted]@Natuurmonumenten.nl]; [redacted]
[redacted]@ [redacted].com]; [redacted] KplusV [redacted]@kplusv.nl) [redacted]@kplusv.nl]

From: WOLVENCOMMISSIE

Sent: Wed 3/11/2020 1:07:08 PM

Subject: Verslag overleg dinsdag 10 maart

Received: Wed 3/11/2020 1:07:09 PM

[Verslag gebiedscommissie wolven 10 maart 2020 concept.docx](#)

Beste mensen,

Hierbij het conceptverslag van ons overleg gisteren. In het verslag enkele actiepunten.

Morgen mail ik de betreffende commissieleden de benodigde stukken voor nadere beoordeling.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Wolvencommissie (ZLTO kantoor en via MS Teams)
Verslag 22 juni 2021

Aanwezig:

Provincie Noord-Brabant
ZLTO
Platform Kleinschalige Schapen- en
Geitenhouders (KSG)
TBO's (SBB, NM, BrL)
FBE, DB-lid/bureau
BPG (Brabants Particulier Grondbezit)
gemeente Heeze-Leende
Zoogdiervereniging
LTO-vakgroep Schapenhouderij
Vereniging Gescheperde
Schaapskuddes in Nederland (VGSN)
tekstschrijver
[redacted] bij ZLTO
Provincie Noord-Brabant (notulist)

- 1. Opening en mededelingen**
- 2. Voorstellen nieuw commissielid**

[redacted] opent de vergadering waarbij hij aangeeft dat het bijzonder is om elkaar na zo'n lange tijd weer fysiek te ontmoeten. Speciaal woord van welkom aan [redacted] nieuw commissielid en opvolger van [redacted].

Verder geeft hij aan dat er een datum is gevonden voor het overleg met een aantal commissieleden, zoals door [redacted] in de vorige vergadering is aangegeven.

- 3. Vaststellen agenda**

[redacted] geeft aan dat de bespreking van het preventieplan deze vergadering als eerste besproken zal worden.

Tevens het verzoek vanuit een aantal commissieleden om de stukken eerder toegezonden te krijgen om zo beter voorbereid aan de vergadering te kunnen deelnemen. De stukken zijn vaak al eerder beschikbaar in Teams, helaas ontvangen sommige commissieleden geen bericht als er stukken binnen Teams gezet worden.

- 4. Verslag vorige vergadering/actielijst**

Ter vergadering wordt besloten om in het verslag van 27 mei, onder punt 7 **Stand van zaken wolf Brabant/Limburg** ([redacted]) *Situatie en aanpak Groote Heide* de zin [redacted] stelt afschot voor maar dit gaat de commissie te ver' uit het verslag te halen.

Ter vergadering wordt n.a.v. het eerste actiepunt van de actielijst (22.04) nogmaals aandacht gevraagd voor een gelijke informatiepositie.

N.a.v. actiepunt 3 uit de vergadering van 27 mei geeft [redacted] aan dat de genoemde notitie in de week van 29 juni in Gelderland wordt besproken. [redacted] zegt toe deze notitie alsnog te mailen.

N.a.v. de actielijst (punt 4, vergadering 27 mei) geeft [redacted] aan dat hij contact heeft gehad met [redacted] en hem namens de commissie heeft uitgenodigd voor een gesprek. [redacted] verblijft op dit moment in het buitenland maar wil na terugkomst in Nederland graag ingaan op het aanbod.

█ geeft n.a.v. de actielijst aan dat iedereen gelijktijdig binnen Teams aan de stukken kan werken, maar dat █ de regie heeft.

Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

5. Terugkoppeling Landelijk Overleg Wolven (█)

Niet specifiek aan de orde geweest.

6. Stand van zaken wolf Brabant/Limburg (█)

█ heeft ter vergadering een korte toelichting gegeven m.b.t. de wolf in Brabant/Limburg waarbij hij aangeeft dat er in Sterksel (wolgenleefgebied) afgelopen maand, 2 maal schapen zijn gedood bij een schapenhouder die zijn schapen niet beschermd. Omdat het niet de eerste keer is dat er bij hem schapen zijn gedood is dit aangegeven bij ZLTO en die heeft aangeboden hem te helpen. █ geeft aan dat deze situatie de aandacht heeft van Sociaal Werk bij ZLTO.

Verder heeft █ een melding ontvangen van een doodgereden wolf nabij grens Breda-België, maar navraag bij verkeersdiensten heeft niks opgeleverd.

█ geeft aan dat het in zijn gebied wat aan het rommelen is waarbij hij aangeeft ervoor te moeten waken dat er negativiteit ontstaat. Het is volgens █ belangrijk om oog te hebben voor het gedrag van de wolf en de problemen die deze veroorzaakt. Volgens hem goed om de volgende fase voor te bereiden en actief te communiceren over de plannen met o.a. de bouwwatch.

7. Presentatie adviesrapport preventie (stagiair bij ZLTO █)

Ter vergadering heeft █ een presentatie gegeven over zijn onderzoek naar preventie en de behoeften en reactie van veehouders daarop. Resultaten worden beschikbaar gesteld

8. Communicatie en nieuwsbrief

Ter vergadering wordt geconcludeerd dat het goed is om meer naar buiten toe te communiceren, waar we mee bezig zijn. █ maakt een opzet in de vorm van een nieuwsbrief en stuurt deze rond. Het is niet de bedoeling dat er een uitgebreid communicatieplan wordt gemaakt, de focus moet liggen op het preventieplan. Actie █

9. Preventieplan, relevante discussiepunten, hulpvragen subsidieregeling

█ heeft dit punt ingeleid door aan te geven dat de provincie en de schapenhouders zo snel mogelijk een subsidieregeling willen. Op dit moment gaat de aandacht veel uit naar proces en beleidsmatige zaken. █ stelt voor om te focussen op een zo simpel mogelijk subsidieregeling met daarnaast aandacht voor een aantal beleidsmatige zaken. En daarna kijken welke beleidsmatige zaken er door deze commissie opgepakt moeten worden en welke op landelijk niveau.

Ter vergadering is n.a.v. het voorliggende preventieplan gesproken en gediscussieerd over een aantal onderwerpen waar de commissie over moet beslissen o.a.

Andere diersoorten, wijze van subsidiering, framing, toespitsen hoogte van de subsidie, hoogte van het hek, aanwijzing van het gebied, zo neutraal mogelijk formuleren, bij de feiten blijven, gemeenschappelijk belang (zorg dat niet alle schade bij 1 partij terecht komt), zwervende wolf, eruit halen van honden- en ganzenschade, technische maatregelen, pilots, eventueel opnemen

van terugwerkende kracht, collectieve aanpak, wie komt er in aanmerking, samenwerking tussen dierhouders stimuleren via extra bijdrage in de subsidieregeling, plan schrijven op de gemiddelde wolf, wettelijke kaders.

Afspraak gemaakt om zoveel als mogelijk structuur aan te brengen in het plan zodat het in een volgende vergadering beslissingsrijp gemaakt kan worden, met voldoende ruimte om zaken te bespreken. Tijdens de vergadering vraagt [REDACTED] daartoe om prioritaire beslispunten concreet te benoemen. Deze worden geïnventariseerd en de volgende vergadering voorgelegd om te bespreken. Actie [REDACTED]

10. Pilot rundvee, [REDACTED]

Dit agendapunt is niet behandeld.

11. Rondvraag

[REDACTED] doet de oproep om wijzigingen, opmerkingen of andere zaken om deze door te geven aan [REDACTED].

Besloten wordt om voor de zomervakantie nog een vergadering in te plannen, te weten donderdag 15 juli 15.00- 17.00 uur op het Provinciehuis Den Bosch.

Tijdens deze vergadering concentreert de commissie zich dan op de beslispunten. Ten behoeve van een goede voorbereiding zullen de stukken circa 2 weken vooraf toegestuurd worden.

Actielijst vergadering Wolvencommissie 2021

	Datum verg.	Actie	Verantw.	Deadline
1.	22.04	Beschikbaar stellen van relevante stukken anders dan de agenda en verslagen om zo te zorgen dat iedereen in een gelijke informatiepositie zit. Kijken naar een praktische afspraken m.b.t. consultaties met achterbannen.	[REDACTED]	
	22.06	In de vergadering van 27 mei wordt nogmaals aandacht gevraagd voor een gelijke informatiepositie.	[REDACTED]	
1.	27.05	[REDACTED] plant met een aantal commissieleden een aparte afspraak in.	[REDACTED]	
2.	27.05	[REDACTED] geeft aan mogelijkheden te onderzoeken voor wat betreft het naar voren halen van landelijke onderwerpen zoals andere diersoorten in de planning.	[REDACTED]	
3.	27.05	[REDACTED] mailt de notitie die hij heeft gemaakt voor Gelderland aan [REDACTED] en [REDACTED] zorgt ervoor dat de andere commissieleden deze ook ontvangen.	[REDACTED] [REDACTED]	

		Komt terug op de volgende vergadering van deze commissie.	██████	
	22.06	De notitie wordt in de week van 29 juni in Gelderland besproken. ██████ zegt toe de notitie alsnog te mailen.	██████	
4.	27.05	██████ neemt contact op met ██████████ om een gesprek in te plannen met hem, ██████████	██████	
	22.06	██████ heeft telefonisch contact gehad met ██████████ en hem genodigd voor een gesprek. ██████ verblijft op dit moment in het buitenland maar wil na terugkomst in Nederland graag ingaan om dit verzoek		
1	22.06	██████ maakt een voorzet voor een Nieuwsbrief en stuurt deze rond	██████	
2.	22.06	Ter vergadering zegt ████████ toe om een lijst met besispunten voor te leggen aan de commissie en in de volgende vergadering te bespreken.	██████████	

Wolvencommissie (via MS Teams)
Verslag 27 mei 2021

Aanwezig:

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]
Provincie Noord-Brabant
ZLTO
Platform Kleinschalige Schapen- en
Geitenhouders (KSG)
TBO's (SBB, NM, BrL)
FBE, DB-lid/bureau
BPG (Brabants Particulier Grondbezit)

gemeente Heeze-Leende

vervanging [REDACTED] Zoogdiervereniging
Provincie Noord-Brabant (notulist)

Afwezig:

[REDACTED]

Zoogdiervereniging
LTO-vakgroep Schapenhouderij

1. Opening en mededelingen

Na de opening van de vergadering geeft [REDACTED] aan dat de emoties bij de commissieleden vaak hoog oplopen en dat het op zich niet erg is dat er meningsverschillen zijn maar hij heeft wel problemen met uitlatingen buiten de commissie om waarin je je wederzijds niet kunnen verdedigen. [REDACTED] geeft daarop aan dat hij binnenkort met een aantal commissieleden die daarin een rol kunnen spelen een aparte afspraak inplant om gezamenlijk dit op te lossen en te komen tot een werkbare situatie. (Actie [REDACTED])

Op aangeven van [REDACTED] neemt [REDACTED] ook de gesprekken in Whatsapp mee in deze afspraken. [REDACTED] geeft aan het een goed voorstel te vinden van de voorzitter om met verschillende partijen aan tafel te gaan waarbij hij benadrukt dat beschuldigingen wel onderbouwd moeten worden en dat de Zoogdiervereniging ontstemd is dat er nu geen onderbouwing is op de beschuldigingen die o.a. geuit zijn in de media tegen de Zoogdiervereniging en het Wolvenmeldpunt.

2. Vaststellen agenda

Er worden geen nieuwe agendapunten toegevoegd.

3. Kennismaking tekstschrijfter [REDACTED]

Tijdens de vergadering heeft [REDACTED] zich kort voorgesteld. Zij is door de provincie gevraagd om het plan dat gezamenlijk opgesteld wordt te redigeren.

Op dit moment heeft zij de aangeleverde bijdragen achter elkaar gezet en er opmerkingen bij geplaatst.

4. Verslag vorige vergadering en actiepunten

N.a.v. het verslag informeert [REDACTED] naar de stand van zaken m.b.t. pilot die 1 maand terug is aangeleverd door ZLTO.

[REDACTED] heeft daarop aangegeven dat gezien de probleemsituatie bij schapenhouders daar nu de prioriteit ligt. Wat niet wil zeggen dat de pilot van ZLTO niet opgepakt wordt maar we eerst moeten verkennen hoe we hiermee omgaan i.r.t. lopende discussies op landelijk niveau. [REDACTED] geeft aan dat ze vindt dat de Provincie hier eigen verantwoordelijkheid moet nemen en niet moet wijzen naar het landelijk overleg. [REDACTED] geeft aan dat het voor ZLTO niet aanvaardbaar is zoals het nu aangegeven wordt en stelt voor om in ieder geval in overleg te gaan met de getroffen ondernemers

en stelt dat de situatie in Brabant duidelijk anders is dan in Gelderland. ZLTO wil middelen om met de ondernemers in het gebied aan de slag te gaan. [REDACTED] geeft aan dat er geen middelen gereserveerd zijn voor dit soort pilots dus voor een opdracht het belang en draagvlak goed moet worden onderbouwd.

[REDACTED] vraagt om begrip aan ZLTO waarbij hij aangeeft dat er een natuurlijk spanningsveld is tussen de regels die je met elkaar afsprekt en de systematiek die gehanteerd wordt en de actualiteit die vraagt om een ad hoc oplossing. [REDACTED] geeft aan mogelijkheden te onderzoeken voor wat betreft het naar voren halen van landelijke onderwerpen o.a. andere diersoorten in de planning. Actie [REDACTED]

[REDACTED] geven aan er op zijn minst voor de vergadering overleg had moeten zijn met ZLTO, de gevolgde procedure is nu niet de juiste geweest.

[REDACTED] geeft aan dat hij de scherpste m.b.t. het leefgebied mist in het verslag. [REDACTED] geeft aan dat we nu de gemeenten begrenzen, waar daadwerkelijk de wolf-waarnemingen zijn gedaan met de clausule dat indien er nieuwe inzichten of waarnemingen zijn om het leefgebied te wijzingen dit ook gedaan wordt.

In het verslag van 22 april wordt gesproken over Helmond, dit moet echter Deurne zijn.

[REDACTED] is met juristen in overleg of het een besluit is dat door GS genomen moet worden of dat dit geen formeel besluit is.

Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

5. Ingekomen post

- Brief [REDACTED]
In overleg met [REDACTED] is de brief ook gedeeld met de commissieleden.
- Brief [REDACTED]

6. Terugkoppeling Landelijk Overleg Wolven ([REDACTED])

[REDACTED] geeft aan dat hij de betekenis, status en behandeling van actuele zaken uitgeschreven heeft in een notitie en dat deze notitie voor het volgende landelijke overleg op de agenda staat. Verder heeft hij voor Gelderland, in overleg met de secretaris daar en op verzoek van [REDACTED] op een rij gezet welke zaken nog in Gelderland opgepakt worden door de commissie daar en welke op landelijk niveau, wat doen we zelf, wat moet er zo snel mogelijk op nationaal niveau en wat kan wachten tot het wolvenplan 2.0.

[REDACTED] mailt dit aan [REDACTED] en [REDACTED] zorgt ervoor dat de andere commissieleden deze ook ontvangen. Komt terug op de volgende vergadering van deze commissie. (Actie [REDACTED])

7. Stand van zaken wolf Brabant/Limburg [REDACTED]

- *Situatie en aanpak Groote Heide*
Ter vergadering is door [REDACTED] een korte toelichting gegeven m.b.t. de situatie Groote Heide, waarbij [REDACTED] ook de brief van [REDACTED] en zijn zienswijze aangestipt heeft. [REDACTED] stelt afschot voor maar dit gaat de commissie te ver. Vervolgstep zou het verjagen van de wolf kunnen zijn. Voorstel is nu om bouwwatch in te zetten, een camera op een lantaarnpaal om zo het gebied 360 graden te kunnen bekijken. Dit is ook afgestemd met Limburg. Op dit moment worden locaties hiervoor verkend.
Dit onderzoek is van belang om de eerste stap van de escalatieladder in het interprovinciaal wolvenplan te kunnen uitvoeren. Ander onderdeel van de aanpak is de inzet van kuddebewakingshonden en Turbo-fladry. Deze pilot is in opdracht van

provincie Brabant na afstemming in de commissie gestart door St. Ark Natuurontwikkeling en Canine efficiency. Zij gaan op zoek naar goed gesocialiseerde honden die na overleg met schapenhouders en terreinbeheerder worden ingezet. De kennis en ervaringen uit de pilot, kunnen door de commissie gebruikt worden voor het preventieplan.

■■■■■ merkt op dat ze graag ook de internationale context wil toevoegen aan het tekstdeel wat gaat over de escalatieladder en de relatie met de gunstige staat van instandhouding. (Actie ■■■■■)

N.a.v. een korte discussie in de vergadering wordt afgesproken dat ■■■■■ contact opneemt met ■■■■■ om een gesprek met hem in te plannen waarbij naast ■■■■■ ook een aantal andere commissieleden aanwezig zijn. Zowel ■■■■■ hebben aangegeven dat zij bij dit gesprek aanwezig willen zijn. (Actie ■■■■■)

■■■■■ heeft ter vergadering haar zorgen geuit m.b.t. draagvlak op het moment dat er vastgehouden moet worden en er in een probleemsituatie niets meer gedaan kan worden (het niet doden van de wolf / einde escalatieladder). Juridisch kan het nu niet.

■■■■■ Hij heeft daar ervaren dat de formele juridische kaders oprekbaar zijn. Zorgvuldig proces is noodzakelijk waarbij de uitkomst ongewis is. Hij doet de oproep om elkaar op de hoogte te houden van ideeën, suggesties en meningen hierover.

- *Wolf Dinteloord - Kalmthoutse Heide*

Op 25 april fotografeerde een wandelaar een wolf in Dinteloord. Dit was het startmoment voor een reeks spoed-overleggen, adviezen, noodmaatregelen en interventies. Op social media lopen de discussies hoog op terwijl de politiek en pers aandachtig meekijken over de schouder. Afspraak is gemaakt om binnenkort met terreinbeheerders, en schapenhouders een overleg te plannen v.w.b. communicatie en monitoring en uitwisseling van informatie.

8. Preventieplan vervolg aanpak

■■■■■ heeft de stukken samengevoegd en de dubbelingen verwijderd. ■■■■■ neemt de regie om alles samen te voegen en neemt met eenieder contact op v.w.b. afstemming, eventueel aanleveren en/of herschrijven en gezamenlijk aanpassen. Zij zorgt voor de samenhang in de teksten. Het concept wordt na de individuele afstemming voorgelegd aan de andere commissieleden. (Actie ■■■■■)

■■■■■ vraagt hoe we gaan zorgen dat de punten die op papier komen ook inhoudelijk kloppen waarop ■■■■■ aangeeft dat er een aantal punten zijn die in de commissie besproken gaan worden. De selectie van discussiepunten wordt gemaakt door de ■■■■■ en ■■■■■ en ook welke geagendeerd moeten worden in een volgende vergadering.

Eventuele deskundige info kan ook ingehuurd worden.

Afspraak wordt gemaakt om de stukken voor het preventieplan op de agenda te zetten van de volgende vergadering waarbij gekeken wordt naar volledigheid en inhoud. (Actie ■■■■■)

Voor de vergadering de oproep aan iedereen om opmerkingen kenbaar te maken aan ■■■■■. (Actie allen)

Voor wat betreft de vervanging van [REDACTED] wordt gekeken of iemand anders vanuit het bestuur hem kan vervangen. Als dit niet op korte termijn gebeurt dan wordt er gekeken wie hem moet vervangen bij het te schrijven stuk.

9. WVTTK/Rondvraag

Voor wat betreft de vervanging van [REDACTED] wordt besloten om even af te wachten en wat de consequenties zijn, mocht een andere vertegenwoordiger vanuit zijn bestuur niet lukken. Komt de volgende vergadering terug.

[REDACTED] vraagt aandacht om zo snel mogelijk iets te doen met de escalatieladder.

Volgende vergadering staat gepland op 22 juni 14.30 uur

Actielijst vergadering Wolvencommissie 2021

Datum verg.	Actie	Verantw.	Deadline
22.04	Beschikbaar stellen van relevante stukken anders dan de agenda en verslagen om zo te zorgen dat iedereen in een gelijke informatiepositie zit. Kijken naar een praktische afspraken m.b.t. consultaties met achterbannen.	[REDACTED]	
27.05	[REDACTED] plant met een aantal commissieleden een aparte afspraak in.	[REDACTED]	
27.05	[REDACTED] geeft aan mogelijkheden te onderzoeken voor wat betreft het naar voren halen van landelijke onderwerpen zoals andere diersoorten in de planning.	[REDACTED]	
27.05	[REDACTED] mailt de notitie die hij heeft gemaakt voor Gelderland aan [REDACTED] en [REDACTED] zorgt ervoor dat de andere commissieleden deze ook ontvangen. Komt terug op de volgende vergadering van deze commissie.	[REDACTED] [REDACTED]	
27.05	[REDACTED] neemt contact op met [REDACTED] om een gesprek in te plannen met hem, [REDACTED] en [REDACTED] en [REDACTED]	[REDACTED]	
27.05	[REDACTED] plant afspraken met iedereen v.w.b. de ontbrekende informatie voor het preventieplan.	[REDACTED]	
27.05	Afspraak wordt gemaakt om de stukken preventieplan op de agenda te zetten van de volgende vergadering waarbij gekeken wordt naar volledigheid en inhoud.	[REDACTED]	

27.05	Voor de vergadering de oproep aan iedereen om opmerkingen m.b.t. de stukken preventieplan kenbaar te maken aan [REDACTED]	Allen	
-------	---	-------	--

Verslag

Datum
1 juli 2020

Zaaknummer
2020-000434

Blad
1 van 3

Onderwerp

Oordeelsvorming gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe (PS2020-371)

Aanwezig

Voorzitter:

Vertegenwoordigers fracties: mw. Boender (VVD), mw. Van Roozendaal (FVD), dhr. Tolkamp (CDA), mw. Berserik (GroenLinks), mw. Jeurink (PvdA), dhr. Kanis (D66), dhr. Rebel (ChristenUnie), dhr. Bossmann (PVV), mw. Claassen (SP), dhr. Wijnne (SGP), dhr. Van der Veer (PvdDieren), dhr. Bakkers (50PLUS)
Namens Gedeputeerde Staten: Peter Drenth
Namens Griffie:

Opening en mededelingen

De voorzitter opent de vergadering om 11.15 uur.

Spreekrecht

Hievan wordt geen gebruik gemaakt.

Beraadslaging

De VVD steunt het besluit van GS om de adviezen over te nemen. Er is plek voor enkele roedels. Hoe gaan GS dan om met het groeiende aantal roedels in relatie tot het beschikbare leefgebied? Gaan GS onderzoeken of leefgebied kan worden uitgebreid? De fractie benieuwd naar de verdere uitwerking van de escalatieladder. Een wolf die ondanks preventie toch een gevaar vormt moet eventueel ook kunnen worden afgeschoten door een omwonende met een wapenvergunning. Gaat het schadepreventieplan ook gelden voor andere particulier gehouden dieren?

FVD ziet in Nederland geen plek voor de wolf. Wolven maken vele slachtoffers en dierenhouders vrezen voor de veiligheid van de dieren. Zie bijvoorbeeld de reactie van park De Hoge Veluwe over de moeflons. FVD vraagt of GS bereid zijn om in de escalatieladder de mogelijkheid van afschot nadrukkelijk op te nemen in combinatie met het instellen van wolvenvrije zone. Afschot is noodzakelijk en onvermijdelijk en hiervoor zijn kaders nodig. Zijn GS bereid om de maatregelen uit te breiden wanneer de wolf zich verder verspreid. En komen ook andere diersoorten in aanmerking voor de schaderegeling?

Het CDA is blij dat GS alle adviezen overnemen. Maar dan ook het onderzoek naar wolvenvrije zone en een corridor. Zijn GS bereid om de kosten van afrasteringen te vergoeden inclusief onderhoud en arbeidskosten?

Markt 11 | 6811 CG Arnhem
Postbus 9090 | 6800 GX Arnhem

026 359 99 99
post@gelderland.nl
www.gelderland.nl

BNG Bank Den Haag
NL74BNGH0285010824
BIC-code BNG Bank: BNGHNL2G

Btw-nummer: NL001825100.B03
KvK-nummer: 51468751

 provincie
Gelderland

0000001122

Datum

1 juli 2020

Zaaknummer

2020-000434

Blad

2 van 3

Wat betekenen de afrastering voor het aanzicht van het landschap? Worden afrasteringen wel toegestaan door gemeenten? Wat zijn de voorwaarden om aangemerkt te kunnen worden als vestigingsgebied?

GroenLinks steunt de maatregelen uit het advies. Maar de fractie vindt het in het licht van het aantal geslachte schapen onethisch dat fracties in het kader van de escalatieladder afschot bepleiten. Echte natuur heeft ook roofdieren nodig. We moeten af van een sociaal geconstrueerde natuur.

De PvdA is blij met de terugkeer van de wolf. Een kroon op het natuurbeleid. De fractie steunt de maatregelen. Graag meer informatie van GS over de mogelijke uitbreiding van het leefgebied en de gevolgen voor de maatregelen en bijbehorende financiën.

D66 steunt GS en ziet het verder als een uitvoeringskwestie.

De ChristenUnie geeft complimenten aan de Wolvencommissie. Er is een ruimhartige compensatie nodig, ook voor arbeidskosten. Er zijn kaders nodig voor uitbreiding van het leefgebied. Er zijn nog veel onzekerheden en daarom is monitoring van belang. Daartoe behoren ook draagvlak en wilddruk.

De SP steunt de adviezen van de Wolvencommissie en de genomen maatregelen. De natuur moet zijn gang gaan en de fractie is tegen afschot.

De PVV vraagt of andere diersoorten ook onder de regeling gaan vallen. Hoe wordt overpopulatie tegengegaan. Kunnen kinderboerderijen ook vergoedingen krijgen?

De SGP is niet enthousiast over de komst van de wolf. De fractie steunt GS. Het is te gemakkelijk om maar te zeggen dat door wolven gedode schapen onderdeel maar geaccepteerd moet worden als een natuurlijke orde. De fractie sluit zich verder aan bij VVD en CDA.

De PvdDieren constateert dat er nu nog geen goede afrasteringen zijn. Hoe wordt de beveiliging van dieren gecontroleerd? Ook andere dieren moeten onder de schaderegeling vallen. Dit alles om de roep om afschot te voorkomen en om wolven te leren dat op erven geen makkelijke prooien te halen zijn.

50PLUS steunt GS. Wat vinden GS van de reactie van park De Hoge Veluwe? Uiteindelijk is populatiebeheer nodig, maar afschot alleen in uiterste gevallen.

Dhr. Drenth (GS) antwoordt het volgende:

- De regeling geldt voor het huidige leefgebied van de wolf. Als de wolf aantoonbaar zes maandag aanwezig is in een ander gebied, wordt ook dat gebied als zodanig aangewezen. Dan nemen de kosten ook toe. Maar dit geldt niet voor gebieden waar een zwervende wolf aanwezig is.
- Uiteraard zijn eigenaren zelf verantwoordelijk voor het aanvragen van een vergoeding. Het nemen van preventieve maatregelen is ingrijpend. Eigenaren zijn niet verplicht om beschermende maatregelen te nemen en subsidie aan te vragen en op dat punt vindt geen handhaving plaats.
- Een volgende stap kan uitbreiding naar andere diersoorten zijn. Maar dit moet stap voor stap, nadat er meer ervaring mee wordt opgedaan en onderzoek is gedaan. Dat geldt ook voor de arbeidskosten.
- De analyse en zorg van park De Hoge Veluwe zijn correct. De moeflons zijn inderdaad een prooi voor de wolf. Maar de wolf is beschermd en de provincie heeft hier juridisch rekening mee te houden. Voor de toekomst moet goed worden gekeken naar populatiebeheer van de wolf.
- Vragen over o-standsgebieden en corridors liggen op dit moment bij de Wolvencommissie. Hij zegt toe de Staten hier op een later moment te informeren en zo nodig te overleggen (*genoteerd op toezeggingenlijst* – [REDACTED]).

VVD vraagt om op een later moment ook meer inzicht te geven in de mogelijkheden van afschot. FVD vraagt wat GS nodig hebben om de mogelijkheid tot afschot te verruimen. GroenLinks vraagt of de escalatieladder bij

Datum

1 juli 2020

Zaaknummer

2020-000434

Blad

3 van 3

GS dan nog ter discussie staat. De ChristenUnie vraagt of de monitoring ook op een later moment terugkomt. De PvdDieren benadrukt opnieuw dat we maatregelen moeten nemen om plattelandsdieren veilig te houden en zo het draagvlak voor de wolf te behouden. De fractie wil kunnen monitoren per gemeente hoeveel gebruik wordt gemaakt van de regeling.

Dhr. Drenth (GS) benadrukt dat er weer nieuwe welpen op de Veluwe geboren zijn. De monitoring wordt meegenomen, maar er is al veel informatie beschikbaar, bijvoorbeeld via Bij12. Afschot is nu wettelijk niet mogelijk. Internationale samenwerking op dit punt is nodig om een wettelijke basis in Brussel te krijgen. De escalatieladder staat inderdaad ter discussie gezien de inbreng van de Staten. In de P&C-stukken is informatie beschikbaar over het totaal aantal aanvragen van subsidie.

Resultaat beraadslaging en sluiting

De voorzitter constateert dat deze Statenbrief voldoende is besproken en sluit de vergadering om 12.45 uur.

To: info@fauna-in-balans.nl[info@fauna-in-balans.nl]
Cc: [redacted]@hetnet.nl; [redacted]@hetnet.nl;
WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted] | Blaekend
Sent: Mon 9/6/2021 11:10:25 AM
Subject: Vervolg gesprek wolvenconsulent
Received: Mon 9/6/2021 11:11:00 AM
[210202 Demo-opstelling v3.docx](#)

Hoi [redacted]

Welkom bij de club! Goed je gesproken te hebben. Ik kom begin deze week bij je terug met een opzet voor het 1^e bericht richting Boerderij. Daarnaast werk ik een uitgebreider bericht uit voor in de nieuwsbrief die we eind september versturen en kijken we eind oktober / begin november of we een achtergrondverhaal kunnen maken over je ervaringen in de praktijk. Als je mij een goede foto van jezelf wilt sturen waarop je goed herkenbaar in beeld bent, idealiter in het veld, dan graag. Voor jou heb ik alvast...

1. Contactgegevens [redacted] van de schaapskudde Epe – Heerde. Hier zijn wolfwerende maatregelen genomen ism Wolf Fencing en hij heeft behoefte aan een check op de rasters. Eind 2020 hebben we hier ook een demo-opstelling gehad waar we meerdere informatiesessies hebben georganiseerd.
2. Contactgegevens [redacted] werkt met de autowinder, zie het filmpje Preventieve maatregelen in de praktijk / pilot autowinder draadoprolsysteem Link: <https://youtu.be/ycf7sRwWtX0>
3. In de bijlage de opzet voor een zoektocht naar een geschikte locatie voor een nieuwe demo-opstelling. In het document staat een lijst van mogelijke opties die zijn afgevalen, [redacted] van NM zag begin dit jaar geen mogelijkheden bij NM en andere TBO's in het nieuwe leefgebied. Via Gallagher hebben we geprobeerd om bij een leverancier terecht te kunnen, dat heeft ook het gewenste resultaat nog niet opgeleverd. Als je ideeën hebt over mogelijke locaties, dan kunnen we kijken wat we kunnen realiseren.
4. Deze heb ik niet met je besproken, maar deze schoot mij nog wel te binnen. [redacted] hebben deelgenomen aan de online informatiesessie voor Ede en Renkum en hebben aangegeven dat zijn er als hobbyhouder in Otterlo ook gebruik zouden willen maken van de wolvenconsulent.

[redacted]	[redacted]	[redacted]
------------	------------	------------

5. Contactgegevens [redacted] Publiek Staatsbosbeheer Veluwe Midden / [\[redacted\]@staatsbosbeheer.nl](mailto:[redacted]@staatsbosbeheer.nl) > SSB werkt met kuddebewakingshonden, zie <https://www.hartvannederland.nl/nieuws/dieren/buitenlandse-waakhonden-moeten-onze-schape-beschermen-tegen-wolven>

, maar let wel, de wolvencommissie heeft kuddebewakingshonden niet opgenomen in de preventieve maatregelen.

Uit preventieplan...

3.4 Kuddebewaking

Kuddebewaking vindt plaats met behulp van kuddebewakingshonden. Daarmee zijn onder meer in Duitsland ervaringen opgedaan. De honden worden gebruikt om wolven bij de landbouwhuisdieren weg te houden. De honden zijn speciaal voor dit doel gefokte (ras) honden die specifieke eigenschappen en kenmerken bezitten om vee tegen wolven te beschermen. Voorbeelden zijn Pyrenese Berghond, de Hongaarse Kuvasz en de Turkse Akbash.

De honden worden na goede training, begeleiding en socialisatie ingezet tussen schape, veelal in roedels van meerdere honden. Het gaat meestal om bewaking van kuddes die zich verplaatsen in natuurgebieden waarbij ze de mobiele omgeving als territorium beschouwen. De honden schermten de kudde af. Bij nadering van een roofdier zal een van de honden alarm slaan en de rest zal bijvallen. Doorgaans schrikt het gebelaf de wolf al voldoende af en draait het zelden uit op een daadwerkelijke confrontatie tussen de honden en een wolf.

Het rapport van de Pilot Kuddewaakhonden in de Nederlandse Schapenhouderij uit 2020 stelt dat het essentieel voor de pilots was dat er een deugdelijk (elektrisch) raster om de schape en kuddewaakhonden was aangebracht. Niet alleen om die te scheiden van wolven, maar ook van bewoners, recreanten en andere voorbijgangers, al dan niet met honden, om mogelijke confrontaties te voorkomen.

De kosten van deze preventiemaatregel betreffen de kosten van het opleiden van honden en de dagelijkse voeding en het dagelijks onderhoud van de honden. Ook zijn er kosten voor onderhoud van de honden na hun actieve periode als kuddebewakingshonden. De training en het houden van de honden is arbeidsintensief. De doelmatigheid van de maatregel is mede afhankelijk van de omvang van de kuddes, waarbij het om meerdere honden op een kudde gaat.

In de genoemde pilotstudie met kuddebewakingshonden in natuurgebieden het Wierdense Veld en de Sallandse Heuvelrug worden ervaringen uit Duitsland grotendeels bevestigd. Duitse studies leerden dat kuddebewakingshonden vooral geschikt zijn voor afgelegen locaties. Ze kunnen namelijk ook gevaarlijk zijn voor vreemde honden en zelfs voor mensen als die over het raster stappen richting de kuddebewakingshonden.

Kuddebewakingshonden zijn geen aaibare dieren. Voorts is er sprake van hinder door veelvuldig nachtelijk blaffen van kuddebewakingshonden. Tijdens de twee jaar van de pilot met de honden werden in de kuddes geen schape aangevallen door wolven, vossen of andere honden.

Gelet op de omstandigheden in het dichtbevolkte Nederland met relatief kleine kuddes en risico's vanwege het intensieve landgebruik – waaronder recreatie –, de kosten en het feit dat ook nog kosten moeten worden gemaakt voor aanleg van rasters, acht de commissie de inzet van kuddebewakingshonden voorsnog geen praktische preventiemaatregel in Gelderland. Voor zover de commissie bekend is, heeft voorsnog geen van de beheerders van schaapskuddes op de Veluwe overwogen om blijvend kuddebewakingshonden in te zetten. Als een beheerder hiertoe toch een initiatief zou willen nemen, dan zal de commissie dat met belangstelling blijven volgen.

Mocht je vragen hebben, aarzel niet om contact op te nemen. In de tussentijd hebben we contact per mail en zien we elkaar sowieso op Prinsjesdag!

Hartelijke groet,

BLAEKEND

PROJECTMANAGEMENT

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [REDACTED]

0000001591

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Datum 25 mei 2021
Betreft Verzamelbrief Natuur

Geachte Voorzitter,

Hierbij informeer ik u over enkele onderwerpen uit mijn portefeuille natuur, mede naar aanleiding van door uw Kamer aangenomen moties en aan uw Kamer gedane toezeggingen.

Ik begin met een aantal moties en toezeggingen aangaande specifieke dier- en plantensoorten. Vervolgens komen de overige onderwerpen aan bod.

Moties over (zwerf)katten

De motie-Van den Anker (Kamerstuk 35 616, nr. 5) vraagt naar onderzoek naar de schadelijke rol van (zwerf)katten op weidevogels. Op dit moment oriënteert het ministerie van LNV zich op de mogelijkheden voor dit onderzoek. Tegelijkertijd is er een motie die vraagt om het bevorderen van projecten om schade en overlast door zwerfkatten te verminderen (motie Moorlag/De Groot, Kamerstuk 28 286, nr. 1153) en een motie die vraagt om in overleg te treden met medeoverheden over hoe afschot van katten in de regelgeving zo veel mogelijk voorkomen kan worden (motie Moorlag-De Groot, Kamerstuk 28 286, nr. 1154). Het nemen van maatregelen voor het beschermen van de natuur en het tegengaan van schade door katten is de verantwoordelijkheid van de provincies. Ik zal deze informatie daarom met de provincies delen.

Motie-Von Martels rondzwervende wolven

De motie-Von Martels (Kamerstuk 33 576, nr. 213) verzoekt mij om samen met de provincies een lacune in het beleid rondom rondzwervende wolven te dichten en dit onderwerp ook aan te kaarten in de recent opgezette nationale wolvencommissie. Sinds medio 2020 neemt het ministerie van LNV deel aan overleggen van de wolvenwerkgroep van het Interprovinciaal Overleg (IPO). Zo trek ik samen met de provincies op bij de evaluatie van het huidige wolvenplan en de doorontwikkeling naar een nieuw wolvenplan, dat in 2022 van kracht zal worden. Het omgaan met een zwervende wolf die faunaschade veroorzaakt, is hier onderdeel van. Ook nemen mijn ambtenaren deel aan het nieuw ingestelde Landelijk Overleg Wolf, waarbij stakeholders vertegenwoordigd zijn. Doel van dit overleg is om stakeholders te betrekken bij de voorbereiding van de besluitvorming. De provincies voeren de regie op deze processen.

**Directoraat-generaal Natuur,
Visserij en Landelijk gebied**

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/Inv

Ons kenmerk

DGNVLG / 21099173

Motie-Geurts doorbreken van de vicieuze cirkel rond de toename van het aantal wilde zwijnen

De motie-Geurts (Kamerstuk 28 286, nr. 1157) stelt dat door aanhoudende droogte beuken- en eikenbomen extra beukenootjes en eikels genereren, waardoor het aantal zwijnen toeneemt. De motie vraagt de regering om in overleg te treden met terreinbeherende organisaties en faunabeheereenheden om de juiste constructie te vinden om deze vicieuze cirkel te doorbreken.

De provincies zijn de aangewezen bestuurslaag om met terreinbeheerders te overleggen hoe populatiebeheer op de meest passende wijze kan worden uitgevoerd. Het Ministerie van LNV is geregeld in overleg met de provincies over het wilde-zwijnenbeheer. In het kader van de uitvoering van de Roadmap Preventie Afrikaanse varkenspest zijn afspraken gemaakt met de vier zwijnenprovincies over reductie van de populatieomvang. Daarin is sprake van een risicogebaseerde aanpak en daarmee een gedifferentieerd beheersplan voor verschillende gebieden. Ik zal bij de provincies nogmaals benadrukken dat een reductie van het aantal wilde zwijnen van belang is. Daarnaast werkt het ministerie van LNV samen met provincies aan de Bossenstrategie (Kamerstuk 33 576, nr. 202), die onder andere weerbaarder en vitaler bos als doel heeft. Dit draagt ook bij aan het herstel van de natuurlijke balans in het ecosysteem.

Motie-Bromet verbod verkoop Japanse duizendknoop

De motie-Bromet vraagt om een verbod op de verkoop van de Japanse duizendknoop. Het ontwerpbesluit dat de handel in een aantal Aziatische duizendknopen verbiedt, waaronder de Japanse duizendknoop, wijzigt het Besluit natuurbescherming onder de Wet natuurbescherming en het Besluit kwaliteit leefomgeving en het Besluit activiteiten leefomgeving, amvb's onder de Omgevingswet. Het ontwerpbesluit is op 3 maart 2021 aan de Eerste en Tweede Kamer voorgelegd (Kamerstuk 33 576, nr. 223). De voorlegging anticipeert op de voorhangprocedure van artikel 23.5 van de Omgevingswet en heeft uw Kamer de mogelijkheid geboden om zich uit te spreken over het ontwerpbesluit voordat het aan de Afdeling advisering van de Raad van State zal worden voorgelegd. Als gevolg hiervan zal het handelsverbod, gelet op het voorjaars- en verkiezingsreces en alle nog te doorlopen procedurele stappen, later van kracht worden dan eerder werd voorzien.

Motie-Wassenberg/Futselaar schrappen van haas en konijn van de lijst van vrij bejaagbare soorten

De motie Wassenberg-Futselaar (Kamerstuk 35 616, nr. 9) verzoekt het kabinet om de haas en het konijn van de lijst van vrij bejaagbare soorten te schrappen. Op de lijst van bejaagbare soorten (artikel 3.20, tweede lid, van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb) zijn soorten opgenomen die schade veroorzaken en zich in een goede staat van instandhouding bevinden. Een jachthouder is op grond van de artikel 3.20, derde lid Wnb gehouden om een redelijke stand van de in zijn jachtveld aanwezige wildsoorten te handhaven dan wel te bereiken. Indien de staat van instandhouding van een bejaagbare soort toch in het gevaar komt, wordt op grond van de Wnb (artikel 3.22, vijfde lid) de jacht op deze soort niet geopend.

Het is zorgelijk dat de populatieomvang van de soorten haas en konijn sinds 1950 is afgenomen met meer dan 60%¹. Om deze reden zijn deze soorten opgenomen op de Rode Lijst zoogdieren in de categorie "gevoelig".² Dit is een eerste indicatie dat het nodig is om op deze soorten te letten. Ondanks dat jacht niet de primaire drukfactor voor de achteruitgang van deze soorten, deel ik de zorgen van uw Kamer. Daarom zal ik onderzoek laten doen naar de staat van instandhouding van de soorten op de wildlijst. Indien uit het onderzoek blijkt dat de staat van instandhouding van een of meer soorten op de wildlijst in het geding is, zal de jacht op deze soorten voor het jachtseizoen 2022/2023 gesloten worden. Ik verwacht dat ik hierover ruim vóór aanvang van het jachtseizoen 2022/2023 meer duidelijkheid kan geven.

Motie-Bromet 'rewilding'

De motie-Bromet (Kamerstuk 35 570-XIV, nr. 58) verzoekt de regering om te onderzoeken hoe verschillende vormen van 'rewilding' passen binnen het huidige en toekomstige natuurbeleid. Het Ministerie van LNV heeft contact opgenomen met buitengewoon hoogleraar Rewilding Ecology, prof. dr. [REDACTED]. In een gesprek met haar heeft een eerste verkenning plaatsgevonden naar hoe rewilding zich verhoudt tot het natuurbeleid en welke vragen daarbij spelen. Om deze vragen verder uit te diepen en vanuit verschillende invalshoeken te bekijken zal het ministerie van LNV opdracht geven voor het ontwikkelen van verdere gedachtenvorming in de vorm van een verzameling essays op het gebied van rewilding. Deze zullen worden toegespitst op de vraag hoe verschillende vormen van rewilding binnen de Nederlandse context passen, zowel beleidsmatig, juridisch, maatschappelijk, en wat betreft landschap en ecologie. Het resultaat zal met uw Kamer worden gedeeld.

Invulling natuurmonitoring

Bij de behandeling van het wetsvoorstel stikstofreductie en natuurverbetering heb ik toegezegd uw Kamer te informeren over de uitkomst van de gesprekken met de organisaties die de natuurmonitoring uitvoeren en over eventuele lacunes in de huidige monitoring. Een goede monitoringsystematiek is essentieel om de voortgang en resultaten van het programma stikstofreductie en natuurverbetering te volgen en waar nodig bij te sturen. Ten behoeve de Vogel- en Habitatrichtlijn en het Natuurnetwerk Nederland is er reeds een monitoringsysteem opgebouwd. Afgelopen periode is door Rijk en provincies op hoofdlijnen bekeken of deze monitoring ook geschikt is voor het Programma Natuur en waar eventuele lacunes zitten. Dat heeft tot nadere afspraken geleid over het verbeteren van de natuurmonitoring. Het uitgangspunt is daarbij dat, indien nodig, de bestaande systemen worden uitgebreid. Daartoe is er overleg met verschillende organisaties, zoals via het afstemmingsoverleg ketenpartners monitoring. Hier zijn alle bij natuurmonitoring betrokken organisaties in vertegenwoordigd. Komende maanden zal de inrichting van de monitoring verder worden ingevuld. Ik hecht er veel waarde aan dat de expertise van de ketenpartners hier zo goed mogelijk bij betrokken wordt.

Natuurbranden

¹ <https://www.zoogdiervereniging.nl/sites/default/files/2020-11/Basisrapport%20RL%20Zoogdieren%2001102020%20def.pdf>

² Stcrt. 2020, 56788.

Tijdens de behandeling van de LNV-begroting voor 2021 heb ik naar aanleiding van vragen van het lid Futselaar (SP) toegezegd om over het onderwerp natuurbranden in gesprek te gaan met relevante partijen. Het primaat voor dit onderwerp ligt bij provincies, veiligheidsregio's en terreineigenaren. Desalniettemin bezie ik, samen met de minister van Justitie en Veiligheid, of aanvullende acties noodzakelijk zijn, mede naar aanleiding van de grote natuurbranden in De Peel en in de Meinweg in 2020. Hiertoe is, op initiatief en onder leiding van het ministerie van LNV, op 15 april 2021 een eerste, verkennend overleg geweest, waarin onder andere het toegenomen risico op grote natuurbranden, het belang van preventie en de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling zijn besproken. Voor de zomervakantie vindt een vervolgoverleg plaats, gericht op het formuleren van de te ondernemen acties.

Motie-Bromet/Von Martels over het opnemen van natuurinclusief bouwen in het Bouwbesluit

Samen met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heb ik een onderzoek naar de knelpunten op het gebied van natuurinclusief bouwen aangekondigd (Kamerstuk 30 196, nr. 728). Dit onderzoek is onder meer bedoeld om vast te stellen of een juridische norm wenselijk is. Het onderzoek is op dit moment in een afrondende fase. De uitkomsten zullen eerst gedeeld en besproken worden met betrokken partijen, en vormen de basis voor een besluit over juridische normering. Ik verwacht de Tweede Kamer vóór het zomerreces over het resultaat te kunnen informeren.

Aanvalsplan landschapselementen

In het Klimaatakkoord staat dat er een aanvalsplan 'Versterking landschappelijke identiteit via landschapselementen' zal worden opgesteld. Aandachtspunten voor de uitwerking hiervan zijn al beschreven in de Bossenstrategie. Het ministerie van LNV heeft de partners van het Deltaplan biodiversiteitsherstel gevraagd om dit aanvalsplan op te stellen. Betrokken partijen bij de uitwerking waren de Natuur en Milieufederaties, LandschappenNL, ZLTO, BoerenNatuur en de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Het ministerie van LNV nam deel in de werkgroep, samen met IPO. In een latere fase is ook het ministerie van BZK betrokken vanwege de inhoudelijke aansluiting met hun programma ONS Landschap. Dit aanvalsplan is vervolgens op 11 maart 2021 aan mij aangeboden.³ Het plan bevat een inhoudelijke onderbouwing van de ambitie van 10% groen-blauwe dooradering van het landelijk gebied. Hiermee wordt voor het landbouwareaal onder andere invulling gegeven aan de EU-biodiversiteitsstrategie.

Het aanvalsplan bevat een verkenning van een aantal scenario's voor het realiseren van deze ambitie, met betrekking tot governance en benodigde financiering. Een volgende fase is nu nodig om verdere keuzes uit te werken. Hiervoor zal ook een uitbreiding plaatsvinden van betrokken partners. De ministeries van LNV en BZK en IPO zijn met de partners van het Deltaplan in gesprek over de vervolgfase. Er is vanuit de middelen voor het Klimaatakkoord ruimte voor financiële ondersteuning van het verdere proces.

Acties bomenplant

³ Te lezen via <https://www.samenvoorbiodiversiteit.nl/updates/2021/03-maart/raamwerk-aanvalsplan-landschapselementen-deltaplan-biodiversiteitsherstel.pdf>.

Tijdens de behandeling van de LNV-begroting voor 2021 heeft het lid Dik-Faber (CU) de actie 'Nederland plant Bomen' van de EO onder mijn aandacht gebracht. Daarop heb ik toegezegd te bezien op welke wijze ik deze actie kan ondersteunen. Staatsbosbeheer heeft, door middel van het beschikbaar stellen van de grond en het uitvoeren van de aanplant, de actie ruimhartig ondersteund. De actie heeft uiteindelijk meer dan 65.000 extra bomen opgeleverd. Het succes van deze actie laat zien dat de doelen van de Bossenstrategie ook op brede maatschappelijke betrokkenheid kunnen rekenen. Ik steun dit soort initiatieven dan ook van harte en wil bezien hoe het Ministerie van LNV dit soort maatschappelijke bewegingen en initiatieven, onder andere via Staatsbosbeheer, de komende tijd kan blijven ondersteunen.

Ook de Boomfeestdag speelt hierin al sinds jaar en dag een belangrijke rol. Vanwege corona kon de viering van de Boomfeestdag in maart 2021 helaas niet op de gebruikelijke, massale wijze plaatsvinden. Wel heb ik samen met een aantal schoolkinderen de eerste boom geplant in het Prinses Irenebos in Alphen aan den Rijn. Daarbij heb ik mijn ambitie onderstreept dat ieder kind, wanneer het de basisschool verlaat, een boom heeft geplant. Daarnaast bekijk ik nog of we nog in de huidige demissionaire periode met een aantal leden van uw Kamer bomen kunnen planten, zoals eerder afgesproken.

Motie-Dik-Faber kennisnetwerk agroforestry

De motie-Dik-Faber (Kamerstuk 35 570, nr. 45) verzoekt de regering om, naar analogie van België, in overleg te treden met onderwijs- en kennisinstellingen en natuur- en landbouworganisaties. Doel hiervan is om in samenwerking te komen tot een platform, waarbij de kennis over en kansen voor agroforestry worden vergroot. Aan deze motie is invulling gegeven middels de uitwerking van de Bossenstrategie, waarin acties voor kennisdeling benoemd worden om agroforestry te stimuleren. In de Bossenstrategie heeft het ministerie van LNV daarom aangegeven een kennisnetwerk voor agroforestry te zullen ondersteunen. Als verdere voorbereiding om te komen tot een kennisplatform heeft RVO in opdracht van het Ministerie van LNV het Louis Bolk Instituut om advies gevraagd over verdere ontwikkeling van een kennisplatform, en via welke structuur een dergelijk platform goed zou aansluiten op de al bestaande netwerken in de Nederlandse context. Dit rapport is inmiddels opgeleverd.⁴ Op basis van dit advies is het Ministerie van LNV met verschillende uitvoeringsinstanties in gesprek om tot concretere uitwerking en bijbehorende tijdlijn te komen.

Motie 'label stikstofgevoelig' (AERIUS) en daarmee samenhangende toezegging

De motie-Geurts/Harbers (Kamerstuk 35 600, nr. 31) verzoekt de regering te laten onderzoeken of er een andere procedure mogelijk is waarbij de grondeigenaren actief op de hoogte worden gesteld van het voornemen om het label 'stikstofgevoelig' toe te kennen en waarbij grondeigenaren de mogelijkheid hebben om hierin te participeren. Bij de behandeling van het wetsvoorstel stikstofreductie en natuurverbetering heb ik tevens toegezegd om samen met de provincies het gesprek aan te gaan met agrarische natuurcollectieven over landbouwgronden die als stikstofgevoelig kunnen worden aangewezen, en te bezien wat daar nu wel en wat daar niet onder valt.

⁴ Te lezen via: <https://www.louisbolk.nl/publicaties/advies-community-practice-agroforestry>.

Ter uitvoering van de motie zijn de provincies, daarbij ondersteund door het ministerie van LNV, gestart met twee trajecten. Ten eerste is op bestuurlijke niveau afgesproken dat de wijze waarop met name de leefgebied kaarten binnen AERIUS tot stand zijn gekomen, verbeterd moet worden in lijn met de motie. Ten tweede is gestart met het daadwerkelijk verbeteren van de kaarten, zodat bij de eerstvolgende actualisering van AERIUS zoveel mogelijk van de geconstateerde problemen zijn opgelost. Op deze korte termijn kan dat in ieder geval via het gebruik van betrouwbare gegevensbestanden over het gebruik van de percelen. In hoeverre er ook al maatwerk kan worden geleverd in de moeilijker gevallen (circa 20% van de percelen die een vorm van agrarisch gebruik kennen), is nu nog niet duidelijk. Daar komt de komende maanden meer zicht op. Dat wat niet nu al kan worden opgelost, zal in de AERIUS-versie van 2022 zijn opgelost. In dit verband is er, ter uitvoering van de genoemde toezegging, ook enkele keren overleg geweest met onder andere vertegenwoordigers van de agrarische sector, zowel met BoerenNatuur als met LTO. Dit overleg zal worden voortgezet.

Actualisatie van de Natura 2000 doelensystematiek: Informatie- en consultatie

In april 2020 heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd over het voornemen dat consultatie met maatschappelijke stakeholders onderdeel is van de tweede fase van de actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek (zie Kamerstuk 33 576, nr. 189). Doel van de actualisatie is de ontwikkeling van beleidsdocumenten ter vervanging van het doelendocument uit 2006 en het doelendocument mariene gebieden (2014).

De komende maanden komt de actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek in de consultatiefase, verdeeld over drie ronden (mei, juli en oktober 2021). Op 25 en 27 mei a.s. vindt de eerste ronde informatiebijeenkomsten plaats voor maatschappelijke belangenorganisaties (natuur en milieu, landbouw, visserij en overige sectoren), medeoverheden (Rijk en provincies), en terrein behorende organisaties. Het streven is om het actualisatietraject eind 2021 af te ronden.

Motie-Moorlag/De Groot rapport van de Commissie Verkenning Nationale Parken

In november 2020 heeft de commissie Verkenning Nationale Parken onder voorzitterschap van prof. mr. Van Vollenhoven het rapport 'Nationale Landschapsparken, Oriëntatie op nieuwe Nationale Parken van Wereldklasse' uitgebracht. Het rapport is opgesteld in opdracht van Staatsbosbeheer en de Rijksdienst voor Cultureel erfgoed. Tijdens de behandeling van de LNV-begroting voor het jaar 2021 heeft het lid Moorlag (PvdA) gevraagd of ik met de commissie Verkenning Nationale Parken in gesprek wil treden om te kijken of we de nationale parken naar een hoger niveau kunnen tillen. Aanvullend heeft de Kamer de motie van de leden Moorlag (PvdA) en De Groot (D66) aangenomen (Kamerstuk 35 570-XIV nr. 42), waarin de regering wordt verzocht over dit advies in overleg te treden met de commissie, de opdrachtgevers, de provincies en de nationale parken en nader te bezien hoe het advies een rol kan hebben in de vormgeving van de Nationale Parken na de overgangsperiode die in 2022 afloopt, en de Kamer hierover te informeren.

Hierbij informeer ik uw Kamer over de eerste bevindingen, waarbij de gesprekken met de Commissie en de Regiegroep Nationale Parken waarin provincies, nationale

parken, maatschappelijke organisaties en terreinbeheerders zijn vertegenwoordigd, zijn meegenomen. In 2016 is het programma nationale parken van start gegaan. Het programma om de nationale parken naar een hoger plan te tillen is volop in uitvoering. De deelnemende partijen werken aan gezamenlijke ambities voor de langere termijn: een sterkere natuur en biodiversiteit, parken waar natuur, landschap en cultuur met elkaar zijn verbonden en een integrale aanpak van maatschappelijke opgaven als natuurinclusieve landbouw, klimaat en energie in de gebieden. Eind 2022 loopt het huidige programma nationale parken af. De transitie is dan niet klaar.

Het rapport van de commissie sluit naar mijn mening, en die van de Regiegroep Nationale Parken, goed aan bij het lopende programma nationale parken en biedt waardevolle aanknopingspunten voor de vormgeving van het programma voor de periode na 2022. Samen met de parken en de andere partners van het programma wil ik een verdiepingsslag maken om vast te stellen wat er nodig is om de natuurinclusieve opgaven in de gebieden met elkaar te verbinden en hoe we dat het beste kunnen realiseren. Daar is tijd voor nodig. Het is de bedoeling in de evaluaties van het lopende programma en de standaard de punten van de commissie die het ingezette pad van het programma versterken en verder vormgeven, mee te nemen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de aanbeveling van de commissie om de standaard voor nationale parken juridisch te borgen. Sommige aanbevelingen van de commissie zijn op dit moment een stap te ver, zoals het aanwijzen van vijf nationale landschapsparken en een beheerautoriteit. In het gesprek dat ik samen met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) had met de commissie is toegezegd dat het Rijk zal kijken naar de mogelijkheid van de gemengde Unesco-categorie van natuur en cultuur. Inmiddels heeft het ministerie van LNV voor de beoordeling van statusaanvragen nationale parken een onafhankelijke adviescommissie van deskundigen ingesteld, onder leiding van de Rijksadviseur voor de Leefomgeving. Deze 'Adviescommissie Nationale Parken' toetst nieuwe aanvragen voor nationale parken aan de Wet natuurbescherming en de standaard en adviseert de Minister van LNV. Dit komt tegemoet aan de wens van de commissie. De roep om structurele financiering voor de parken en het stelsel en de wens naar meer bestuurlijke inzet van het Rijk laat ik aan het nieuwe kabinet om te beantwoorden.

Programma Naar een Rijke Waddenzee en transitie mosselvisserij

Bij deze brief bied ik uw Kamer de jaarverslagen 2020 aan van het programma Naar een Rijke Waddenzee⁵ en van de transitie van de mosselvisserij in de Waddenzee⁶. Ten aanzien van het programma 'Naar een Rijke Waddenzee 2019-2022' (Kamerstuk 29 684, nr. 163) is er in 2020 verder gewerkt aan de acht thema's van het programma, te weten: klimaatverandering, natuurlijke dynamiek, onderwaternatuur, vogels, visserij, randen van het wad, bereikbaarheid en mobiliteit en versterken kernwaarden Werelderfgoed. Klimaat effecten op trekvogels vormen mogelijk nu al een bedreiging zo is uit onderzoek gebleken. Mogelijk kunnen negatieve effecten van klimaat door een goed beheer van de (trilaterale) Waddenzee deels worden beperkt. Er is in dit verband gestart met het ontwikkelen van een zogenaamd "early warning"-systeem / klimaat-dashboard

⁵ Te lezen via <https://rijkwaddenzee.nl/wp-content/uploads/2021/02/Jaarverslag-PRW-2020.pdf>

⁶ Te lezen via <https://rijkwaddenzee.nl/wp-content/uploads/2021/04/Jaarverslag-mosseltransitie-Waddenzee-2020.pdf>

voor vogels. Tevens is verkend hoe meer zicht is te krijgen op de (ontwikkeling van de) onderwaternatuur, met als doel om een gezamenlijk streefbeeld voor onderwaternatuur te formuleren. Daarom is er in 2020 met wetenschappers, beleidsmakers, beheerders en gebruikers gewerkt aan het concretiseren van het streefbeeld voor onderwaternatuur, dat in de komende jaren als basis kan dienen voor beheer. Naar verwachting zal deze verkenning in 2021 worden opgeleverd. In het kader van de transitie van de mosselvisserij in de Waddenzee heb ik u 7 december jl. geïnformeerd (Kamerstuk 29 675, nr. 197) over de nieuwe aanvullende afspraken die de mosselsector, de natuurorganisaties en het Ministerie van LNV hebben gemaakt tot 2029. In 2020 heeft er alleen een beperkte visserij op mosselzaad in het najaar plaatsgevonden. Er is afgezien van de traditionele voorjaarsvisserij aangezien na inventarisatie bleek dat er onvoldoende natuurlijk mosselzaad in het voorjaar aanwezig. Het jaarverslag 2020 gaat meer in detail in op de werkwijze en de ligging van de mossel(zaad)banken en de voor de mosselvisserij gesloten gebieden in de Westelijke Waddenzee.

Verkenning van bodem en vegetatie in zonneparken

In het kader van de energietransitie is sprake van een snelle ontwikkeling van zonneparken op landbouwgronden. Dit was aanleiding voor mij om aan Wageningen University Research (WUR) te vragen onderzoek te doen naar de gevolgen van bestaande zonneparken voor de zich daar ontwikkelende vegetatie en een advies op te stellen voor inrichting en beheer van zonneparken voor een optimale balans tussen stroomproductie en biodiversiteit en landschap.⁷ In het rapport is op basis van (literatuur)onderzoek tevens gekeken naar de gevolgen van zonneparken op de bodemkwaliteit in relatie tot landbouwkundig gebruik en er wordt ingegaan op het actuele overzicht van zonneparken op basis van satellietbeelden. Dit rapport is een vervolg op het literatuuronderzoek dat in het kader van de motie Dik-Faber was opgesteld (Kamerstuk 34 682, nr. 29) en is recent aangekondigd door de minister van EZK in antwoord op schriftelijke vragen (brief van 31 maart 2021).

Uit het onderzoek blijkt dat de biodiversiteit en de bedekking van de vegetaties hoger is tussen de zonnepanelen dan onder de panelen vanwege het verschil in lichtinval. Vooral bij oost/west-opstellingen is de hoeveelheid licht onder de panelen erg laag. Tussen de zonnepanelen is vanaf een onderlinge afstand van twee meter een hogere biodiversiteit te behalen mits het zonnepark goed wordt beheerd. De hoogste biodiversiteit wordt dan ook aangetroffen in parken met een beheer van maaien en afvoeren. Theoretisch liggen er op zonneparken veel mogelijkheden voor verhoging van de biodiversiteit, omdat de meeste parken op intensief gebruikte landbouwgrond worden aangelegd waar de biodiversiteit laag is. In de meeste onderzochte parken worden deze kansen echter (nog) niet benut. Voor een hogere biodiversiteit wordt zeker vijf jaar verschralend beheer nodig geacht.

Over de gevolgen voor de bodem (organisch stof gehalte) en de relatie met toekomstig landbouwkundig gebruik is nog weinig met zekerheid te zeggen, omdat de meeste onderzochte parken met 2-3 jaar nog relatief jong zijn. Wel wordt op basis van literatuuronderzoek een kansrijke ontwikkeling gezien met dubbel landgebruik waarin zonnepanelen worden gecombineerd met voedselproductie ('agrivoltaics').

⁷ Te lezen via [Verkenning van bodem en vegetatie in 25 zonneparken in Nederland](#).

Tenslotte is uit de geraadpleegde satellietbeelden gebleken dat er op 22 september 2020 229 zonneparken in Nederland waren; dat zijn er 99 meer dan er in juni 2020 geregistreerd stonden bij het Kadaster.

Ons kenmerk
DGNVLG / 21099173

Zoals eerder betoogd geeft het Rijk de voorkeur aan zonnepanelen op daken boven zonnepanelen op landbouwgrond. Tegelijk constateer ik dat het aantal zonneparken op land flink toeneemt. Daarom pleit ik er voor om, als deze zonneparken toch worden aangelegd, deze natuurinclusief in te richten en te beheren. Dit rapport helpt daarbij. Ook zal ik, met het oog daarop, het rapport onder de aandacht brengen van betrokkenen bij de Regionale Energiestrategieën.

Verkennd onderzoek om biogene emissies

Zoals in mijn brief van 24 april 2020 (Kamerstuk 35 334, nr. 82) is vermeld heb ik het RIVM gevraagd naar een verkennend onderzoek om biogene emissies van stikstof nader in kaart te brengen. Dit onderzoek is afgerond.⁸ Het gaat hierbij om de emissie van stikstof afkomstig uit natuurbodems (in de vorm van stikstofoxiden) en uit uitwerpselen van in de natuur levende dieren (in de vorm van ammoniak). De emissie van stikstofoxiden uit natuurbodems is al opgenomen in de Emissieregistratie en maakt dus onderdeel uit van de depositieberekeningen. Voor de emissie van ammoniak uit dieren is berekend dat de emissie van zoogdieren en vogels circa 2 kton bedraagt: dit is 1,5% van de totale Nederlandse ammoniakemissie. De Emissieregistratie is aan het bekijken of en hoe de resultaten kunnen worden meegenomen in de Emissieregistratie.

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

⁸ Te lezen via <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0194.pdf>.

Verzoek deelname onderzoek:

“Samenleven met de wolf: De perspectieven van schapenhouders in Nederland”

Beste meneer of mevrouw,

Mijn naam is [REDACTED] voor mijn master Sustainable Development aan de Universiteit van Utrecht ben ik op dit moment bezig met het doen van mijn masterscriptie onderzoek naar hoe schapenhouders uit Drenthe, Gelderland, Noord-Brabant, en Limburg de aanwezigheid van de wolf in Nederland ervaren en naar de ideeën over het huidige en toekomstige wolvenbeleid in Nederland. Belangrijk hierbij is om echt te luisteren en te kijken naar uw ideeën en perspectieven als schapenhouder en deze dan ook extra te belichten.

Hierom ben ik op zoek naar schapenhouders (uit bovenstaande provincies) die geïnteresseerd zijn om met mij in gesprek te gaan via een interview. Thema's die besproken zullen worden tijdens het interview zijn bijvoorbeeld: hoe u de terugkeer van de wolf heeft ervaren; uw ervaringen met aanvallen op schapen; of en waarom u preventieve maatregelen heeft genomen; wat uw ervaringen met het huidige wolvenbeleid zijn en hoe u hierover denkt; hoe u denkt over de aanwezigheid van wolven in Nederland; en wat uw ideeën zijn over hoe (toekomstig) wolvenbeleid vorm zou moeten krijgen.

Om zo goed mogelijk te begrijpen en over te kunnen brengen hoe u het leven met de wolf als schapenhouder ervaart ben ik verder op zoek naar schapenhouders die ervoor open staan om mij mee te nemen in het dagelijkse leven als schapenhouder. Dit kan bijvoorbeeld door mij een dag mee te nemen in uw leven als schapenhouder, maar ook door het laten zien van de schapen en schapenhouderij. U kunt uiteraard ook enkel deelnemen aan dit onderzoek via een interview.

Via dit onderzoek hoop ik het verhaal van schapenhouders te verkennen en te belichten vanuit uw eigen perspectief als schapenhouder, met als doel dat dit perspectief meegenomen kan worden in toekomstige besluiten rondom de wolf in Nederland. Uw participatie is hierbij cruciaal en zodoende hoop ik dat u ervoor open staat om met mij in gesprek te gaan over hoe het is om als schapenhouder te leven met de wolf.

Bij vragen, behoefte aan verdere informatie, of interesse kunt u mij bereiken via onderstaande contactgegevens. Ik ben erg benieuwd naar uw reactie en kijk er naar uit om u fysiek of digitaal te ontmoeten.

[REDACTED]

Mobiel: 06 [REDACTED]

Email: [REDACTED]@students.uu.nl

To: [redacted]@bij12.nl]; [redacted]@live.nl]; [redacted]@hetnet.nl];
[redacted]@online.nl]
Cc: [redacted]@zoogdiervereniging.nl]; WOLVENCOMMISSIE[WOLVENCOMMISSIE@gelderland.nl]
From: [redacted]
Sent: Mon 2/1/2021 2:02:02 PM
Subject: Video's wolvencommissie Gelderland
[210201 Video's wolvencommissie Gelderland v1.docx](#)

Goedemiddag,

Afgelopen donderdag hebben we vanuit de wolvencommissie Gelderland een videobijdrage mogen leveren aan het online kennisevent van Het Schaap en de GD. De compilatie bestaat uit vier video's die separaat ook kunnen worden ingezet. Doel is om de schapenhouders te informeren en aan te geven dat dat er oog is voor hun beleving, zorgen en dagelijkse realiteit. Zo'n 336 mensen hebben deelgenomen aan het online kennisevent.

Eenieder van jullie heeft daar zijn of haar medewerking aan verleend, waarvoor dank.

De video's staan nu online en kunnen ook gedownload worden om ingezet te worden voor verdere voorlichting. In de bijlage vind je de url's. De video's zijn beschikbaar om ingezet te worden op jullie kanalen. Mocht je de video's willen gebruiken tijdens een online publiekssessie, dan horen we graag op welk moment dat zal zijn.

Hartelijke groet,

BLA EKEND
PROJECTMANAGEMENT

Het Woldhuis 24
7325 WN Apeldoorn
06 [redacted]

0000002033

To: [redacted]@ipo.nl; [redacted]@ gelderland.nl; [redacted]@ provincieg groningen.nl;
[redacted]@ provincieg groningen.nl; [redacted]@ friesland.nl; [redacted]@ friesland.nl;
[redacted]@ friesland.nl; [redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ drenthe.nl;
[redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ overijssel.nl; [redacted]@ overijssel.nl;
[redacted]@ brabant.nl; [redacted]@ prvl limburg.nl; [redacted]@ prvl limburg.nl;
[redacted]@ flevoland.nl; [redacted]@ flevoland.nl; [redacted]@ zeeland.nl;
[redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl;
[redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl;
[redacted]@ minlnv.nl; [redacted]@ minlnv.nl; [redacted]@ minlnv.nl

From:

Sent: Fri 9/10/2021 8:38:50 AM

Subject: VOORAFzending tbv IPO Wolvenwerkgroep: Basisdocument Juridische Analyse 'De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in en aantal andere Europese landen'

Received: Fri 9/10/2021 8:39:34 AM

03092021wolvenrapport [redacted] [Element advocaten\[1439\].pdf](#)

Beste collega's

Hier is het volgende wolven basis rapport en wel de gevraagde Juridische analyse.

Wij zijn erg blij dat dit basisdocument 'De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in en aantal andere Europese landen' er nu ligt.

Maar let op dit is de EERSTE versie van het definitieve rapport, want deel B wordt nog aangevuld met andere landen en ook zullen er nog wat aanpassingen in de samenvatting volgen. Kortom het is een eindversie maar nog niet helemaal. Dus NIET verspreiden ter voorkoming van verkeerde versies die de ronde gaan doen.

Zodra deze er is (maar dat zal pas eind september zijn) krijgen jullie deze uiteraard ook toegestuurd.

Ook dit document van ruim 90 pagina's vergt dat een ieder de tijd krijgt om het te lezen, daarom nu al een voorafgaande verzending t.b.v. onze werkgroep van 21 september aanstaande.

Wat u nu ontvangt is dus de voorlopige eindversie. Bespreking hiervan gaat dus niet meer over (de tekst van) het rapport zelf, wel over de beleidsmatige gevolgen hiervan.

Het idee is als volgt (idem aan behandeling FFS): op de WWG van september wil ik dat wij vooral stilstaan bij **welke punten uit dit rapport dienen te leiden tot beleidskeuzes**.

Een eerste reactie is welkom maar een inhoudelijk discussie over *die* beslispunten volgt dan in de extra bijeenkomst.

Die discussie vergt meer tijd en wil daarom een aparte vergadering over deze FFS.

Dit overigens in combinatie met de Juridische Analyse, ook daarvan is op korte termijn een eerste versie gereed en zal ik jullie z.s.m. toesturen.

LET OP: dit rapport wordt hiermee nu ambtelijk en vertrouwelijk gedeeld. Voorzien is dat ook de BAC VP en het LOW hierover (met embargo) geïnformeerd worden en dat dan op 5 oktober (LOW vergadering) het rapport op de website van BIJ12 openbaar beschikbaar komt.

Kortom: veel leesplezier en wordt vervolgd...

Met vriendelijke groeten,

[redacted signature block]

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 | F +31 (0)85 [redacted]

M +31 (0) 6 [redacted] | E [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

To: [redacted]@ipo.nl; [redacted]@ gelderland.nl; [redacted]@ provincieg groningen.nl;
[redacted]@ provincieg groningen.nl; [redacted]@ frysland.nl; [redacted]@ frysland.nl;
[redacted]@ frysland.nl; [redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ drenthe.nl;
[redacted]@ drenthe.nl; [redacted]@ overijssel.nl; [redacted]@ overijssel.nl;
[redacted]@ brabant.nl; [redacted]@ prvl limburg.n; [redacted]@ prvl limburg.nl;
[redacted]@ flevoland.nl; [redacted]@ flevoland.nl; [redacted]@ zeeland.nl;
[redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl;
[redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl; [redacted]@ bij12.nl;
[redacted]@ minlnv.nl; [redacted]@ minlnv.n; [redacted]@ minlnv.nl

From:

Sent: Wed 9/8/2021 1:25:50 PM

Subject: VOORAFzending Factfinding Study Wolf t.b.v. IPO Wolven werkgroep

Received: Wed 9/8/2021 1:26:55 PM

[redacted] - [Ecol FactFinding Wolf-WENR-rapport 3107.pdf](#)

Beste collega's

Hier is ie dan... de langverwachte FFS "De wolf terug in Nederland" !

Wij zijn erg blij dat dit basisdocument er nu ligt. Het geeft wat mij betreft een prima weergave van de laatste stand van zaken over de wolf. Een kloek rapport van 160 pagina's.

Dat vergt ook dat een ieder de tijd krijgt om het te lezen, daarom nu al een voorafgaande verzending t.b.v. onze werkgroep van 21 september aanstaande.

Wat u nu ontvangt is de definitieve eindversie. Bespreking hiervan gaat dus niet meer over (de tekst van) het rapport zelf, wel over de beleidsmatige gevolgen hiervan.

Het idee is als volgt: op de WWG van september wil ik dat wij vooral stilstaan bij **welke punten uit dit rapport dienen te leiden tot beleidskeuzes**.

Een eerste reactie is welkom maar een inhoudelijk discussie over *die* beslis punten volgt dan in de extra bijeenkomst.

Die discussie vergt meer tijd en wil daarom een aparte vergadering over deze FFS.

Dit overigens in combinatie met de Juridische Analyse, ook daarvan is op korte termijn een eerste versie gereed en zal ik jullie z.s.m. toesturen.

LET OP: dit rapport wordt hiermee nu ambtelijk en vertrouwelijk gedeeld. Voorzien is dat ook de BAC VP en het LOW hierover (met embargo) geïnformeerd worden en dat dan op 5 oktober (LOW vergadering) het rapport op de website van BIJ12 openbaar beschikbaar komt.

Kortom: veel leesplezier en wordt vervolgd...

Met vriendelijke groeten,

[redacted]
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 | F +31 (0)85 [redacted]

M +31 (0) 6 [redacted] E [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Protocol wolf beoordeling prooi BU12/Faunazaken (veldformulier)		Dossiernr: TKW176	
Veldgegevens wolfsprooi specifiek			
NDFF volgnummer (later in te vullen)			
Naam waarnemer			
Opnamedatum		19-4-2021	
Opnametijdstip		14.00 uur	
Coördinaten		X:	
Plaats		Wenum-Wiesel	
BRS/UBN nummer (bij landbouwhuisdieren)			
Oormerk-nummers			
Transpondernummer			
Omschrijving vindplaats (weiland, tuin, bos, dekking, anders)		Weiland in buitengebied omsloten door woningen en tuinen.	
Prooi			
Soort prooi en aantal		Soort: Schape	Aantal: 1
Aantal prooien per geslacht		♀: 1	♂:
Conditie prooi		Gezond	
Aantal dode en/of nog levende prooien		Dood: 1	Levend:
Prooi aangerakkt, zoja, door?		Door taxateur	
Prooi verplaatst?		Nee	
Vermoedelijke datum en tijd predatie		Tussen 18-04-2021 21.30 uur en 19-04-2021 08.30 uur	
Leeftijd geschat		Jonger dan 1 jaar	
Bijzondere kenmerken		Geen	
Veldsectie wolfsprooi			
Veldsectie (ja / niet mogelijk)		Nee	
Bijtvonden (afstand tussen hoektanden)		Niet aangetroffen	
Vraatbeeld (bultholte geopend, ingewanden, botten, bloedingen etc.)		Kop en hals afgevreten, geen restanten van deze lichaamsdelen gevonden.	
Kraalsporen aanwezig?		Nee	
Sleepspoor naar dekking?		Nee	
Versleping van lichaamsdelen?		Nee	
Medebernuttig door eeuvelers geconstateerd? (vos, kraalachtigen, wild zwijn, anders)		Vos kan zowel dader als medebernuttig zijn.	
Overige aanwijzingen			
Omgevingsporen (keutels / haar / prenten / anders)		Niet aangetroffen	
Aanwijzingen van veehouder of waarnemer		Laatste check 18-04 om 21.30 u. Veehouder heeft schapen wel horen bieren rond 23.00 u maar is niet gaan kijken. Op 19-04 trof veehouder dood lam aan in de wei. Het lam mist volledige kop en hals, de rest is intact en zonder sporen.	
Uitslag/conclusie:			
Monsternummers DNA-swabs		WENR: 191408	
Predator zeker/onzeker (leg uit waarom)		Predator onzeker. Te weinig sporen om ter plaatse tot een duidelijke dader te komen. Wolf is niet uit te sluiten.	
Opmerkingen:			
Versie 200214			

18	Omschrijving locatie	Weiland in buitengebied omsloten door woningen en tuinen.					
19	Afrastering (uitvoering omheining, spanning)	Vast hekwerk met gaas van 1 mtr hoogte. Bovenlangs nog een extra staalraad gespannen op 1.20 mtr. Geen spanning/voltage op het hekwerk. Op meerdere plaatsen niet een volledige aansluiting met de grond.	meten voltage, aantal draden, afstanden en foto's				
D. Veldsectie							
20	Prooi aangerakkt	Door taxateur	(ja/nee door wie)				
21	Prooi locatie verplaatst	Nee	(ja/nee door wie)				
22	Status prooien (dood/levend)	<table border="1"> <tr> <td>Dood:</td><td>1</td><td>Levend:</td><td>0</td></tr> </table>	Dood:	1	Levend:	0	(aantallen noemen)
Dood:	1	Levend:	0				

Protocol wolf beoordeling prooi BU12/Faunazaken (veldformulier)		Dossiernr: TKW172	
Veldgegevens wolfsprooi specifiek			
NDFF volgnummer (later in te vullen)			
Naam waarnemer			
Opnamedatum	22-mrt		
Opnametijdstip	13.00 uur		
Coördinaten	X:		
Plaats	Otterlo		
BRG/UBN nummer (bij landbouwhuisdieren)			
Oormerk-nummers			
Transpondernummer			
Omschrijving vindplaats (weiland, tuin, bos, dekking, anders)	weitje naast huis		
Prooi			
Soort prooi en aantal	Soort: Hampshire Down	Aantal: 1	
Aantal prooien per geslacht	Q: 1	Q: 0	
Conditie prooi	goed		
Aantal dode en/of nog levende prooien	Dood: 1	Levend: 0	
Prooi aangerakt, zoja, door?	ja door eigenaar		
Prooi verplaatst?	ja verplaatst in kruiwagen door eigenaar		
Vermoedelijke datum en tijd predatie	nacht 18/19 maart		
Leeftijd geschat	4jaar		
Bijzondere kenmerken			
Veldsectie wolfsprooi			
Veldsectie (ja / niet mogelijk)	niet mogelijk		
Bijwonden (afstand tussen hoektanden)	niet meer te zien		
Vraatbeeld (buitkwalte geopend, ingewanden, botten, bloedingen etc.)	bloedingen in de nek, verder naast voorpoot		
Kraatsporen aanwezig?	nee		
Sleepspoor naar dekking?	nee		
Versleping van lichaamsdelen?	nee		
Medebruutening door sateeters geconstateerd? (vos, kraasachtigen, wild zwijn, anders)	misschien hond. Eigenaar heeft honden en het dode schaap heeft het hele weekend buiten gestaan in kruiwagen		
Overige aanwijzingen			
Omgevingsporen (keutels / haar / prenten / anders)	niet meer te vinden		
Aanwijzingen van veehouder of waarnemer	19 maart 's morgens om zeven uur, is door buurt verteld dat er een dood schaap lag.		
Uitslag/conclusie:			
Monsternummers DNA-swabs	WENR201833; WENR202671; WENR203323; WENR203324; WENR203326; WENR203327;		
Predator zeker/onzeker (leg uit waarom)	moeilijk te constateren. Een dood hert op 1,5 km afstand en iemand heeft een wolf gezien op 19 maart 's ochtends om 3uur op de Barneveldseweg.		
Opmerkingen:	Veel swabs en bloedwol monsters omdat het al 72 uur geleden was, misschien op deze manier meer kans op DNA monster predator.		
Versie 2002014			

18	Omschrijving locatie	weitje naast huis in punt Barneveldseweg / Damakkerweg	
19	Afrastering (uitvoering omheining, spanning)	3 puntdraadjes zonder stroom	meten voltage, aantal draden, afstanden en foto's
D. Veldsectie			
20	Prooi aangerakt	ja door eigenaar	(ja/nee door wie)
21	Prooi locatie verplaatst	ja verplaatst in kruiwagen door eigenaar	(ja/nee door wie)
22	Status prooien (dood/levend)	Dood: 1 Levend: 0	(aantallen noemen)

Factfinding-studie wolf

In 2012 werd in opdracht van het Ministerie van EZ, IPO en het Faunafonds door Wageningen Universiteit (Alterra) een rapport uitgewerkt over de wolf (**De komst van de wolf (*Canis lupus*) in Nederland : een 'factfinding study', Groot Bruinderink et al.**). Het rapport werd geschreven als voorbereiding op een – toen nog - waarschijnlijke terugkeer van de wolf in Nederland. Deze studie vormde de opmaat voor het maken van het eerste interprovinciale wolvenplan.

Inmiddels zijn we acht jaar verder, hebben zich meerdere wolven officieel gevestigd is er al twee jaar sprake van voortplanting in Nederland. Inmiddels is er niet alleen ervaring opgedaan met wolven in Nederland maar is de kennis over de wolf in West-Europa enorm gegroeid. Daarbij zorgt de terugkeer van de wolf voor maatschappelijke beroering, waarbij het publieke debat sterk wordt gedomineerd door emoties, variërend van enthousiast tot negatief. Opvallend is dat er veel discussie is over de getrouwheid van de informatie – vermoedelijk circuleert er nepnieuws bij zowel de voorstanders als de tegenstanders van de terugkeer van de wolf. Het huidige interprovinciaal wolvenplan voorziet er in dat het plan eind 2021 wordt herzien. Het is van groot belang dat de provincies daarbij beslissingen nemen die op feitelijke gegevens zijn gebaseerd. Dit is aanleiding om het factfinding-rapport uit 2012 te actualiseren. De belangrijkste vraag daarbij is wat we hebben geleerd van de eerste jaren waarin er sprake is van gevestigde wolven in Nederland. Een nieuwe factfinding-studie levert niet alleen een geactualiseerd overzicht van de beste wetenschappelijke kennis van het moment, maar kan ook aanbevelingen opleveren om tot co-existentie te komen met een groot roofdier als de wolf in een drukke menselijke leefomgeving als Nederland.

In ambtelijk overleg tussen IPO (PH Natuur) en LNV is overeengekomen om ten aanzien van het maken van een nieuwe fact finding studie wederom samen op te trekken als gemeenschappelijk opdrachtgever. Dit leidt tot een benodigde financiering van naar verwachting €75.000 á € 125.000.

In de studie kunnen de volgende vragen aan de orde komen.

- Zijn er hotspots / corridors die veelvuldiger worden benut door dispergerende wolven (vanuit omliggende landen)? Deze vraag is van belang omdat overwogen kan worden om in deze gebieden uit te gaan van een hogere mate van voorzienbaarheid van schade door wolven. De beantwoording vraagt onder meer een ruimtelijke analyse.
- Zijn de wolven in Centraal Europa (deels) illegaal uitgezet? Deze vraag is van belang omdat er veelvuldig berichten opduiken in (sociale) media dat er sprake is van illegale uitzettingen en dat de vestiging van de wolf in West-Europa niet het resultaat is van natuurlijke verbreiding van wolven uit leefgebieden in Oost-Europa (en de Alpen).
- Zijn de dieren die zich vestigen daadwerkelijk wolven of is er sprake van hybridisatie met honden – en als daar sprake van is, wat betekent dit voor de beschermingsstatus van deze dieren en welk beheer is dan aangewezen?
- Welk gedrag van wolven is als natuurlijk te beschouwen en welk gedrag is afwijkend? Deze vraag is opgekomen naar aanleiding van wolven die zich niet schuw gedroegen ten opzichte van mensen en wolven die dagactief waren.
- Waarom doden wolven vaak meer schapen dan ze opeten (surplus killing)?
- Aanvallen van wolven op mensen (en honden): welke ervaringen zijn elders in Europa opgedaan met de recent sterk uitbreidende populatie wolven?
- Wat het is handelingsperspectief bij wolven die problematisch gedrag vertonen?
- Wat is daarvoor de achterliggende sociologische oorzaak van het mens-wolfconflict?

- Dieet: wat eten wolven in Nederland? Dit vraagt een dieet-analyse van de verzamelde wolvendrollen van de afgelopen jaren conform Duitse methode, in relatie tot de beschikbaarheid van prooien?
- Wolf in het ecosysteem: wat zijn de effecten van de wolf op het ecosysteem? Hierbij wordt gekeken naar profiterende soorten, maar ook op het effect op hoefdieren (en de graasdruk van prooidieren).
- Faunabeheer: vraagt de komst van de wolf aanpassingen in het faunabeheer van de provincies, kijkend naar de beschikbaarheid van wilde prooien?
- Monitoring: voor de monitoring van de wolf zelf is er recent een monitoringsplan opgesteld, maar welke andere aspecten dienen te worden gemonitord? Bijvoorbeeld: de effecten van de wolf op ecosystemen.
- Co-existentie & beleving (vanuit de filosofie, ethiek & sociologie): Wat zijn de positieve effecten die mensen beleven bij de wolf? Vanuit de milieufilosofie kan een handreiking gedaan worden voor hoe om te gaan met de beleving die wolven en andere wilde dieren bij mensen veroorzaken. Ook vanuit de dierethiek kunnen aanvullende vragen gesteld worden, wat heeft de wolf nodig om zich hier te willen vestigen, hoe gaan wolven om met hekken en begrenzingen?
- Wat zijn de gevoelens en attitudes van burgers en welke afwegingen en emoties spelen hierbij een rol?
- Wat is de ontwikkeling van de wolvenpopulatie in omliggende landen en wat zijn de verwachtingen voor Nederland?
- Waar kunnen wolven in NL waarschijnlijk goed leven en voor hoeveel wolven is er mogelijk plek?
- Wat kunnen we leren van het beleid van de ons omringende landen ten aanzien van schadepreventie en tegemoetkomingen?
- Wat zijn de mogelijke gevolgen voor recreatie, verkeersveiligheid en volksgezondheid van de vestiging van de wolf in Nederland?
- Welke nieuwe ontwikkelingen zijn er op het vlak van genetische methodieken & uitwisseling van data met andere landen in Europa?